

Abstraktikooste/Abstract Book

**Sosiaalipolitiikan päivät
Annual Social Policy Conference
23.10 - 24.10.2014 Joensuu, Itä-Suomen yliopisto**

Sisältö/Content

1. Arviointia työllisyystoimien ja sosiaalityön rajalla	1
2. Autonomy of migration, changing border regime and transformations of social policy.....	4
3. Eläketutkimuksen työryhmä (in English)	7
4. Hoivan sosiaalipolitiikka	11
5. Hyvinvoinnin ja eriarvoisuuden mekanismit.....	15
6. Maaseudun näkökulmasta	21
7. Oikeus vai velvollisuus työhön?	25
8. Osallistava sosiaaliturva.....	29
9. Osallisuus kaupungissa	32
10. Paikallinen hyvinvointipolitiikka – rajoja ja rakenteita	36
11. Professionrajat moniammatillisessa yhteistyössä	40
12. Social exclusion and inclusion of youth in global and local context.....	43
13. Sosiaali- ja terveystalouden vaikuttavuus ja kustannusvaikuttavuus	46
14. Sosiaalioikeuden rajankäyntejä.....	51
15. Sosiaalipoliittinen mielikuvitus.....	58
16. Sosiaalipolitiikan ja teknologiatutkimuksen rajapinnalla	61
17. Sukupuolittuneet perheasemat ja sosiaalipoliitiikan rajat.....	64
18. Talouskriisin sosiaaliset seuraukset	68
19. Tutkija vapaalla. Muuttoliikkeiden tutkimuksen uudet virtaukset/ Researchers on the loose - what is new in migration research?.....	73

1. Arviointia työllisyystoimien ja sosiaalityön rajalla

Koordinaattorit: Aija Kettunen, Diakonia-ammattikorkeakoulu, (aija.kettunen@diak.fi)
Arja Kurvinen, Itä-Suomen yliopisto (arja.kurvinen@uef.fi)

Perinteisesti työllisyystoimia on totuttu arvioimaan työllisyysvaikutusten kautta siitäkin huolimatta, että työllistymistä tukevat toimet muodostavat laajan kirjon erilaisia palveluja. Erityisen paljon tukea työllistyäkseen tarvitsevien palvelut sijoittuvat työvoima- ja sosiaalipolitiikan välimaastoon ja palvelujen tavoitteena on useinkin vahvistaa työllistymisen edellytyksiä. Tällöin yksinomaan työllisyysvaikutusten kautta arvioituna toimet näyttävät tehottomilta. Työllisyystoimilla on tärkeä merkitys paitsi työllistymisen tukemisessa myös työnhakijoiden osaamisen ja ammattitaidon lisäämisessä ja ylläpitämisessä, työkyvyn säilyttämisessä ja vahvistamisessa sekä henkilökohtaisten voimavarojen lisäämisessä. Käytännön palvelujen tasolla työvoima- ja sosiaalipolitiikan rajat ovat liukuvia. Lisäksi käydään rajanvetoa valtion ja kuntien välillä siitä, kenelle vastuu vaikeimmin työllistyvien palveluista kuuluu. Vaikeimmin työllistyvät henkilöt tarvitsevat usein myös tukea sosiaali- ja terveystoimelta, minkä järjestäminen kuuluu kunnille.

Työllisyyspalvelut näyttäytyvät kustannuksina yhteiskunnalle, ja taloudellisia hyötyjä arvioidaan syntyvän työllistymisen seurauksena. Kun työvoima- ja sosiaalipolitiikan rajapinnalle sijoittuvien työllisyystoimien vaikutuksia tarkastellaan laajemmin, taloudelliseen tarkasteluun nousevat työllistymiseen liittyvien tuottojen lisäksi myös sosiaalipoliittisiin onnistumisiin liittyvät säästöt.

Työllisyystoimien kehittämisessä, kohdentamisessa ja ajoituksessa on peräänkuulutettu näyttöön perustuvaa ohjausta. Niukkenevista resursseista johtuen palvelujen vaikutuksista ollaan yhä kiinnostuneempia. Näyttö vaikutuksista kiinnostaa päätöksentekijöitä, TE-hallintoa, kuntia ja muita rahoittajia. Voidaankin kysyä, onko pelkkä työllisyysvaikutusten arviointi riittävää osoittamaan onnistumista? Pitäisikö työvoimapolitiittisten toimien arvioinnissa ottaa huomioon työllisyyspalvelujen merkitys laajemmin työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaannon, työurien pidentämisen tai työvoiman hyvinvoinnin ja osallisuuden kannalta? Kutsumme työryhmään esityksiä, joissa työllisyystoimien ja työllisyystoimia lähellä olevan sosiaalityön tulosten arviointia lähestytään erilaisista näkökulmista. Toivomme sekä tutkijoiden että käytännön toimijoiden esityksiä, joissa pohditaan muun muassa, mitä on työllistymistä tukevien palvelujen vaikuttavuus, millaisia kokeiluja työllisyyspalvelujen ja sosiaalityön arvioinnin alueilla on tehty ja millaisia kokemuksia niistä on saatu.

Abstraktit

Helsingin kaupungin työllisyyspalveluiden vaikuttavuusmittaristo

Heikki Vento, Helsingin kaupunki / elinkeino-osasto (heikki.vento@hel.fi)

Helsingin kaupungin työllisyydenhoidon toimenpiteiden vaikuttavuuden seuraaminen perustuu kaupungin työllisyydenhoidon kehittämisohjelmaan vuodelta 2009. Tavoitteena oli luoda menetelmät ja välineet työllisyydenhoidon toimenpiteiden vaikuttavuuden mittaamiseen. Tieteellisessä mielessä mittari on seurantatutkimus, koska käytössä ei ole verrokkiryhmiä. Sillä voi kuitenkin arvioida eri palveluiden toimivuutta ja siten myös vaikuttavuutta sekä arvioida niitä vuositasolla toisiinsa.

Mittariston toteuttamiseen kuluu elinkeino-osastolla noin ¼ henkilötyövuotta. Lisäksi puhelinhaastatteluiden toteuttaminen vaatii osa-aikaisen puhelinhaastattelijan, jolle kuukaudessa työtä kertyy noin 40 tuntia. Lisäksi kertyy vähän myös muuta hallinnollista työtä. Mittarin kehittämistyö toteutettiin vuonna 2011 ja samassa yhteydessä määriteltiin tavoitteet kullekin palvelulle. Mittaristo koostuu asiakkaan siirtymistä työmarkkinoilla ja työvoimapalveluissa. Mittaristo otettiin käyttöön vuonna 2012. Sen tarkoituksena on seurata, kuinka hyvin kaupungin

työllisyydenhoidon palvelut johtavat niille asetettuihin tavoitteisiin. Aineisto kerätään suurimmassa osassa palveluita noin 6 kuukautta palvelun päättymisen jälkeen puhelinhaastatteluin. Vuonna 2013 kyselyyn vastanneita oli yhteensä 3089 ja vastausprosentti 66.

Helsingin kaupungin työllisyyspalveluiden asiakaskunta on monipuolista. Asiakasjoukossa on muun muassa nuorisotakuun piiriin kuuluvia vastavalmistuneita, peruskoulun päättäneitä, jotka eivät päässeet opiskelemaan toiselle asteelle, pitkäaikaistyöttömiä, henkilöitä, joiden työllistymistä vaikeuttaa vamma tai sairaus ja maahanmuuttajia. Tämä näkyy myös palveluiden sisällöissä ja niille asetetuissa tavoitteissa.

Tavoiteltavia tuloksia ovat muun muassa työllistyminen avoimille työmarkkinoille tai koulutukseen, siirtyminen palkkatuetuun työhön tai muuhun toimenpiteeseen eteenpäin työllistymisen polulla. Tuloksien mukaan pullonkauloja palveluissa on etenkin kauimpana avoimista työmarkkinoista ja toisaalta siirtymissä palkkatuesta työstä avoimille työmarkkinoille.

Mittaristo on ollut käytössä vuodesta 2012 kaupungin tarjoamassa palkkatukityössä, työkokeilussa, oppisopimuskoulutuksessa, Helsinki-lisässä, kuntouttavassa työtoiminnassa, työvoimanpalvelukeskus Duurissa, kaupungin rekrytointikoulutuksissa, etsivään nuorisotyöhön kuuluvan Tulevaisuustiskin palveluohjauksessa, opetusviraston nuorten työpajoilla ja maahanmuuttajille suunnatussa 6+6 -palvelussa.

Tänä vuonna mittaristo laajennettiin vuonna 2013 alkaneisiin nuorisotakuuhanke Respan ja pitkäaikaistyöttömien Kuntakokeilun asiakkuuden päättäneisiin sekä palkkatukityössä ja oppisopimuksessa keskeyttäneisiin. Mittaristoa tullaan kehittämään vuodelle 2015. Mittaristo pyritään liittämään tiiviimmin kiinni palveluiden kehittämiseen. Helsinki-lisän osalta kyselyä tullaan laajentamaan todennäköisesti myös työnantajiin yritysyritysten kehittämiseksi. Mittariston yhteydessä tehtävän haastattelun kautta on mahdollista myös osallistaa asiakkaat palveluiden kehittämiseen ja laadun arviointiin.

Vaikeasti työllistyvien pitkäaikaistyöttömien kokemuksia vastavuoroisuuden ja yhteisyyden rakentumisesta

Laura Tarkiainen, Helsingin yliopisto, (laura.tarkiainen@helsinki.fi)

Viime vuosikymmeninä sosiaalityön ja työmarkkinoiden välinen kytkös on vahvistunut tuoden työllistämisen, kannustavuuden ja aktiivoinnin teemat koskemaan myös heikoimmassa asemassa olevia pitkäaikaistyöttömiä. Työttömien kohdalla aktiivisuus ja vastikkeellisuus ("justice as reciprocity") ymmärretään usein palkkatyöhön integroitumisena. Aktivointikeskusteluissa katse voidaan kuitenkin yhtälailla kohdistaa elämänhallinnan ja arkisen mielekkyyden vahvistumiseen. Vaikeasti työllistyviä pitkäaikaistyöttömiä voidaan tukea esimerkiksi vastavuoroisten suhteiden, sosiaalisten sidosten ja asteittaisen arkisen hyvinvoinnin rakentumisessa.

Vaikeasti työllistyvien pitkäaikaistyöttömien kanssa tehtävä sosiaalityö tavoittelee muutosta ihmisten problemaattisissa elämäntilanteissa, joita usein varjostavat pitkittynyt köyhyyskierre, kasautuneet terveys- ja hyvinvointiongelmat, kaventuneet sosiaaliset voimavarat sekä työvalmiuteen liittyvät pulmat. Sosiaalityön eräs sitkein ongelma näyttääkin olevan vaihtoehtojen tarjoaminen vaikeasti työllistyvien kompleksiseen tilanteeseen: työllistävyyden näkökulma on usein yksinään liian kapea ja jopa epärealistinen työn tähtäin.

Esityksessäni paneudun väitöskirjani ensimmäisen osa-artikkelin alustaviin tuloksiin. Esitykseni taustalla ajatteluni viitoittaa aktiivisuus- ja vastikkeellisuusvaateisiin kytkeytyvät yhteiskunnalliset diskurssit ja paradigmat. Kysyn, miten sosiaalityön ryhmät, yhteisyyden kokemukset ja

sosiaalisessa kanssakäymisessä syntyvä vastavuoroisuus voivat olla aktivoivia, vaikka eivät tähtääkään työllistymiseen?

Esityksessäni tarkastelen sitä, millaisia kokemuksia vaikeasti työllistyvillä pitkäaikaistyötyvillä on ryhmässä syntyvästä vastavuoroisuudesta, yhteisyydestä ja arkisesta aktivoitumisesta. Vaikeasti työllistyvien pitkäaikaistyöttömien palvelujen vaikuttavuustuloksia ei useinkaan tarkastella itse pitkäaikaistyöttömien näkökulmasta. Tutkimukseni laadullinen ote haastaa tämänhetkisiä työllistymistoimiin liittyviä oletuksia määrällisen tiedon ja työllistymiseen tähtäävien suoritteiden ylivoimaisuudesta. Aineistona käytän 16 ryhmähaastattelua, joihin osallistui yhteensä 60 Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan alueella asuvaa vaikeasti työllistyvää pitkäaikaistyötöntä. Haastateltavat ovat osallistuneet arkielämän kohentamiseen keskittyvään vertaisryhmätoimintaan. Haastattelut on kerätty Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian alaisessa, ESR-rahoitteisessa Rytmi-projektissa vuosina 2010–2011.

Toimenpiteiden hyvät ja huonot vaikutukset. Aktivointitoimenpiteiden arviointia niihin osallistuneiden pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta.

Sami Ylistö, Jyväskylän yliopisto (sami.ylisto@jyu.fi)

Tutkimuskysymykseni on, että millaisia kielteisiä ja positiivisia vaikutuksia aktivointitoimenpiteillä on asiakkaiden näkökulmasta. Toimenpiteiden vaikuttavuus on monimutkainen ilmiö, koska samalla toimenpiteellä voi olla sekä kielteisiä että positiivisia vaikutuksia nuorten elämään. Onnistuessaan toimenpiteistä on ollut nuorille hyötyä, mutta epäonnistuessaan ne voivat jopa vaikeuttaa nuorten työttömien elämäntilanteita. Tämän lisäksi on olemassa myös paljon tehottomia toimenpiteitä, joilla ei ole käytännössä katsoen mitään vaikutusta nuorten elämään toimenpiteen päätyttyä. Aineistossa on 28 alle 30-vuotiaan pitkäaikaistyöttömän nuoren elämäntilanteesta haastattelua, joiden yhteispituus on 57 tuntia. Aineiston analyysimenetelmänä käytetään laadullista sisällönanalyysiä.

Aktivointitoimenpiteiden vaikuttavuutta arvioivien meta-analyysien mukaan aktivoinnin nettovaikuttavuus on mikrotasolla keskimäärin varsin vaatimaton, toisinaan jopa negatiivinen. Vaikka aktivointitoimet ovat tehottomia työllistämisaikutusten näkökulmasta, niillä voi silti olla sosiaalipoliittista merkitystä. Oikein toteutettuna aktivoinnilla voi olla asiakkaan elämänlaatua, elämäntilannetta, toimintakykyä ja ammattitaitoa kohentavia positiivisia pitkäaikaisia vaikutuksia. Ne jäävät usein vaikuttavuustutkimuksissa katveeseen, koska niissä keskitytään yleensä työllistämisaikutusten kvantitatiiviseen analyysiin. Vaikuttavuuden laadullisesta ulottuvuudesta on vähän tutkimustietoa. Tarkastelen artikkelissani työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistuneiden nuorten pitkäaikaistyöttömien kokemuksia sekä toimenpiteiden mielekkyyttä heidän subjektiivisesta näkökulmasta.

Aineiston tulkinnan teoreettiset lähtökohdat ovat elämäntilannetta käsitteessä, jota lähestyn toimintateoreettisesti. Sen vuoksi käytän aineiston tulkintaan myös toiminnan ja rakenteen käsitteitä. Korostan toiminnan ja rakenteen tiivistä yhteyttä toisiinsa. Työvoimapolitiittiset toimenpiteet ovat osa hyvinvointivaltion rakenteita, mutta niillä pitäisi olla vaikutusta asiakkaiden kykyyn ohjata itsenäisesti omaa elämäänsä. Toimenpiteiden toteutuksen lisäksi aktivoinnin onnistuminen ja epäonnistuminen ovat kiinni myös yksilön tekemistä valinnoista. Aktivointitoimenpiteiden vaikuttavuus on tulosta sekä yksilön aktiivisuudesta että yhteiskunnan tarjoamista mahdollisuuksista.

Yksilöllisen tavoitteenasettelun ja vaikutusten arvioinnin rajat työllistämiseen tähtäävissä palveluissa

Keijo Piirainen, Diakonia-ammattikorkeakoulu (keijo.piiirainen@diak.fi)

Palveluissa tapahtuva yksilöllinen tavoitteenasettelu ei ole uusi asia. Tavoitelähtöinen työskentely ja sen tarve nostetaan esille ajoittain. Samalla tuodaan yleensä esille tavoitteiden saavuttamisen arvioinnin tärkeys. Suomessa Kansaneläkelaitos on ottanut kuntoutuspalvelujensa tavoitteenasettelun ja vaikutusten arvioinnin välineeksi kunkin asiakkaan yksilöllistä tilannetta ja tavoitteenasettelua korostavan instrumentin nimeltään Goal Attainment Scaling (GAS). Mitä edellytyksiä välineen käytölle olisi TE-hallinnon järjestämissä palveluissa?

Yksilöllisen tavoitteenasettelun ja vaikutusten arvioinnin mahdollisuuksia rajaavat monet tekijät. Ensinnäkin tavoitteenasettelu ja vaikutusten arviointi vaativat riittävän koulutuksen. Toiseksi käytännön asiakastyössä GAS-tyyppisen välineen käyttö edellyttää, että TE-toimiston asiantuntijoilla on riittävästi aikaa käytettävissä asiakkaiden kanssa. Asiakkaat ovat vaikeasti työllistyviä ja heidän tilanteensa edellyttää usein kokonaisvaltaista selvittelyä. Kolmanneksi yksilöllinen tavoitteenasettelu ja vaikutusten arviointi edellyttävät, että asiakas voi saada paneutuvaa ohjausta ja tukea palvelun sisällä, jonne hänet ohjataan. Neljänneksi on huomioitava, että tavoitteenasettelua ja vaikutusten arviointia tukeva infrastruktuuri on kunnossa. Esimerkiksi kirjaamiskäytännöt ja rekistereiden ylläpito on rakennettava tuomaan esille myös muita kuin työllistymistavoitteita. Viidenneksi yksilöllisen tavoitteenasettelun ja vaikutusten arvioinnin olennainen edellytys on se, että toiminnalla on ylätasoa hallinnon legitimitetti.

Käytännössä yksilöllisen tavoitteenasettelun ja vaikutusten arvioinnin mahdollisuudet asettuvat aktiivisen työvoimapolitiikan ja sosiaalipolitiikan rajapinnalle. TE-hallinnon pyrkimys keskittyä työllistymiseen liittyviin ydinkysymyksiin siirtää yksilöllisen tavoitteenasettelun ja vaikutusten arvioinnin mahdollisuuksia esimerkiksi kuntien ja kuntouttavan työtoiminnan suuntaan.

2. Autonomy of migration, changing border regime and transformations of social policy

Coordinators: Eeva Jokinen (eeva.jokinen@uef.fi) ja Jussi Vähämäki (jussi.vahamaki@uef.fi), University of Eastern Finland

”To speak of the autonomy of migration, is to understand migration as a social movement in the literal sense of the words, not as a mere response to economic and social malaise. The autonomy of migration approach does not, of course, consider migration in isolation from social, cultural and economic structures. The opposite is true: migration is understood as a creative force within these structures’ (Papadopoulos, D., Stephenson, N., and Tsianos, V. (2008), *Escape Routes. Control and Subversion in the 21st Century*, London, p. 202).

This means that border regime does not change on its own accord, but rather its dynamics should be extracted from the forms of migration movements. We are not saying that states and the policies they adopt are not helpless in the face of population movements. Rather, we would like to ask: What defines the activities of states in relation to different kinds of migrations and the efforts to control them?

The concept of the autonomy of migration draws attention to the irreducibility of contemporary migratory movements to the ‘laws’ of supply and demand that are supposed to govern the international division of labour and state policies that attempt to regulate such movements. It also draws attention to the excess of practices and subjective demands that express themselves over and above the ‘objective causes’ that determine them, so that often enough ”the decision of the immigrant to escape from the clutches of social relations and of entrenched power hierarchies in

his/her home village, town or country ... is his/her resistance" Samaddar, R. *The Marginal Nation. Transborder Migration from Bangladesh to West Bengal*, New Delhi – London, Sage Publications, 199, p. 150)

We do not want to conceptualize every form of migration that is not regulated by the state (like undocumented migration) as a form of counter-power to national state practices of territorialization. We want to explore migrations as social movements that constitute the very fabric of today's social dynamics in the intermediate zones, where migration slips out of the hands of regulative, codifying, and stratifying policies and forces them to change their forms. It is not only the exploitation of migrant labour, but also its recuperation that is at stake here.

Theoretical, practical, empirical and methodological papers which ponder on the questions of migration and social policy are all welcome. The possible themes of discussion are: dynamics of regime controls, concrete forms of social policy and services, emerging subjectivities, collective actions and everyday practices.

Abstracts:

Estonian workers as "regime shoppers" between a CME and LME: Are they exploiters or exploited?

Markku Sippola, University of Jyväskylä (markku.sippola@jyu.fi)

In previous years, there has been a hot debate in the Finnish media concerning Estonians exploiting the Finnish social security system. Allegedly, the foreign workers attached to the system benefit from abundant social assistance, unemployment benefit, child allowance, child home care allowance and housing allowance. In 2013 it was estimated that 1,000 Estonian households received social assistance from the city of Helsinki, which accounted for 2.3 million euro.

The borderline between Estonia and Finland is of particular interest in respect to welfare regimes since it constitutes a boundary between two "competing" economic systems: liberal market economies (LMEs) and coordinated market economies (CMEs). Estonia is widely regarded to be a LME and Finland a CME. For example, the sum paid by the Finnish municipalities for social assistance was 30 times bigger than that paid by Estonian municipalities (the difference between the populations is five-fold); the basic labour market subsidy is paid in Estonia for nine months, and it equals to 100 euro. Social insurance in Estonia is among the lowest even in comparison with the other Central and Eastern European countries.

Estonian migrants are definitely aware of the social benefits the Finnish state and municipalities can provide for them. Our data, consisting of 50 interviews with Estonian workers in Finland, confirms that social benefits - either through KELA or trade union unemployment insurance systems - are familiar to the Estonians. Word-of-mouth effectively spreads amidst this group of migrant workers. However, there is a typical idea among the respondents that they *themselves* are not exploiting the ample social security system, but *other* Estonians - those who are not coming to work hard in Finland - are doing that. Of course, such a talk does not rule out the possibility of these people's own "misuse" of the Finnish welfare system, but the message is clear: respectable Estonians are not supposed to abuse the Finnish welfare system; one is expected to become a proper "industrial citizen".

Our research did not, however, cover those Estonians working outside the official labour markets, that is, those not enjoying regular incomes provided by Finnish employers. Although all the interviewed workers reported exploitation in an earlier stage of their working career in Finland, mostly by Estonian entrepreneurs or agency firms, they were on more or less regular employment contracts at the time of the interview. Therefore, a question remains whether those falling outside the regular employment relationships are even eligible for any social benefits - and not capable of

"misusing" the social security system; the social security for them is, namely, linked to the status as an employee in Finland.

Becoming a cleaner and demand of migrant workers? Investigating migrant workers' experiences on the Finnish welfare society.

Laura Mankki, University of Jyväskylä (laura.mankki@jyu.fi)

This paper focuses on migrants' experiences working in the Finnish private cleaning sector. My hypothesis is that their position in the cleaning sector is connected to their lives as migrants in general, and that this has several outcomes for their lives in Finland. Our 30 research participants are all working or have previously worked as part-time, full-time or temporary cleaners in Finland. They have migrated to Finland from different countries and carry different statuses of e.g. a student or working with work permit or working with an EU-passport. This makes them a heterogeneous group with different legal statuses and thus having different opportunities to gain e.g. social benefits and services in Finland.

The aim of the research is to contribute especially in the migration and gender discourse, specifically the discussion of feminization of labor migration/mobility. In the research project I want to explore how gendered lives of these migrants are formed following the migration process and becoming a worker in the cleaning sector. I do so by bringing in the voices, experiences and perceptions of female and male migrants using a biographical approach and focus group interview.

In this presentation I will concentrate on, firstly, on the process of becoming a cleaner; that is, I look into the migrants' job search and secondly, on their perspective of Finnish welfare society, in general. Even though for many working in Finland means "new life" and some kind of escape from previous life I argue that there is a contradiction between the discourse of "working hard brings welfare" and in the actual lives of these workers. This becomes evident when examining, for example, these workers' lives through the image of Finland seen as high gender equality welfare state. None of the workers have worked in the cleaning sector in their home country. Many of them are well educated, and most of the interviewees have lived in Finland longer than a year. Almost all mention being a member of the labor union for private service sector workers' in Finland and most of them are looking for or have looked for other jobs than cleaning.

Albanian Labor Migrants in Italy Coping strategies and negotiation of industrial citizenship

Erka Caro (erka.e.caro@jyu.fi)

This paper explores the renegotiation of identities, labor market participation and industrial citizenship of Albanian labor immigrants as they establish themselves in their destination country, Italy. I want to understand how immigrants make sense of the host country social, labor market, institutional and political environment and the related policy measures and implementation practices and how do they copy and adapt with this. In the light of the present irregular and illegal Albanian migration to Italy, I am particularly interested in exploring the relationship between citizenship, territoriality and states looking both at the protection of rights, as well as identity construction, and perceptions of opportunities for participation and belonging. The specific focus will be to determine to what extent transnational work and mobility (forth and back) is a vehicle for Western Balkan in general, and Albania in particular integration from the bottom up, and to what extent does it result in segmentation, alienation, and differentiation of access to rights and participation.

Differential inclusion and the autonomy of migration beyond borders

Jukka Könönen, University of Eastern Finland (jukka.kononen@uef.fi)

The discussion on the autonomy of migration has highlighted the importance of new sensibility to migration research which takes into account migrants' subjectivity and the role of borders in producing social relations. However, the empirical focus of the debate has been mainly on dynamics of border crossing. In the presentation I argue for importance of detailed analysis of residence permit systems as a mechanism of differential inclusion on one hand, and migrants' autonomous residence strategies after border crossing on the other hand. I demonstrate the non-linear nature of immigration process by examining non-EU migrants' movement between residence statuses in Finland based on the interview data from my doctoral research. Residence permit system has a direct effect on labour markets by producing multiplication of labour: asylum-seekers, non-EU students and other migrants with temporary legal statuses have an important function in the low-paid service sector in Helsinki metropolitan area. Changing the focus from integration to construction of different types of juridical positions as a key site of management of migration allows critical analysis of immigration politics and its contradictory outcomes. It offers also a strategic perspective to the boundaries of residence-based social security system in Finland.

The Right not to have Rights: Posted Worker Acquiescence and the European Union Labour Rights Framework

Nathan Lillie, University of Jyväskylä (nathan.a.lillie@jyu.fi)

Free movement plays a fundamental role both in the institutional construction and normative expectations of EU citizenship. Not only has the emergence of the EU citizenship agenda mainly taken place along the evolution of mobility rights, but also the exercise of free movement rights by European citizens is crucial to the construction of a European civil and political society. However, if we look at the experiences of mobile workers, it becomes clear that the individualizing approach to mobility as 'market-driven autonomous action' adopted by the EU guarantees neither postnational worker rights nor postnational identities. Rather, the capacity of mobile workers to collectively negotiate work conditions and labour rights has become increasingly constrained, due to the severed relationship between state, territory and citizen on which industrial citizenship has been built. The Arendtian (1976) dilemma of the 'right to have rights' – a dilemma derived from the claim that rights depend on the existence of a political community, which until now is the territorially exclusive nation-state, rather than universal personhood – emerges in relation to industrial citizenship, in particular in relation to the international. This study will develop this argument through an investigation of how the right to have rights is resolved in the EU for mobile "posted" workers in practice in specific cases in Germany, Finland, Netherlands and the United Kingdom.

3. Eläketutkimuksen työryhmä (in English)

Coordinators: Noora Järnefelt, Eläketurvakeskus, (noora.jarnefelt@etk.fi) Pirjo Saari, Keva (pirjo.saari@keva.fi)

Eläketurvassa rajat ovat monella tavalla läsnä. Keskeinen rajanylitys tapahtuu, kun siirrytään (työelämästä) eläkkeelle. Jotkut saattavat olla samanaikaisesti eripuolilla tätä rajaa, yhtä aikaa sekä työssä että eläkkeellä. Mitä tuossa rajapinnassa tapahtuu ja mikä vaikuttaa siihen, ollaanko työssä, eläkkeellä vai molempia? Vanhuuseläkkeen ikäraja nostamalla pyritään myöhentämään eläkkeelle siirtymistä sekä Suomessa että kansainvälisesti, mutta missä määrin ikärajalla on vaikutusta ihmisten käyttäytymiseen? Entä missä kulkee työkyvyttömyyden ja työkyvyn välinen raja? Ja millaiset rajat määrittävät eri toimijoiden osallisuutta työkyvyttömyyseläkkeelle johtavan tai sitä

ehkäisevän prosessin eri vaiheissa? Eläketurvan keskeisimmät tavoitteet liittyvät toimeentulon turvaamiseen, kuten vanhusköyhyyden torjumiseen. Miten erilaiset rajoitteet, taloudelliset, institutionaaliset tai demografiset, vaikuttavat näiden tavoitteiden toteutumiseen?

Eläketutkimuksen työryhmään toivotaan esityksiä esimerkiksi näistä aiheista, mutta myös muut eläkkeisiin liittyvät alustukset sopivat työryhmässä käsiteltäviksi. Sekä empiiriset että teoreettiset esitelmät ovat tervetulleita. Ryhmässä voi esitellä valmiiden tutkimusten ohella myös tutkimusten tai projektien suunnitelmia.

Abstracts

A bumpier exit: institutional reform and changing late working-life trajectories in the Netherlands in the early twenty-first century

Aart-Jan Riekhoff, School of Social Sciences and Humanities, University of Tampere (arie.riekhoff@uta.fi)

The aim of this paper is to analyse the effects of institutional reforms to close off exit pathways from the labour market on retirement trajectories of Dutch men and women between 60 and 65. Over the past one and a half decade, the Netherlands has seen a set of policy reforms aimed, directly and indirectly, at increasing labour market participation among older workers. Although seemingly successful, limiting the possibilities of early exit from the labour market might have side-effects as well. Whereas the timing of definite exit might be postponed, individual exit paths may become more heterogeneous and complex. In other words, the trajectories towards retirement are expected to increasingly differ between individuals, while the average person will experience more transitions in and out of work and social security. Dutch register data is used to identify the effects of the mentioned reforms on the trajectories of two cohorts of men and women from the year when they turn 60 until the year when they 65. Using sequence analysis on monthly income statuses and measures for state distribution entropy, within-sequence entropy, and turbulence, the heterogeneity and complexity of exit routes of both cohorts are compared. The results show that the trajectories of men towards retirement have become slightly more homogenous, whereas for women they have become more heterogeneous. For both men and women complexity within the late working-life trajectories has increased. Furthermore, the study shows that both men and women make less use of pathways out from the labour force through social benefits. Among women, labour market activity has especially been on the rise, although the taking-up of the unemployment benefits has increased. This study confirms that increased labour market participation is accompanied with greater insecurity and vulnerability of older workers.

Eläkeläisten elämäntyytyväisyyttä selittävät työura-, aktiviteetti- ja resurssitekijät Ammattiliitto Pron eläkeläisjäsenillä

Petri Palmu, Ammattiliitto Pro (petri.palmu@proliitto.fi)

Osana Ammattiliitto Pron tutkimustiedontuotantoa liitto kerää säännöllisesti monipuolista tilastollista dataa pääasiassa yksityisen sektorin toimihenkilötehtävissä työskennelleiden eläkeläisjäsentensä hyvinvoinnin tilasta. Kiinnostavana kysymyksenä on ollut, millä tavoin työuran aikaiset tapahtumat (tehtävät, työuran pituus, eläkkeelle siirtymisen olosuhteet) ja muut taustatekijät vaikuttavat eläkkeellä olemisen ja toiminnan laatuun. Aineistona on vuosien 2010 ja 2012 verkkokyselyt (N= 1625 + 1695).

Tulosten perusteella tietynlaiseen työurapolkuun valikoituminen vaikuttaa voimakkaasti eläkkeellä olevan taloudellisiin resursseihin, jotka puolestaan ovat yhteydessä mm. terveyteen, aktiviteettien määrään ja sosiaalisiin suhteisiin. Elämäntyytyväisyyteen, jota mitattiin yhdellä 1-10 asteikollisella

kysymyksellä, em. tekijät vaikuttivat varsin järkeenkäyvästi. Sukupuolten välinen osittain vakioitu eläketulojen ero oli 26 % miesten hyväksi.

Työura ja sitä edeltävät olosuhteet voidaan ymmärtää paljolti yksilöä koskevinä hyvinä tai huonoina sattumina. Onkin syytä pohtia toisaalta keinoja, joilla työuraolosuhteita ”oikeudenmukaistetaan” ja toisaalta, pitäisikö eläkeläisen tulot olla voimakkaammin riippumattomia työuran aikaisista tapahtumista.

Is an old trick better than a sack full of new tricks? Pension provision and post-retirement poverty in the European Union

Azhar M Hussain, Roskilde University (azharh@ruc.dk) & Olli Kangas, Kela (olli.kangas@kela.fi)

Social policy, in its diversity, has produced a multitude of approaches used to study and compare the models of social policy. In welfare state research, it is customary to speak of generations of research each of which identifies problems with its predecessors and professes a steadfast faith in its ability to overcome those problems and to better portray social reality. Our focus in this study is on three such generations of research, focusing, respectively, on 1) social expenditure, 2) social rights, and 3) the public-private mix. The more specific research question is which of the three generations best explain old age poverty.

The article takes its cue from the three themes described above. We evaluate the ability of the three broader approaches, each from a different generation of research, to explain post-retirement poverty. We combine data from various sources. For social expenditure, we use data from Eurostat and OECD. Data on the level of statutory retirement provision are obtained from the Comparative Welfare Entitlements Dataset (CWED2). Data on collective supplementary pensions are derived from Pensions at a Glance 2011 (OECD 2011a). Levels of pre- and post-retirement poverty are based on the EU Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC) pertaining to years 2004-2011.

Our results show that rather than being mutually exclusive, these three research generations can best be described as complementing each other. The strength of expenditure-based analyses lies in their objectivity. By focusing on expenditures, we see social security as it is practiced. What may, however, be a problem is that even if expenditures are broken down into their smallest components, it may not be possible to shed light on the income-distribution mechanics relating to social rights that lie in the background. The analysis of social rights shows who gets what, and how much. However, there are some inconsistencies: e.g. Some Mediterranean countries appear to have generous pension provisions. However, this is inconsistent with the high rate of poverty in Southern Europe. Either the pension promises do not hold water, or the statistics on income distribution are biased. Of course, both may be biased. Third-generation research encompassing different categories of wage earners and the statutory and non-statutory (collective or private) benefits is better than its predecessors in highlighting current social policy trends in most countries. As legislated social rights are whittled away, professional groups do their best to compensate by supplementing their old-age security by means of various types of collective pension arrangements.

All in all, our results suggest that the level of the average wage or the maximum pension is not that relevant. We found them to be negatively correlated with basic economic security arrangements. When it comes to poverty reduction, it is more essential that the minimum level of pension provision be adequate. The overall finding is that the old ‘trick’, i.e., social spending data performs well in explaining old age poverty rates.

Disability in a complex network of actors: Uncertainties in the cooperation of disability professionals in Finland

Jyri Liukko, Eläketurvakeskus (jyri.liukko@etk.fi)

Disability is one of the most significant insurable risks in human life. During the recent years of increasing activation policy in many European countries, there have been more and more requirements to create effective and flexible employment opportunities for persons with health problems and disabilities. Accordingly, there has been a shift from passive disability benefit systems towards policies supporting employment. For example, in Finland the number of people participating in vocational rehabilitation has rapidly increased since the beginning of 1990s. Also the number of new disability pensioners has started to decrease.

This paper studies cooperation of different institutions and professionals that are involved in governing and preventing disability in Finland. The focus is on statutory disability pension system and vocational rehabilitation services. The main challenges in disability management and rehabilitation system in Finland are related to the fact that the system is very complex and fragmented. There are several different actors in the field and the cooperation of the authorities is not always easy. The main question of the paper is: what kind of uncertainties disability professionals face in the cooperation with each other? The study is a case study using qualitative methods. The empirical material consists of 23 in-depth interviews of various disability professionals: rehabilitations counsellors, pension experts, social workers, work ability coaches, and doctors.

The study shows how work ability and disability are moulded in complex and case-specific relations between different professions, organizations, and their clients. This is done by revealing specific uncertainties in the work of disability professionals. The paper claims that disability is not only an individual medical condition but thoroughly a social, organizational and judicial phenomenon as well. Additionally, the paper shows that there seems to be some kind of a movement towards “personalization” of disability management.

Nuorten työnhaun ja työkyvyttömyyden yhteyksistä – rekisterikohortin tarkastelu

Jaakko Harkko, Kuntoutussäätiö (jaakko.harkko@kuntoutussaatio.fi)

Nuorten siirtymistä koulutukseen tai työelämään voidaan pitää kriittisenä osatekijänä nuorten syrjäytymisilmiön kannalta. Nuorilla, joilla on sosiaalisia ongelmia, sairautta tai vajaakuntoisuutta on kohonnut riski jäädä pysyvästi työ-markkinoiden marginaaliin ja ulkopuolelle. Erityisesti nuorilla työmarkkinasiirtymien yksisuuntaisuus on suuri ongelma. Harva palaa sairausperusteisten tukien varasta työmarkkinoille ja työelämään (OECD 2010). Esityksessä tarkastellaan nuorten työkyvyttömyyttä työmarkkinoille kiinnittymisen näkökulmasta. Teoreettisesti työkyvyttömyys nähdään institutionaalisen järjestelynä muutosvaiheissa työmarkkinastatusten välillä.

Näkökulma tarkentuu työnhaku- ja sairauspäiväraahajaksojen rinnakkaisuuteen ja niiden yhteyteen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen. Esityksessä vastataan: (1) lisäkö työnhaku sairauspäivärahaa saaneiden todennäköisyyttä siirtyä työkyvyttömyyseläkkeelle, eli vaikuttiko työttömyys työkyvyttömyyden esiintyvyyteen; (2) ja oliko työnhaku- ja sairauspäivärahausien yhteisvaikutukset suurempia erillisiin vaikutuksiin nähden ja oliko yhteyksillä kerrannaisvaikutuksia?

Tutkimuksen rekisteriaineistoon kuului 60 prosentin otos vuosina 1983–1985 syntyneistä (N = 119600). Poimitut seurantatiedot olivat vuosilta 2001–2010. Keskeiset tarkasteltavat muuttujat olivat TE-hallinnon rekisterin tieto työhausta ja Kelan rekisterin tieto sairauspäivärahausista sekä Tilastokeskuksen tieto henkilön pääasiallisesta toiminnasta.

Työnhaku- ja sairauspäiväraha-kausien vaikutuksia työkyvyttömyyseläkkeiden esiintyvyyteen arvioitiin väestötason toteutuneita työmarkkinasiirtymiä vasten, sekä suhteena case-control verrokkiryhmään. Tulokset esitetään esiintyvyystiетоjen suhteellisten jakaumien ja logististen regressiomallien avulla.

Tulokset tarjoavat yhden näkökulman tarkastella, missä määrin suomalainen sosiaalivakuutus vastaa teoreettista ns. siirtymätyömarkkinoiden kehikkoa (Schmid 2006; 2008), jossa työmarkkinasiirtymät oletetaan potentiaalisesti kahdensuuntaisiksi sekä institutionaaliset järjestelyt tätä olettamaa vastaaviksi. Lisäksi tulokset antavat empiirisen pohjan sosiaalivakuutuksen toimintaperiaatteiden ja sen eri toimijoiden järjestämistä vastuulla olevia palveluiden kohdentumisen arvioinnille.

4. Hoivan sosiaalipolitiikka

Koordinaattori: Yrjö Mattila, Kela (yrjo.mattila@kela.fi)

Hoiva on perustavalla tavalla välttämätön ja monimerkityksinen osa ihmiselämää, sillä jokainen meistä tarvitsee hoivaa jossain kohden elämänsä aikana. Hoivan tarvitseminen ja antaminen tekee yksilöistä haavoittuvaisia, mutta haavoittuvaisuuden riskejä lievittämään on kehitetty erilaisia sosiaalipoliittisia järjestelmiä: rahallisia etuuksia ja palveluja. Niiden myötä yksityisesti ja perhepiirissä kannetuista riskeistä aiempaa suurempi osa on tullut julkisen vastuun piiriin. Hoivaa annetaan ja saadaan nyt monenlaisissa ympäristöissä, konteksteissa ja suhteissa.

Viime vuosina vanhushoivan kenttää on myllerretty perusteellisesti. Vanhushoivassa on toteutettu mittavaa palvelurakennemuutosta, jossa vanhainkotihoivasta on siirrytty painottamaan kotona asumista ja tehostettua palveluasumista. Samalla myös omaishoidon tuen kehittäminen on tullut yhdeksi keskeisimmistä vanhushoivapolitiikan painopisteistä. Hoivan toimijoille – niin hoivan tarvisijoille, hoivan ammattilaisille kuin omaisillekin – tämä on merkinnyt organisaatiomuutosten, muuttuvien olosuhteiden ja muuttuvien vastuiden keskellä elämistä.

Työryhmässä tarkastellaan eri näkökulmista, mitä vanhushoivan kentällä tapahtuu ja pohditaan, mitä vanhushoivan yhteiskunnallisen järjestämisen tapojen muutokset merkitsevät eri toimijoille: hoivaa tarvitseville ja saaville, omaistaan hoivaaville ja hoiva-alan ammattilaisille. Mitä on hyvä hoiva ja mitä se erilaisissa konteksteissa – kuten palvelutaloissa, kotona, kotipalvelutyössä, tehostetussa palveluasumisessa – edellyttää? Entä miltä näyttää hoivan tulevaisuus? Työryhmään ovat tervetulleita niin empiiriset, teoreettiset kuin metodologiset esitykset.

Abstraktit:

Vanhushoivaa projekteissa

Iiris Lehto, Itä-Suomen yliopisto (iiris.lehto@uef.fi)

Tarkastelen esityksessäni vanhushoivan monimuotoista kenttää projektihoivan kontekstissa. Projektihoivalla tarkoitan hoivan järjestämistapaa, jossa hoivasta vastaavat projektit tai muut lyhytkestoiset toimijat. Hoivan ymmärrän työksi johon sisältyy instrumentaalisia, ei-instrumentaalisia, materiaalisia ja immateriaalisia elementtejä.

Keräsin aineiston haastattelemalla itäsuomalaiseen työllisyysprojektiin työllistettyjä hoivaajia ja projektin palvelunsaajia eli hoivattavia. Haastattelu-ympäristönä toiminut tila oli samanaikaisesti sekä työpaikka hoivaajille että koti/asunto hoivattaville. Osalla hoivaajista oli kokemusta vastaavankaltaisista projekteista, joissa hoivatehtävät muodostuvat julkisen sektorin hoivapalveluvalikoimasta hiljalleen ulkoistetuista tehtävistä, siivouksesta, juttuseurustelusta, puiden kantamisesta ja asiointissa auttamisesta. Osa taas ei ollut aiemmin työskennellyt hoivaksi

luettavissa tehtävissä tai vanhusten parissa. Hoivattavien vanhusten tarpeet vaihtelivat. Osa tarvitsi ”vain” silloin tällöin apua pihan ylläpitämiseen, osalle yhdessä työntekijän kanssa tehty kauppareissu oli viikon kohokohta ja osalla kävi lisäksi niin ateriapalvelu, omaiset kuin kotihoito.

Työllisyysprojekteihin työllistetyt miehet ja naiset ovat kaksoisroolissa. He ovat työvoimapolitiikan näkökulmasta katsoen projektin asiakkaita ja hoivapolitiikan näkökulmasta hoivatoimijoita hoivan kentällä. Hoivaamisen ohessa heidän on kehitettävä työvalmiuksiaan ja etsittävä työtä avoimilta työmarkkinoilta. Hoivaajan ja hoivattavan suhdetta tai itse hoivaa ei ole lähtökohtaisesti tarkoitettu pitkäkestoiseksi. Esitelmässäni avaan sitä, millaisena projektihoivan arki tässä toimintaympäristössä näyttäytyy ja millaiseksi hoiva rakentuu. Käsittelen hoivan arkea tunteiden, rytmin ja ajan sekä esineiden kautta.

Kehittämällä kohti familistista hoivapolitiikkaa: diskursiivinen analyysi kuntien vanhustyön kehittämishankkeista

Päivi Ahosola, Tampereen yliopisto (paivi.ahosola@uta.fi)

Suomalaisen hyvinvointivaltion 1990-luvulta alkanutta murrosta ja uusien johtamisoppien rantautumista julkishallintoon on kuvattu siirtymisenä projektiyhteiskuntaan (Rinne 2009) ja projekti- ja kehittämisvaltioon (Julkunen 2006). Valtiolle kehittämishankkeiden ohjaus ja rahoitus on tärkeä väline kuntien vanhustyön suuntaamiseksi haluttuun suuntaan. Kunnille kehittämishankkeisiin saatava rahoitus on merkittävä rahoituslähde valtionosuuksien ja verotulojen rinnalla. 1990-luvulta lähtien kehittämistyön osin julkilausumattomana tavoitteena on ollut muokata hyvinvointivaltion toimintaa monimuotoisemmaksi ja -toimijaisemmaksi.

2000 –luvulla lähes kaikki suomalaiset sosiaali- ja terveydenhuollon keskeisimmät uudistukset on toteutettu osana kansallisia ohjelmia. Valtion hankerahoitusta on kanavoitu kuntiin laajojen kehittämishankkeiden kautta. Rahoitusta on alueellistettu myös lääninhallitusten, myöhemmin ELY-keskusten, hoidettavaksi. Valtion lisäksi kuntien kehittämistyötä rahoittavat useat muut tahot kuten Euroopan unioni ja Raha-automaattiyhdistys, jonka rahoitus on kohdennettu järjestöille. Vaikka tuki kohdennetaan järjestöille, rahoitetuilla hankkeilla on kunnan ja valtion tuki.

Esitykseni lähtökohtana on ajatus siitä, että erilaisilla kehittämishankkeilla on merkittävä tehtävä kuntien vanhuspolitiikan ja -työn suunnan muokkaajana. Kehittämishankkeet ja -projektit tuodaan vanhustyön käytännön toimintakentille ja ne tulevat lähelle hoivatyön tekijöitä – sekä ammatillisia että ei-ammattillisia toimijoita. Projektien ympärille rakentuva sosiaalinen järjestelmä asettaa siihen osallistuvia toimijoita asemiinsa ja muokkaa hoivatyön sosiaalisia käytäntöjä erityisesti kielen ja siinä tuotettujen merkitysten ja valtasuhteiden kautta (Smith 2005). Projektitoiminta kiinnittyy erilaisiin muutosprosesseihin, joista yksi keskeinen on ikääntyvien saaman julkisen hoivan ja perheiden antaman hoivan vastuiden uudelleen määrittäminen.

Esitykseni kiinnostuksen kohteena on tämä julkisen ja yksityisen vastuun ja toiminta-alueiden uudelleenmäärittely, ja se miten sitä tuodaan esiin vanhustyön kehittämishankkeissa. Aineistonani ovat Uudellamaalla 2000-luvulla rahoitettujen vanhustyön kehittämishankkeiden hankekuvaukset. Tarkemman analyysin aineistona on kolme Uudenmaan kuntien vanhustyön kehittämishankeraporttia. Kysyn millaisena raporteissa tuotetaan julkisen vallan ja toisaalta perheiden hoivavastuuta sekä samalla, millaista toimijuutta teksteissä tuotetaan perheettömille vanhoille ihmisille.

Eläkepoliittisen rajanvedon sattumanvaraisuus: esittelyssä vuoden 1956 kansaneläkelain uudistus

Sophy Bergenheim, Helsingin yliopisto (sophy.bergenheim@helsinki.fi)

Eläketurva on laajin sosiaaliturvan muoto: se koskettaa suurinta osaa kansalaisista ennemmin tai myöhemmin. Ei olekaan ihme, että eläkejärjestelmiä ja niiden historiaa on tutkittu laajasti. Eläkepolitiikkaa on kuvattu varsin systemaattisena ja asiantuntijatietoon pohjautuvana prosessina, mitä heijastelevat ilmaisut kuten ”kokonaisaläkejärjestelmän rakentaminen”. Poliittikka on kuitenkin luonteeltaan kontingenttia – tapahtumakulut eivät ole ennalta määrättyjä. Näin ollen myös eläkepoliittinen rajanveto on sattumanvaraista, ja tätä havainnollistan vuoden 1956 kansaneläkelakiuudistuksen kautta.

Uudistusta on kutsuttu maalaisliiton voitoksi, jonka se niitti kuin varkain yleislakon sekavassa tilanteessa. Vastaavasti vuoden 1961 työeläkelakia on tituleerattu sosiaalidemokraattien vastaiskuksi ja jopa suoranaiseksi ihmeeksi. Todellisuudessa työeläkelaki hyväksyttiin lähes yksimielisesti eduskunnassa ilman poikkeuksellisen mittavaa keskustelua. Kansaneläkelaki puolestaan oli kansainvälisessä mittakaavassakin radikaali uudistus, jonka käsittely oli monimutkainen ja -vaiheinen ja josta virisi runsaasti keskustelua joka rintamalla.

Kansaneläkelain ratkaisevat hetket eivät ajoittuneet kevääseen 1956, eli yleislakon aikaan, vaan syksyyn 1955 ja talveen 1955–56. Käsittelyssä olivat vastakkain maalaisliiton ajama tasaetumalli sekä sosiaalidemokraattien ajama vakuutus pohjaan perustuva malli. Vielä loppuvuodesta 1955 molemmat osapuolet olivat aidoissa neuvotteluasemissa, mutta kansaneläkelakiin välittömästi liittymättömät seikat vetivät maton alta sekä maalaisliitolta että sosiaalidemokraateilta. Nämä seikat olivat samoja, jotka osaltaan johtivat yleislakoon. Kansaneläkelaki ja yleislakko olivat siis osa samaa vyyhtiä, eikä suinkaan niin, että yleislakko olisi ollut syy kansaneläkelain läpimenoon.

Keväällä 1956 kummallakaan ei ollut haukkumasanoja vahvempia aseita käytössään. Kansaneläkelain uudistus oli loppujen lopuksi sekä maalaisliiton että sosiaalidemokraattien tappio – tappio, jonka tuomat eläkepoliittiset puutteet sittemmin petasivat työeläkelaille.

Vuoden 1956 kansaneläkelain uudistus havainnollistaa poliittisen rajanvedon polkuriippuvuuden kaikessa kiehtovuudessaan. Se osoittaa, miten yksi seikka johtaa toiseen ja määrittää osaltaan sitä tietä, jota pitkin tulevaisuudessakin kuljetaan. Polkuriippuvuus ei kuitenkaan ole synonyymi teleologisuudelle, vaan olennainen osa polkuriippuvuuden tutkimista on kontingenssin ja ratkaisevien käännekohtien tunnistaminen ja analysointi. Toisin sanoen niiden hetkien, jolloin asiat olisivat voineet mennä toisinkin.

Sick leave from work and voting booth? A register-based study on health and turnout

Mikko Mattila, Hanna Wass (hanna.wass@helsinki.fi), Hannu Lahtinen (hannu.lahtinen@helsinki.fi), Pekka Martikainen, University of Helsinki

A growing body of studies suggests that poor health or disability decreases turnout. Previous empirical analyses have, however, faced certain limitations, such as use of survey data and generic measures of health based on self-assessment. Using individual-level register data with information on sickness allowance episodes and voting, we aim to deepen the understanding of the health-turnout relationship by examining following questions. First, what is the degree of health problems that begin to negatively influence turnout? Second, what is the cumulative effect of health problems on voting? And third, how does change in health condition influence voting propensity? The results indicate that even short-term sickness absences are related to slightly lower turnout but a substantial

drop in voting probability occurs only among those with long sickness-absence spells. As expected, accumulation of sickness absences over several years decreases voting propensity more than health problems suffered only in the year prior to the elections. Finally, even after recovering from earlier health problems the voting propensity stays lower than among those who have not experienced major health impairments.

Elektiivisen leikkauspotilaan hoitopaikkaa koskeva valinnanvapaus suomalaisessa julkisessa erikoissairaanhoidossa

Anne Isotalo, TYKS (anne.isotalo@tyks.fi)

Tutkimuksen tarkoitus ja tausta

Tutkimus kohdistuu terveydenhuollon lainsäädännön ja terveystalouden toteutuksen arviointiin potilaan näkökulmasta sekä erikoissairaanhoidossa hoidettavien potilaiden oikeuksien ja valinnanvapauden toteutumisen tutkimiseen. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa elektiivisten leikkauspotilaiden sairaalan valintaan liittyvistä tekijöistä terveydenhuollon käyttäjän näkökulmasta. Yleisellä tasolla tutkimustulokset antavat alustavaa tietoa 1.5.2011 voimaan astuneen terveydenhuoltolain toteutumisesta ja kansalaisten näkemyksistä valinnanvapauden laajentumisesta julkisessa terveydenhuollossa.

Tutkimuksen menetelmät

Tutkimus suoritetaan kyselytutkimuksena elektiivisille leikkauspotilaille (N = 1375). Aineisto analysoidaan tilastollisin menetelmin. Kyselytutkimuksen lisäksi analysoidaan tutkittavien sairaaloiden potilasvirtojen kehittymistä 2009–2014 saapuneiden läheteiden ja potilaiden kotikuntien rekisteritietoja tutkimalla.

Tutkimuksesta odotettavissa olevat tulokset

Tutkimuksen tulosten perusteella palvelujärjestelmää voidaan kehittää organisaatiotasolla potilaslähtöisemmäksi ja tukea potilaan oikeuksien toteutumista ja osallistumista hoitoa koskevaan päätöksentekoon. Tulosten perusteella voidaan tunnistaa potilaille tärkeitä laatutekijöitä ja hyödyntää saatua tietoa kansallisen vertailutietojärjestelmän kehittämisessä. Vertailun mahdollistamiseksi tarvitaan luotettavaa ja ajantasaista kansallista yhtenäistä vertailutietoa valintojen perustaksi. Tällä hetkellä saatavilla oleva tieto on puutteellista eikä perustu yhtenäiseen vertailutietoon. Palvelujen tuottajan osalta vertailutiedon tulisi kannustaa sitoutumista jatkuvaan laadun arviointiin ja parantamiseen. Valinnanvapauden laajentuminen edellyttää lisäksi markkinoiden valvontaa potilaille suunnatun markkinainformaation suhteen sekä ratkaisuja palveluntuottajien välisen kilpailuneutraaliteetin varmistamiseksi. Potilasryhmien välisiä eroja valintakäyttäytymisessä tunnistamalla voidaan lisäksi kohdentaa tukea ja ohjausta näille potilasryhmille. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää myös EU:n potilasdirektiivin toimeenpanossa.

Johtopäätökset

Tutkimuksen perusteella voidaan saada käsitys potilaan valinnanvapautta koskevan lainsäädännön toteutumisesta ja tuottaa suosituksia terveydenhuollon henkilöstölle ja poliittisille päätöksentekijöille valinnanvapauden edistämiseksi. Lisäksi tutkimuksen tuottamaa tietoa voidaan hyödyntää terveydenhuollon palvelujärjestelmän ja sosiaaliturvajärjestelmän yhteensovittamisessa.

Avainsanat: valinnanvapaus, julkinen terveydenhuolto, erikoissairaanhoido, elektiivinen leikkauspotilas, potilaan oikeudet, itsemääräämisoikeus

Omaishoidon virkailijoiden haastattelututkimus

Yrjö Mattila (yrjo.mattila@kela.fi) ja Tiina Kakriainen, Kelan tutkimusosasto

Kela on kiinnostunut siitä, miten omaishoito toimii nykyisin ja miten paljon Kelan maksamat etuudet kuten esimerkiksi eläkkeensaajan hoitotuki, Kelan kuntoutuskurssit, asumistuki, eläkkeensaajan asumistuki) tukevat omaishoitoa ja kotona asumista. Siksi Kelassa päätettiin haastatella omaishoitoa käsittelevien kunnan virkailijoita. Työryhmässä esitellään haastattelujen tuloksia. Haastattelututkimus on osa Kelan omaishoidon tutkimushanketta.

5. Hyvinvoinnin ja eriarvoisuuden mekanismit

Koordinaattorit: Maria Ohisalo, (maria.ohisalo@uef.fi) ja Juho Saari, (juho.saari@uef.fi), Itä-Suomen yliopisto

Työryhmässä tarkastellaan erilaisia hyvinvoinnin ja hyvinvointivaltion muutokseen liittyviä sosiaalisia mekanismeja. Hyvinvointiin liittyviä työryhmään soveltuvia teemoja ovat sekä resurssipohjaiseen että koettuun hyvinvointiin ja niiden muutokseen liittyvät määrälliset ja laadulliset tutkimukset. Vastaavasti hyvinvointivaltioon ja kansalaisyhteiskuntaan liittyviä soveliaita teemoja ovat kollektiiviset ja institutionaaliset muutokset, politiikkaprosessit ja tapahtumaketjut, sekä diskurssiavaruudet ja mielipiteet. Keskeinen yhdistävä teema on eriarvoisuus. Tarkastelut voivat kohdistua johonkin osajärjestelmään (esimerkiksi eläkkeet, työttömyysturva tai terveydenhuolto, ruokapankit) tai -ilmiöön (esimerkiksi yksinhuoltajuus, työttömyys, köyhyys tai asunnottomuus). Uusia mielenkiintoisia avauksia voi liittyä esimerkiksi Suomen suhteellisen aseman muutokseen, instituutioiden hallittuun tai hallitsemattomaan sopeuttamiseen, resurssipohjaisen ja koetun hyvinvoinnin vuorovaikutukseen, toimintakykyjen tutkimukseen, (sosiaalisten) innovaatioiden ja hyvinvointipolitiikan rajapintoihin tai köyhyyspolitiikan eri teemoihin. Työryhmään soveltuvat myös vertailevat tutkimukset ja Euroopan unionin tai globaalin hallinnan muutokseen liittyvät esitykset siltä osin kuin ne liittyvät edellä mainittuihin teemoihin.

Abstraktit

Yksinasuvien helsinkiläisten kokema hyvinvointi

Pekka Borg, Helsingin kaupungin tietokeskus (pekka.borg@hel.fi)

Puolessa helsinkiläisistä asutokunnista on vain yksi asukas. Yksinasuvat ovat tutkimuksissa jääneet vähälle huomiolle, mutta viime aikoina ovat yksinasuvien toimeentulon ja hyvinvoinnin kysymykset nousseet keskusteluun. Pääkaupunkiseudun asukkaille tehtiin vuonna 2008 laaja hyvinvointikysely, johon vastasi lähes 4000 henkilöä. Kyselyaineistoa ei ole aiemmin analysoitu erityyppisten asutokuntien näkökulmasta.

Esityksessä kuvataan, miten helsinkiläiset yksinasuvat vastaajat kokivat hyvinvointinsa. Asukkailta kysyttiin, kuinka merkittäviä heidän mielestään eri hyvinvoinnin tekijät ovat ja kuinka tyytyväisiä he olivat tilanteeseensa. Tärkeimpiä hyvinvointia ylläpitäviä ulottuvuuksia olivat terveys, läheisimmät ihmissuhteet ja luonto.

Kyselyllä selvitettiin myös tekijöitä, jotka lisäsivät tai vähensivät vastaajan halua asua pääkaupunkiseudulla, taloudellista tilannetta, työhyvinvointia ja yhtenä mittarina vastaajan kokemaa onnellisuutta yleisesti.

Esityksessä verrataan, miten yksinasuvien kokema hyvinvointi poikkeaa yhdessä asuvien kokemasta. Yksinasuvien elämäntilanteet vaihtelevat suuresti, joten vertailun kohteena ovat myös yksinasuvat iän, sukupuolen, siviilisäädyn ja koulutuksen mukaan.

Sosioekonomisten syrjäytymisriskien kasaantuminen vuonna 1977 syntyneillä nuoren aikuisuuden aikana

Ilari Ilmakunnas, Turun yliopisto, (ijilma@utu.fi)

Nuorten syrjäytyminen on saanut runsaasti huomiota viimeisten vuosien aikana. Suomessa on tehty kuitenkin vain vähän tutkimuksia nuorten aikuisten syrjäytymisestä koko nuoren aikuisuuden kattavalla seurantajaksolla. Tässä tutkimuksessa selvitetään, kuinka työttömyys, toimeentulotuki ja matalan koulutus ja näiden tekijöiden kasaantuminen kehittyvät 18–30 ikävuoden aikana. Tutkimus tarjoaa yli kymmenen vuoden pitkittäistarkastelun syrjäytymisen riskitekijöiden kasaantumisesta vuonna 1977 syntyneillä nuorilla aikuisilla. Huomio ei ole vain ikäperiodin alku- ja loppuhetkessä vaan tarkoitus on mallintaa syrjäytymisriskeihin liittyvä liikkuvuus yli koko nuoren aikuisuuden. Syrjäytymisen riskitekijöiden dynaamista kehitystä tarkastellaan siirtymätaulukoiden ja sekvenssianalyysin avulla. Menetelmien avulla on mahdollista analysoida, ovatko jotkut syrjäytymisen riskitekijät pysyvämpiä kuin toiset. Sekvenssianalyysin avulla tarkastellaan, millaisille syrjäytymisriskipoluille nuoret aikuiset sijoittuvat. Sekvenssianalyysin avulla nuorille aikuisille löytyi kuusi erilaista polkutyyppeä. Tutkimuksessa tarkastellaan myös, kuinka nuoret aikuiset sijoittuvat syrjäytymisriskipoluille eri taustatekijöiden (etenkin koulutus ja kotoa pois muutto) perusteella. Etenkin he, jotka eivät ole 20-vuotiaaksi mennessä suorittaneet perusasteen jälkeistä tutkintoa, ovat tulosten perusteella vaarassa päätyä toimeentulotukipoluille tai poluille, jossa toimeentulotuen saanti ja työttömyys kasaantuvat.

Aineistona on Nuorten urapolut -rekisteriaineisto, joka koostuu otoksesta vuosina 1977–1990 syntyneistä, jotka ovat asuneet Suomessa ainakin yhtenä vuotena vuodesta 1991 eteenpäin. Heidän tulo-, koulutus-, työ- ja muita sosioekonomisia tietoja on yhdistetty aineistoon. Nuorten Urapolut -aineisto pitää sisällään tietoa väestörekisteristä sekä THL:n, Kelan ja Eläketurvakeskuksen rekistereistä. Tämän lisäksi aineistossa on tietoa kotitalouksien toimeentulotuensaannista.

Resurssit ja eriarvoisuus palveluverkostoissa – näkökulmana koulutuspolulta poikenneiden nuorten elämäntie

Sanna Mäkinen, Itä-Suomen yliopisto (sanna.makinen@uef.fi)

Esityksen tavoitteena on tarkastella, millaisena eri viranomaisista muodostuva nuorten ohjaus ja -tukiverkosto näyttäytyy toisen asteen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten elämäntien siirtymätilanteista käsin.

Tutkimusaineisto muodostuu etnografisesta havainto- ja haastatteluaineistosta, joka on koottu maaliskuussa 2014 Pohjois-Karjalassa hankkeessa, jossa tarjotaan matalan kynnyksen ohjauspalveluita ja valmentavaa koulutusta koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleville alle 25-vuotiaille nuorille. Haastatteluaineisto koostuu hankkeeseen osallistuneen 16 nuoren yksilöhaastatteluista sekä 16 ammattilaisen ryhmähaastatteluista (n=3). Osallistuvan havainnoinnin päiviä kertyi yhteensä 32, joilta muistiinpanoja on yhteensä 103 sivua.

Kiinnityn analyysissäni siihen, miten nuorilla on ollut pääsy erilaisiin resursseihin haastavissa muutostilanteissaan ja minkälaisen henkilökohtaisten ja institutionaalisten väylien kautta he ovat päässeet näihin käsiin. Alustavissa havainnoissani pohdin, minkälaisia resursseja ja toimijuutta nuorilta edellytetään oppilaitosten tukijärjestelmissä ja laajemmin eri viranomaisten ja hyvinvointipalveluiden käytännöissä. Kuka asettuu palveluissa eriarvoiseen asemaan, kuka jää syrjään? Esitän myös rohkaisevia esimerkkejä osuvista ja oikea-aikaisista institutionaalisen tuen ja nuoren kohtaamisista, joiden ytimessä on tasa-arvoisuus, luottamus, yhdessä tekeminen ja yhteisöllisyys.

Lähestyn nuorten siirtymiä elämänsä välitiloina ja katkoksin, joissa tapahtuu vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien pohdintaa eri elämänalueilla ja instituutioissa, ja joissa neuvottelu omista resursseista ja toimijuudesta tulee ajankohtaiseksi. Resurssin käsitettä on hyödynnetty koulutussosiologisessa ja nuorisotutkimuksessa kuvaamaan nuorten elämänsä valintoihin ja siirtymiin liittyvää eriarvoisuutta Sovellan analyysissä jäsenystä käytännöllisistä, symbolisista sekä habituaalisista resursseista. Sosiaaliset verkostot ja erityisesti luottamussuhteet ovat väyliä resurssien siirtymiselle sosiaalisissa prosesseissa.

What explains frontline workers' views on poverty? A comparison of three types of welfare sector institutions

Mikko Niemelä, Kela (mikko.niemela@kela.fi), Helena Blomberg, Helsingin yliopisto (helena.blomberg@helsinki.fi), Johanna Kallio, Itä-Suomen yliopisto (johanna.kallio@utu.fi), Christian Kroll, Helsingin yliopisto (christian.kroll@helsinki.fi)

The study analysed views on poverty among Finnish frontline workers in three welfare sector institutions. Two different institutional logics, universal and selective, and two sectors, the public and the voluntary, were represented. A nationwide survey among social security officials, municipal social workers and diaconal workers was utilised (N=2,124). The methods applied included factor analysis, the examination of means and multivariate analysis of variance. Frontline workers were found to support structural reasons for poverty regardless of institutional affiliation. Analyses, however, also revealed significant differences between the institutions, but not of the kind expected. Social security officials, working in a universal institution, were less likely to endorse structural factors and more likely to endorse individualistic poverty explanations than were social and diaconal workers. Type of education and personal political ideology respectively were also found to be of significant importance for poverty perceptions, independent of institutional logic.

Tarpeeksi köyhä leipäjonoon? Ruoka-avun merkitys ihmisten pärjäämiselle

Maria Ohisalo, Itä-Suomen yliopisto (maria.ohisalo@uef.fi)

Suomalaisissa leipäjonoissa jonottaa ruokaa arviolta jopa 30 000 ihmistä viikoittain. Leipäjonoja on ollut 1990-luvun lamasta lähtien ja toimijoiden määrä kentällä on kasvanut. Leipäjonot eivät siis jääneet lama-ajan hätäratkaisuksi, vaan ruokakassi tuo monille helpotusta tiukalle venytettyyn toimeentuloon. Ruoka-avussa käyvästä liikkuu lukuisia urbaanilegendoja, monilla on ruoka-avusta mielipide ja usein erityisesti kansalaiskeskusteluissa tunnutaan ajattelevan, että ruoka-apua ”käytetään hyväksi”. Tämä siltikin, vaikka mitään virallista tarveharkintaa ei suomalaisessa ruoka-avun maailmassa laajemmin ole: kirkon diakoniatyötä lukuun ottamatta laajemmalla ruoka-avun kentällä lähes kuka tahansa on oikeutettu hakemaan ruokakassin jonoista. Esityksessä pohditaan ruoka-avun merkitystä leipäjonoissa käyvien ihmisten pärjäämiselle: kuinka ruoka-avussa käyvät kokevat pärjäävänsä elämässään ja kuinka tärkeää ruoka-apu on heidän pärjäämiselleen erilaisten muiden tukiverkkojen lisäksi. Muun muassa näitä kysymyksiä on selvitetty Kunnallisan kehittämissäätiön hankkeessa, jossa on vuosina 2012–2013 haastateltu 11 kunnassa ja seitsemässä seurakunnassa eri puolilla Suomea ruoka-apua saaneita, yhteensä noin 3500 ihmistä. Kyseessä on ensimmäinen laajempi määrällinen tutkimus ruoka-avusta. Alustavien tulosten mukaan tulottomille ruoka-avun saajille tämä täydentävä apu on pärjäämisen kannalta välttämättömyyksiä ja ehkä hieman yllättäen ruoka-avussa käyvät kokevat pärjäävänsä elämässään melko hyvin: kyse voi olla sopeutumisesta, mutta ruoka-apu voi myös auttaa pärjäämisen tunteessa, ruokakassi toimeentuloa täydentävänä apuna auttaa pahimpien tilanteiden yli. Käsiteltäviä muita teemoja hankkeessa ovat muun muassa ruoka-avussa käyvien sosioekonominen asema, sosiaali- ja terveystalouden käyttö ja ruoka-apua hakevien asemoituminen palveluihin ja tulonsiirtojärjestelmään, hyvinvointi, luottamus, häpeä ja ruoka-avun sosiaalinen merkitys.

"Sosiaalipummit? - Totuus oleskeluyhteiskunnasta"

Juho Saari, Itä-Suomen yliopisto (juho.saari@uef.fi)

Tasavallan presidentti Sauli Niinistö totesi uudenvuoden puheessaan 1.1.2013 suhtautuvansa kriittisesti ajatukseen "tämä olisi oleskeluyhteiskunta, jossa tietoisesti jätetään omat mahdollisuudet käyttämättä ja odotetaan muiden kattavan pöydän". Niinistö - ja monet muut parempien piirien ihmiset hänen jälkeensä - heitti varteenotettavan haasteen, johon haen vastausta valmisteilla olevassa tutkimushankkeessa. Kysymys on, onko suomalaisen yhteiskunnan huono-osaisuuden notkelmiin syntynyt "köyhyyden kulttuuria", jossa asuville, eläville ja toimiville henkilöille hakeutuminen työhön ja koulutukseen ei ole varteenotettava vaihtoehto, vaan eläminen viimesijaisella sosiaaliturvalla on hyväksyttävää ja normaalia. Esitelmässä pohditaan syrjäytymis-, leipäjono-, asunnottomuus- ja narkomaanitutkimusten kokemuksiin tukeutuen minkälaisilla köyhyysteorioilla, tutkimuskysymyksillä, hypoteeseilla, aineistoilla ja metodeilla tämänkaltaiseen kysymykseen voisi vastata sosiaalitieteellisesti perustellulla ja sosiaalipoliittisesti mielekkäällä tavalla. Hankkeeseen liittyvä aineisto kerätään keväällä 2015 ensin pilottina Kuopiosta ja sitten 3-4 kohteesta eri puolilta Suomea.

Valtionhallinnon uudistusten talousopilliset perustat ja niiden yhteiskunnalliset vaikutukset - tapauksena valtion tuottavuusohjelma ja kestävyysvaje

Antti Halmetoja, Tampereen yliopisto, (antti.halmetoja@uta.fi), Olli Herranen, Tampereen yliopisto (olli.herranen@uta.fi)

Esitelmän pohjana olevassa artikkelissa arvioimme valtion tuottavuusohjelman ja kestävyysvajeen sidonnaisuuksia sekä syitä ja seurauksia laajemmassa teoreettisessa ja yhteiskunnallisessa viitekehysessä. Vuonna 2003 käynnistynyt valtion tuottavuusohjelma on yksi aikamme merkittävimpiä valtionhallinnon uudistusprojekteja, jolla on kauaskantoisia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Julkisen talouden kestävyysvaje on ollut tuottavuusohjelman keskeisimpiä perusteluita. Artikkelissa osoitamme, että niiden sisältämät talousopilliset oletukset ovat kiistanalaisia ja ongelmallisia niin talouden kuin sosiaalisenkin ulottuvuuden näkökulmista. Lisäksi samoilla oletuksilla perustellut politiikkatoimet johtavat yleisemminkin hyvinvointinäkökulmasta kyseenalaisiin tuloksiin. Päätämme artikkelin verotusjärjestelmän tarkasteluun. Sen valossa näyttää siltä, että mikäli edessämme häämöttää kestävyysvaje, niin siitä suhteellisesti raskaimman taakan kantavat alemmat tuloluokat.

Taking Care of Our Own? Personal Experiences and Informal Solidarity towards the Disadvantaged Groups

Antti Kouvo, Turun yliopisto (ansako@utu.fi), Johanna Kallio, Itä-Suomen yliopisto (jomkall@utu.fi), Juho Saari, Itä-Suomen yliopisto (juho.saari@uef.fi)

Social solidarity is one of the most crucial questions in sociology. In this study, we analyze informal solidarity towards the marginalized groups in society: the poor and over-indebted, substance abusers and homeless as well as mentally ill. Our theoretical frame is derived from the literature of social solidarity and distances as well as intergroup contacts and

deservingness criteria. We ask a) how people express informal solidarity towards the different disadvantaged groups in society, b) how do the personal experiences of disadvantage matter when explaining informal solidarity towards the particular disadvantaged group and c) does the association between personal experiences and informal solidarity prevail when controlled for other explanatory sources of informal solidarity? Data come from the WEBE-survey from the year 2012, which is a nationally representative sample of 1883 Finns and includes numerous indicators of well-

being. Besides descriptive statistics, we apply logit models with average marginal effects. Our analyses reveal that Finns report less informal solidarity towards substance abusers and homeless people, but more towards the mentally ill.

The results show that social proximity, gender and political ideology are among the strongest predictors of informal solidarity towards the disadvantaged groups. Though remarkable in all cases, the effects of social distance on informal solidarity towards the particular disadvantaged group differ considerably based on the group in question. In addition, the effect of social proximity on informal solidarity varies across different levels of education. The results are discussed in the context of earlier theories on social solidarity as well as possible policy implications.

Viitebudjetit köyhyyden vaihtoehtoisena mittarina

Lauri Mäkinen, Turun yliopisto (ljmaki@utu.fi)

Esityksen tarkoituksena on esitellä viitebudjettien käyttöä köyhyyden mittaamisessa. Viitebudjetit ovat tavaroista ja palveluista muodostettavia koreja, jotka hinnoiteltuna voivat edustaa mitä tahansa elintasoja. Budjetin avulla voidaan havainnollistaa kuinka paljon rahaa tarvitaan tietynlaisen elintason ylläpitämiseen. Köyhyystutkimuksen kannalta on mielekästä että viitebudjetit edustavat minimitasoa, jolla kotitalous voi olla osana yhteiskuntaa.

Köyhyyttä yleisimmin mitataan suhteellisella tuloköyhyysmittarilla, jossa köyhyysraja asetetaan 60 % mediaanitulosta. Mittarin etuna on se, että se on helppo muodostaa sillä mikroaineistoja on hyvin saatavilla. Ongelmana on kuitenkin, että se on ennemminkin tuloerojen kuin köyhyyden mittari. Se ei myöskään ota huomioon ostovoimassa tapahtuneita muutoksia. Taloudellisten taantumien aikaan mittari saattaa tuottaa aivan vääränlaista kuvaa köyhyyden kehityksestä, sillä keskitulon laskiessa myös köyhyys voi laskea vaikka muut toimeentulon ongelmat kasvaisivatkin.

Viitebudjetit voivat tarjota vaihtoehdon tuloköyhyysmittarille ja näin ollen tarkentaa kuvaa suomalaisesta köyhyydestä. Viitebudjetit ovat suhteellisia koska ne huomioivat väestön elintason ja näkemykset välttämättömyshyödykkeistä. Toisin kuin suhteellinen tuloköyhyysmittari, budjetteihin perustuva köyhyysmittari ei muutu keskitulon muuttuessa. Viitebudjettien avulla voidaan luotettavasti määrittellä kulutuskorot eri-ikäisille henkilöille, niin aikuisille kuin lapsillekin. Viitebudjettien ongelmana on kuitenkin niiden kokoamisen työläisyys. Näin ollen viitebudjettien laatiminen ei ole mahdollista vuosittain.

Tässä esityksessä esitellään Turun yliopiston ja THL:n hanketta, jonka tarkoituksena on kehittää viitebudjettipohjainen köyhyysmittari Suomeen. Viitebudjetteja ei ole aikaisemmin käytetty tähän tarkoitukseen Suomessa, vaikkakin niitä on hyödynnetty muun muassa perusturvan riittävyyden arvioinnissa. Köyhyysmittarin pohjana käytetään Kuluttajatutkimuskeskuksen tietyille malliperheille laatimia viitebudjetteja, jotka yleistetään koko väestöön kulutusyksikköpainoja käyttäen.

Workfarism in the perspective of capital flow in 19 welfare states between 1985 and 2010

Ari-Matti Näätänen, Turun yliopisto (armana@utu.fi)

The fundamental question in the field of social policy is, what implications does the intensification of economic globalisation create in modern welfare states. This question is confronted from the viewpoint of workfarism, which refers to the subordination of social policy to the economic policy. Rather than workfarism representing a neoliberal retrenchment of welfare state, it is about economically contingent strategic reorientation of welfare policies. The article gauges the effects of the capital flow to the core workfarist policies in 19 welfare states between 1985 and 2010. Active labour market policy and the unemployment benefit represent the core areas of workfarism. The

development is explained by the flow of international capital, since it is a central and measurable element of economic globalisation. In the literature, it is identified as a main, although not exhaustive, driving force behind workfarism as an international phenomenon. The time-series-cross-section data concerning these variables is collected from the OECD and the KOF created by Axel Dreher. The analytical framework for the statistical results is adopted according to the literature. Thus, the analysis consists of distinction between offensive and defensive types of workfarism and the institutional stickiness, which refers to the capability of welfare states to resist external change. The main results of the linear regression analysis executed by SAS (9.4) statistical program are twofold. First, the institutional stickiness was found more significant element than the capital flow in a slight majority of the welfare states. Secondly, a tendency towards workfarism of both types was detected in nearly half of the observations, particularly among continental and social democratic welfare states. In addition, a few welfare states with no association with the capital flow were revealed. In the comparative perspective, there seems to be alternative policy responses to economic globalisation, although the political speculation circles around workfarist hypothesis.

Pienituloisuuden dynamiikka ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen.

Juha Rantala, Eläketurvakeskus (juha.rantala@etk.fi), Raija Gould, Eläketurvakeskus (raija.gould@etk.fi)

Eläkepolitiikan keskeinen tavoite on köyhyyden estäminen. Tässä artikkelissa analysoidaan työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen liittyvää köyhyyden dynamiikka. Kysymme muun muassa missä määrin muutokset työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden köyhyyseriskissä ovat seurausta muutoksista pienituloiseksi tulemisesta ja missä määrin pienituloisuudesta poistumisesta. Muutokset ensin mainitussa heijastuvat pienituloisuuden yleisyyteen ja jälkimmäisessä sen kroonistumiseen. Mitä pitempään pienituloisuus kestää, sitä vakavammasta ongelmasta on yleensä kysymys. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyville pienituloisuuden uhka ja sen pitkittyminen on muita eläkeläisiä suurempi.

Erityistä huomiota artikkelissa kiinnitetään pienituloiseksi tuloon liittyviin tekijöihin ja siihen miten pienituloiseksi tulon riski vaihtelee ennen ja jälkeen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen. Köyhyyden ennaltaehkäisyyn ja tähän liittyen eläke- tai laajemmin koko sosiaalipolitiikan toimivuuden kannalta on tärkeä selvittää onko työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen pienituloisuuden syy vai sitä lievittävä tapahtuma.

Tutkimusaineistona on Tilastokeskuksen muodostama rekisteritietoihin perustuva edustava 10 prosentin otos Suomessa vuosina 1995–2008 asuneesta väestöstä (noin 500 000 henkilöä). Kaikista otoshenkilöistä on saatavilla runsaasti toimeentuloa, sosioekonomista asemaa ja työmarkkinahistoriaa kuvaavia seurantatietoja vuodesta 1995 lähtien. Aineiston suuren koon ansiosta se edustaa varsin hyvin Suomen väestöä kultakin otosvuodelta. Varsinaisen analyysin kohteena ovat vuonna 2002 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet 25 vuotta täyttäneet henkilöt, joiden pienituloisuuden kehitystä seurataan vuosien 1996–2008 ajan, siis kuusi täyttä kalenterivuotta ennen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä ja kuusi täyttä kalenterivuotta eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Kuvailevien pienituloisuus tarkastelujen lisäksi tutkimuksessa käytetään tilastollista mallia. Vastaavaa dynaamista tarkastelua työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien pienituloisuudesta ei tiettävästi ole Suomessa aikaisemmin tehty.

Terveyskeskuslääkärille pääsyn alueelliset erot

Hanna Rinne, Kuntoutussäätiö (hanna.rinne@kuntoutussaatio.fi), Riikka Shemeikka, Kuntoutussäätiö (riikka.shemeikka@kuntoutussaatio.fi), Kristiina Manderbacka, (kristiina.manderbacka@thl.fi), Jukka Murto (jukka.murto@thl.fi), Risto Kaikkonen (risto.kaikkonen@thl.fi), Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Tuleva sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus siirtää palvelujen järjestämisvastuun kunnilta viidelle alueelle. Palveluja suunniteltaessa on tärkeää tuntea terveyspalvelujen nykyisen saatavuuden mahdolliset alue-erot. Sosioekonominen asema on yhteydessä sekä sairastavuuteen että palvelujen käyttöön, ja molemmat on tarpeen huomioida palvelujen saatavuuden eroja arvioitaessa. Tutkimuksessa selvitimme, onko terveyskeskuslääkärin vastaanotolle pääsyssä eroja tulevien järjestämisalueiden (Helsinki, Turku, Tampere, Kuopio, Oulu) välillä ja selittävätkö yksilön sosioekonomiset taustatekijät (koulutus, taloudellinen tilanne, työmarkkina-asema) tai terveydentila mahdollisia alue-eroja. Aineistona oli THL:n keräämän Alueellinen terveys- ja hyvinvointi (ATH) - tutkimuksen kyselyaineisto vuosilta 2012 ja 2013. Tutkimusväestönä olivat 20–59-vuotiaat (N=15 662). Terveyskeskuslääkärin vastaanotolle pääsyn koettu tarve vaihteli alueittain. Vain pieni osuus tästä erosta selittyi eroilla alueiden sosioekonomisessa rakenteessa. Lääkärin vastaanotolla käynnin koettu tarve ja toteutuneet käynnit olivat yleisimpiä samoilla alueilla. Kuitenkin yli kolmannes palvelua tarvinneista vastaajista raportoi puutetta terveyskeskuslääkärin vastaanotolle pääsyssä. Terveyspalvelujen saatavuuden parantamiseksi olisi tärkeää vähentää tyydyttämätöntä terveyskeskuslääkärin vastaanotolle pääsytarvetta ja saatavuuden alue-eroihin puuttuminen olisi tärkeää alueellisen tasa-arvon lisäämiseksi.

6. Maaseudun näkökulmasta

Koordinaattorit: Päivi Kivela, Sininauhaliitto (paivi.kivela@sininauhaliitto) ja Silva Tedre, Itä-Suomen yliopisto (silva.tedre@uef.fi)

Suomi on yksi Euroopan maaseutumaisimmista maista. Kuten muuallakin, väestön keskittyminen Etelä-Suomeen ja kaupunkikeskuksiin etenee. Suuressa tilastollisessa kuvassa ja hallitsevassa retoriikassa maaseudun väestö vähenee, heikkenee ja vanhenee, työllistymisvaihtoehtoja ei ole ja palvelu toisensa jälkeen lakkautetaan. Alueellisen tasa-arvon argumentein toteutettu aluepolitiikka on väistynyt ja universalismin idea kalvennut. Edellä mainitut muutokset vaikuttavat niin kaupungeissa kuin maaseuduillakin, mutta niiden seuraukset ovat erilaisia. Muutokset piirtyvät niin identiteetteihin kuin arjen ehtoihinkin. Eriarvoistumisen ja sosiaalisten jakojen tutkimus edellyttää aluetietoisia tarkastelukulmia ja analyysin ulottuvuuksia.

Maaseuduilla synnyttään, kasvetaan ja tehdään edelleen töitä, sinne muutetaan ja siellä asutaan pysyvästi tai osa-aikaisesti. Maaseutu ei ole yksi vaan sosiaalisesti, kulttuurisesti, taloudellisesti ja fyysisesti monta erilaista, erilaistuvaa ja keskenäänkin eriarvoistuvaa aluetta. Tämä moninaisuus otetaan harvoin esille sosiaalipolitiikan tutkimuksessa.

Maaseudulla elämisen ehtoja muokataan yhteiskuntapolitiittisella päätöksenteolla usein – tietoisesti tai tietämättömyyttään – maaseutunäkökulmaa huomioimatta. Parhaillaan hyvinvointipalvelujen sosiaalisia ja fyysisiä rajoja ollaan piirtämässä uusiksi. Miltä uudistukset näyttävät maaseudun lasten, nuorten ja eri-ikäisten aikuisten näkökulmasta?

Työryhmään toivotaan esityksiä, joissa tavalla tai toisella lähestytään yhteiskuntaa ja yhteiskuntapolitiikkaa juuri maaseudun tai maaseudun ja kaupungin välisen vuorovaikutuksen näkökulmista. Sisällöltään esitykset voivat olla maaseututeemaisia eri vaiheissa olevia empiirisiä tutkimuksia, käsitetarkasteluja, kehittämishankkeita tai pohdintoja. Esitykset voivat liittyä esimerkiksi maaseutuelinkeinoihin, maaseutuasumisen merkityksiin ja ehtoihin, maaseudun asukkaiden arkielämän ja palvelujen saavutettavuuteen, maaseudun kehittämiseen tai vaikkapa maaseutuun käsitteenä.

Ikääntyvien maaseutu ja joukkoliikenne

Ilkka Lehtola, Itä-Suomen yliopisto (ilkka.lehtola@uef.fi)

Sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa tutkimuskohteiden fyysiset ja alueelliset ominaisuudet ovat harvoin saaneet huomiota osakseen. Tämä korostuu etenkin maaseutuun kohdistuvassa tutkimuksessa, vaikka sosiaalisen eriarvoistumisen taustalla on usein alueellista erilaistumista ja eriarvoistumista. Tilastoaineistojen valossa heikoimmat elinolot ovat harvaan asutulla maaseudulla, jolle on ominaista negatiivisen kehityksen kierre: asutusrakenne harvenee, väestö vähenee ja ikääntyy, tulotaso on alhainen ja työttömyys korkea. Harvaan asutun maaseudun asukkaat elinoloineen ovat yhteiskuntatieteiltä ja -politiikalta usein unohtuva vähemmistö.

Esitelmässä avataan yhtä näkökulmaa maaseutututkimuksen fyysisiin ja alueellisiin erityispiirteisiin eli siihen, miten autottomuus, ikääntyminen ja asuminen etäällä palveluista vaikuttavat kulkumahdollisuuksiin ja miten joukkoliikennettä on pyritty kehittämään maaseutuväestön tarpeisiin.

Eräs harvaan asutun maaseudun keskeinen yhteiskuntapoliittinen kysymys on palvelujen ja joukkoliikenteen järjestäminen hajallaan asuvalle väestölle. Maaseudun palvelujen saatavuusongelmaan on tarjottu ratkaisuksi liikkuvia palveluja. Myymäläautoja on nykyisin enää muutamia kymmeniä. Samoin kirjastoautokanta on supistunut kuntien talousahdingon puristuksessa. Viime vuosina on kokeiltu monipalveluautoja, eräänlaisia kirjasto- ja myymäläautojen yhdistelmiä, joista on saanut suppeasti myös pankki- ja terveystarpeita. Harvat kokeilut ovat kuitenkin jääneet pysyvään käyttöön.

Jos oma auto puuttuu, etenkin maaseudulla asuvat ovat julkisten liikenneyhteyksien, julkisesti tuettujen henkilökuljetusten ja sosiaalisten tukiverkoston varassa. Harvaan asutulla maaseudulla on laajoja alueita, joissa ei ole minkäänlaista julkista liikennettä. Maaseudun linja-autoliikenne on harventunut voimakkaasti, eikä se aina palvele ikäihmisten tarpeita.

Kehittämiskeskusteluissa korostetaan yhä enemmän tukiverkoston roolia, joita tulisi kehittää siten, että vastuu autottomien kuljetuksessa olisi yhä enemmän lähiyhteisöillä. Maaseudun ikäihmisissä on kuitenkin paljon sellaisia, joiden sosiaalinen tukiverkosto on vähäinen. Omat lapset voivat asua kaukana ja ympäröivä asutus harventunut niin paljon, ettei autollisia naapureita ole enää.

Yksi tukimuoto ovat kuntien järjestämät palvelu- ja asiointikuljetukset, joita on järjestetty useita vuosikymmeniä, mutta niitä ei ole kaikissa kunnissa tai ne kattavat vain osan kuntaa. Liikennepalvelujen aukkojen paikkaamista on mietitty mm. liikenne- ja viestintäministeriössä, jossa on kehitelty kyytitakuuta, jolla taattaisiin kaikkialla maaseudulla joukkoliikenteen minimipalvelutaso. Yksi kokeilualue on Keski-Karjala, jossa vuosina 2011–2012 toteutettua kyytitakuuhanketta esitelmässä tarkastellaan lähemmin.

Verkostoyhteistyö maaseudun syrjäytyneiden auttajana

Päivi Kivelä, Sininauhaliitto, (paivi.kivela@sininauha.fi)

Sininauhaliiton tutkimuksessa tehdään näkyväksi syrjässä syrjäytymisen ilmiötä. Siinä harvaan asutulla maaseudulla pitkien välimatkojen päässä eläminen kietoutuu yhteen erilaisten fyysisten, psyykkisten ja taloudellisten liikkuvuuden esteiden, kuten päihde- ja mielenterveysongelmien kanssa. Tutkimus esittelee konkreettisia esimerkkejä kuntien, järjestöjen ja seurakuntien ruohonjuuritason verkostoyhteistyöstä ja kotiin vietävästä tuesta, jolla voidaan auttaa maaseudun syrjäytyneitä.

Palveluverkon keskittäminen ja ihmisten asuminen huonojen kulkuyhteyksien päässä merkitsee, että osa maaseutuväestöstä on poissa silmistä ja poissa mielestä. Ihmisen kynnys hakeutua itsenäisesti avun, tuen ja etäisten palveluiden piiriin voi nousta ylitsepääsemättömäksi, jolloin elämäntilanteet kärjistyvät. Päihde- tai mielenterveysongelmaisesta ihmisestä voi tulla potentiaalisten auttajien silmissä luotaantyöntävä ja vaikeasti autettava. Ammattiauttajilla tulisi olla aikaa, osaamista ja rohkeutta tehdä etsivää työtä ja jalkautua niiden ihmisten pariin, joiden tarpeet eivät kohtaa pitkälle erikoistunutta ja keskittyntä palvelujärjestelmää.

Tiukassa taloustilanteessa kumppanuus ja monituottajamallit tarjoavat kunnille mahdollisuuksia tavoittaa myös kaikkein vaikeimmin autettavia kuntalaisia maaseutualueilla. Järjestöjen työntekijät tekevät vaativaa työtään julkiseen sektoriin verraten pienellä palkalla, huonommilla työehdoilla ja työnsuojelullisesti haastavissa olosuhteissa. Pohdinnat oman jaksamisen rajoista ja ammattitaidon riittävydestä ovat tavallisia, koska asiakkaiden ohjaaminen julkisten erikoispalveluiden piiriin on vaikeaa. Riittääkö järjestöissä osaavia työntekijöitä myös jatkossa? Riittääkö maaseudun syrjäytyneille puolestapuhujia ja rinnallakulkijoita?

Kehittämistoiminnan mahdollisuudet ja rajat

Hanna Moilanen, Diakonia-ammattikorkeakoulu (hanna.moilanen@diak.fi)

Pohdin alustuksessani maaseudun palvelujen kehittämistoiminnan mahdollisuuksia ja rajoja konkreettisen tapauskuvauksen kautta. Diakonia-ammattikorkeakoulun hallinnoiman Yhteiskunnallinen yrittäjyys Etelä-Savossa -hankkeen yhtenä osatavoitteena on ollut maaseudun kotiin vietävien palvelujen turvaaminen ja hyvinvointiyrittäjyyden synnyttäminen Pieksämäen alueella. Tavoitetta on lähestytty polveilevan kehittämisprosessin ja selvitystyön kautta vuosina 2012–2014.

Yhteiskunnallinen yrittäjyys on ollut kasvavan kiinnostuksen kohteena Euroopassa 1990-luvulta alkaen. Kirjallisuudessa yhtenä selittäväenä tekijänä yhteiskunnallisen yritystoiminnan nousuun on nähty puutteet yksityisen sektorin ja julkisen sektorin palvelujen tarjonnassa. Kun markkinat eivät tyydytä ihmisten palvelun tarvetta (market failure) ja julkinen sektori ei veny apuun toimivalla tavalla (government failure), yhteiskunnallinen yrittäjyys nousee paikkaamaan palveluaukkoja. Tämän on arvioitu koskevan sekä erilaisia palveluja että maantieteellisiä alueita.

Tarkastelen esityksessäni lyhyesti, miten ja millä edellytyksillä yhteiskunnalliset yritykset voivat turvata maaseudun lähipalveluja. Miten palvelujen tarjonta, pitkät välimatkat ja kannattava liiketoiminta voidaan yhdistää - vai voidaanko? Onko palvelujen tarve mahdollista kääntää palvelujen kysynnäksi? Kuvaan alustuksessa lyhyesti lähipalveluosuuskunnan perustamista ja sen toiminnan käynnistymistä. Lisäksi analysoin toteutettua kehittämisen prosessia, sen kriittisiä pisteitä ja erilaisten toimintakulttuurien yhteentörmäyksiä.

Maaseudun liikkuvat asukkaat ja monet kodit

Maarit Sireni, Itä-Suomen yliopisto (maarit.sireni@uef.fi)

Tarkastelen esityksessäni koteja maaseudun arkielämän tiloina. Ymmärrän kodin sosiaalisesti tuotettuna, muuttavana ja liikkuvavarajaisena. Koti on prosessi, joka muotoutuu koko ajan uudelleen asukkaiden ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Ihmiset rakentavat kotia sekä asumisen tapahtumassa että mielissään. Sillä ei ole pysyvää merkitystä, vaan kodin/kotien merkitykset muuttuvat ajan myötä. Esitykseni perustuu haastattelu- ja havainnointi- ja valokuva-aineistoon, jonka olen kerännyt Rasimäen kylästä Pohjois-Karjalasta. Rasimäki on asutuskylä, josta muodostui sodan jälkeen uusi kotipaikka Suojärveltä muuttaneille siirtokarjalaisille. Pääosa kylän nykyisistä pysyvistä tai osaaikaisista asukkaista on heidän jälkeläisiään. Kylän historian vuoksi aineisto tarjoaa mahdollisuuden tarkastella useita rinnakkaisia ja toisiaan seuraavia, uusia ja vanhoja koteja. Koska syrjäkylän

nykyiset asukkaat ovat liikkuvia, aineiston valossa on mahdollista tarkastella myös uuden monipaikkaisen sukupolven tulkintoja kodista/kodeista.

Keskityn esityksessäni kodiksi tekemisen prosesseihin. Kiinnekohtanani ovat kodin ja pihapiirin fyysiset elementit, joilla asunnosta – tyyppitalosta raiviolla tai perikunnan omistamasta pientilasta tyhjentyvässä pohjoiskarjalaisessa syrjäkylässä – tehdään oma koti. Tällaisia elementtejä voivat olla esimerkiksi valokuvat, tekstiilit, huonekalut ja muut käyttöesineet. Kodin esineillä sekä kerrotaan itsestä toisille että vahvistetaan omaa käsitystä itsestä. Esineillä luodaan myös yhteenkuuluvuutta (hajallaan ja etäällä toisistaan asuvien) ihmisryhmien sisällä. Tavaroilla, kuten ikoneilla, voidaan vahvistaa siteitä vanhaan kotiin, joka jatkaa olemassaoloaan ihmisten mukana. Tässä mielessä koti on rajaton ja kaikkialla. Lisäksi tarkastelen erityisesti maaseututilaan sisältyviä elementtejä, jotka haastateltujen mielestä ovat keskeisiä kodiksi tekemisen prosesseissa.

Hyvinvointipalveluiden muutokset - maaseudun näkökulmasta

Silva Tedre, Itä-Suomen yliopisto, (silva.tedre@uef.fi)

Hyvinvointipalveluiden tuottamisen, järjestämisen ja maksamisen vastuunjaot muuttuvat. Samanaikaisesti muuttuvat myös palveluiden saatavuus ja saavutettavuus eri väestöryhmien kohdalla. Palvelumuutosten analyyseissä on harvoin mukana spatiaalinen, fyysinen näkökulma kysymyksiin mistä palvelut lähtevät, minne ne muuttavat, miten ne katoavat ja miten ne muutosten myötä ovat maantieteellisesti eri alueilla asuvien väestöryhmien saavutettavissa sekä miten saavuttamista käytännössä ratkaistaan.

”Kuka, mitä, missä ja miten – maaseudun hyvinvointipalvelut 2014” on YTR-rahoitteinen projekti, jossa muutoksia lähestytään maaseudun erilaisten alueiden ja vakituisten asukkaiden näkökulmasta.

Tutkimuksessa hyvinvointipalvelut ymmärretään laajasti ja tarkempaan tarkasteluun otetaan maaseudun eri toimijoiden haastatteluissa esiin nousseet palvelut ja niiden uudet organisointimuodot. Tapausesimerkkeinä tutkitaan mm. peruskoulun ala-asteen oppilaiden ajallisesti pitkäkestoisia koulumatkoja, kulttuuripalvelujen uutta järjestystä kylillä sekä paikallisia monitoimijuuteen perustuvia palvelumalleja.

Etnografista otetta käyttävässä tutkimuksessa aineistoa kerätään puhelinhaastatteluun, kasvokkain yksilö- ja ryhmähaastatteluun, havainnoimalla, keskustelemalla ja valokuvaamalla.

Yhteiskunnallisen muutoksen symboliseksi viitekehykseksi on tutkimuksessa valittu lakkautetut kyläkoulut ja niiden opetuksen jälkeinen käyttö. Koulu on maaseutukylällä ollut paitsi paikallinen peruskoulupalvelu, myös fyysinen rakennus, joka opetuksen lisäksi on ollut monenlaisten sosiaalisten kohtaamisten arena ja etenkin kulttuuri- ja liikuntapalveluiden toimintapiste. Mitä tapahtuu, kun opetus lähtee, mutta koulurakennus jää? Millaisessa käytössä entiset koulut ovat, ketkä niistä hyötyvät, ja millaisia merkityksiä niillä on kylälle, kysytään.

Puhelinhaastattelut aineistonkeruun menetelmänä maaseutututkimuksessa

Ville Pöysä, Itä-Suomen yliopisto (vpoysa@student.uef.fi)

”Kuka, mitä, missä ja miten – maaseudun hyvinvointipalvelut 2014” -projektin ensimmäinen aineistonkeruu tehtiin huhti-toukokuussa 2014 puhelimitse. Aineisto kerättiin teemahaastatteluun soittamalla ympäri Suomea Leader -toiminnanjohtajille ja muille maaseutuaktiiveille.

Millainen kuva maaseudusta rakentuu puhelinhaastattelujen valossa? Mitä haasteita puhelinhaastatteluihin liittyy maaseutututkimuksen osalta? Millaisessa käytössä kyläkoulut ovat

lakkauttamisen jälkeen? Tässä esityksessä pohditaan puhelinhaastattelujen toimivuutta aineistonkeruumenetelmänä sekä nostetaan esiin haastattelijan havaintoja haastattelujen sisällöistä.

7. Oikeus vai velvollisuus työhön?

Koordinaattorit: Minna Ylikännö, Kelan tutkimusosasto (minna.ylikanno@kela.fi) ja Sari Kehusmaa, Kelan tutkimusosasto (sari.kehusmaa@kela.fi)

Suomen perustuslaissa todetaan, että jokaisella on oikeus hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä. Lisäksi perustuslain §18 todetaan, että julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön. Tätä perustuslain kohtaa nostetaan esiin sitä useammin, mitä korkeammaksi työttömyys yhteiskunnassa nousee. Lähtökohtana pidetään sitä, että jokaisella on tai ainakin tulisi olla oikeus työhön. Toisaalta se voidaan ymmärtää myös niin, että kaikkien tulisi tehdä työtä toimeentulonsa eteen. Tässä yhteydessä toimeentulolla voidaan tarkoittaa myös sosiaaliturvaetuutta, sillä melko säännöllisesti julkisuudessa esitetään ajatuksia siitä, että esimerkiksi työttömyysturvan saamisen edellytyksenä tulisi olla osallistuminen työhön. Viime aikoina on puhuttu muun muassa osallistavasta sosiaaliturvasta eli työttömien aktivoinnista, jossa keskiössä on aiempaa vahvemmin velvoittavuus. Se, miten vaikuttavaa tällainen aktivointi on, on mielenkiintoinen kysymys esimerkiksi työttömyydestä selviytymisen näkökulmasta. Toisaalta asiaa voidaan tarkastella myös järjestelmätasolla: tulisiko työttömyysturvan osalta siirtyä vahvemmin tarveharkintaiseen suuntaan ja samalla pois perinteisestä Pohjoismaisesta hyvinvointivaltiomallista?

Työttömien aktivointiin liittyy myös vahvoja taloudellisia näkökulmia. Kuntien velvoitteet työllisyyden hoidossa ovat lisääntyneet ja suunnitteilla oleva TYP-laki tai niin sanottu työmarkkinatukiudistus II tarkoittaisi kuntien näkökulmasta uusia taloudellisia velvoitteita. Toisin sanoen kuntien pitäisi aiempaa vahvemmin toteuttaa työttömien oikeutta työhön velvoittamalla heitä erilaisiin aktivointitoimenpiteisiin. Edellä esitettyihin teemoihin liittyen, työryhmään toivotaan sekä empiirisiä että teoreettisia papereita, joissa käsitellään työn ja työttömyyden välistä suhdetta, (velvoittavan) aktivoinnin roolia työllisyyden hoidossa tai laajemmin työn merkitystä työmarkkinoiden rakenteellisessa muutoksessa. Ryhmässä voi esittää valmiiden tutkimusten ohella myös tutkimusten tai projektien suunnitelmia.

Abstraktit

Oikeus korkeakoulutukseen? Velvollisuus valmistumiseen?

Jonna Kosonen, Itä-Suomen yliopisto (jonna.kosonen@uef.fi)

Työryhmäkutsun kysymyksenasettelu liittyy yksilön työhön kiinnittyvään oikeuteen ja velvollisuuteen. Esityksessäni käsitellään työhön liittyvien yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien sijasta korkea-kouluopiskelijan opiskeluoikeutta erityisesti suhteessa perustuslain korkeakoulutusta turvaavaan oikeuteen (perustuslaki 731/1999, 16.2 §). Esitys liittyy oikeudelliseen väitöstutkimukseeni korkeakouluopiskelijan oikeusasemasta.

Lainsäätäjän huomio on viime vuosina kohdistunut korkeakouluopiskelijoiden hitaaseen työmarkkinoille siirtymiseen. Lainvalmistelutyössä on tuotu esille, että opiskelijoiden hidas työmarkkinoille siirtyminen vaikuttaa huoltosuhteeseen ja aiheuttaa siten kansantaloudellisia ongelmia. Syynä ongelmiin on nähty pitkät valmistumisajat ja myöhäinen korkeakouluopinnot aloittaminen. Lainsäätäjä on toimillaan pyrkinyt toisaalta nopeuttamaan opintojen aloittamista uudistamalla opiskelijavalintoja ja toisaalta nopeuttamaan opintojen suorittamista kiristämällä opiskeluoikeuden ajalliseen keston liittyvää sääntelyä.

Oikeus korkeakoulutukseen on turvattu perustuslain 16.2 §:ssä, jossa säädetään jokaisen yksilön yhdenvertaisesta mahdollisuudesta korkeakoulutukseen. Korkeakoululainsäädäntöön (ammattikorkeakoululaki 351/2003, yliopistolaki 558/2009) on vuonna 2013 lisätty säännös, jonka mukaan osa haettavista opiskelupaikoista voidaan varata niille, jotka eivät ole aikaisemmin suorittaneet Suomen koulutusjärjestelmän mukaista korkeakoulututkintoa eivätkä vastaanottaneet korkeakoulututkintoon johtavaa opiskelupaikkaa (ammattikorkeakoululaki 483/2013, 22.4 §, yliopistolaki 482/2013, 36.4 §). Tällä hetkellä ollaan valmistelemassa opiskelijavalintojen uudistamisen toista vaihetta, jossa korkea-kouluille on suunnitteilla velvoite suosia opiskelijavalinnassa ensimmäistä koulutuspaikkaa hakevia². Esityksessä selvitetään, miten korkeakoululainsäädäntö toteuttaa perustuslaissa asetettua jokaisen yk-silön yhdenvertaista mahdollisuutta koulutukseen.

Esityksessä tarkastellaan lisäksi korkeakoululainsäädäntöön sisältyvää opiskeluoikeuden ajalliseen keston liittyvää sääntelyä (ammattikorkeakoululaki 24 §, yliopistolaki 41 §), johon myös ollaan valmistelemassa muutoksia. Sisältyykö korkeakoululainsäädäntöön opiskelijoille suunnattu velvoite suorittaa opinnot tietyssä ajassa?

Yrittäjyyden eetos ja oikeus sosiaaliturvaan

Anu Tuuliainen, Helsingin yliopisto (anu.tuuliainen@helsinki.fi)

Suomalainen sosiaaliturva on sekoitus universalismia, korporatismia ja selektivismiä. Pohjoismaisen sosiaalipolitiikan universalismin perinteistä ja universalismipuheesta huolimatta sosiaaliturvamme perustuu laajalti yksilön työmarkkina-asemaan ja on siten merkittävästi osin ansiosidonnaista. Lähes kenellä tahansa perinteisen palkkatyön ulkopuolelle joutuneella on riski joutua viimesijaisen tuen varaan, jopa tukijärjestelmän ulkopuolelle. Eräänä sosiaaliturvamme ongelmakohtana onkin toistuvasti nostettu esiin perusturvaa vaille jäävien henkilöiden lisääntyvä määrä. Syyksi on esitetty yhtäältä syy- ja ansioperusteista sosiaaliturvaa vuosikymmenten ajan vahvistanutta politiikkaa, toisaalta sosiaaliturvajärjestelmämme kyvyttömyyttä tunnistaa työelämän muutosten myötä syntyneitä riskejä ja riskiryhmiä.

Sosiaaliturvan ulkopuolelle jäämisen riski on erityisen suuri pienituloisilla yksinyrittäjillä ja muilla itsensä työllistäjillä. Yksinyrittäminen edustaa yrittäjyyden yleisimpänä muotona työelämän uudistumisen ja perinteisen sosiaalipolitiikan välistä yhteensopimattomuutta. Täystyöllisyyden olosuhteissa perusturvan kehittäminen voitaisiin nähdä aktiivisuuteen kannustavan sosiaalipolitiikan antiteesinä. Oletus siitä, että kattavamman perusturvan kehittäminen kannustaisi toimettomuuteen, on perusteltava huolellisesti olosuhteissa, joissa itsensä työllistäminen on erälle käytännön sanelema pakko ja toisille riskeistä huolimatta tehty valinta. Työelämän muutoksesta on tullut yhteiskuntapoliittisten keskustelujen kesto-suosikki, ja yksinyrittäjien ja muiden itsensä työllistäjien riskialtis asema on päässyt julkisen keskustelun kohteeksi. Perusturvan kehittäminen ei kuitenkaan etene. Ratkaisuhakuinen keskustelu sosiaaliturvan uudistamisesta edellyttää työn ja sosiaaliturvan välisen suhteen uudelleenarviointia.

Yrittäjyyttä ja sosiaaliturvaa koskevissa keskusteluissa voidaan osoittaa monenlaisia oletuksia, arvoja ja intressejä. Analysoin sosiaaliturvan oikeutukseen liittyvää argumentointia yhtäältä Suomen perustuslakiin kirjatun normatiivisen yhdenvertaisuuden periaatteen kannalta ja toisaalta julkisessa keskustelussa esitettyjen usein arvolutautuneiden kannanottojen kautta. Kiinnitän huomiota julkisessa keskustelussa esiintyviin oikeuttamisen tapoihin ja annettuina otettuihin poliittisen päätöksenteon mahdollisuuksien rajoihin paradigmaturkimuksen näkökulmasta. Arvioin julkisen oikeuttamisen muotojen merkitystä poliittisen päätöksenteon mahdollisuuksien rajojen määrittämisessä mm. Luc Boltanskin ja Laurent Thévenot'n oikeuttamisteoriaan nojautuen.

Millä perusteilla yksinyrittäjien ja muiden itsensä työllistäjien oikeus perusturvaan voisi erota palkkatyössä olleiden vastaavasta oikeudesta?

Millaiset oikeuttamisen muodot ovat käytössä suomalaisten yksityisyrityksien ja itsensä työllistäjien sosiaaliturvaa koskevassa julkisessa keskustelussa?

Miten vallitseviin oikeuttamisen tapoihin mahdollisesti sopeudutaan suomalaisessa konsensushakuisena pidetyssä keskustelussa, jossa lainsäädäntöön ja lakiin perustuviin oikeuksiin ja sopimuksiin liittyvät argumentit saavat suuren painoarvon?

Työttömien aktivointi, sosiaaliset oikeudet ja hyvinvointivaltio Suomessa

Simo Aho, Työelämän tutkimuskeskus, Tampereen yliopisto (simo.aho@uta.fi)

Tarkastelen aktivointipolitiikan kehitystä vuosien 1988-92 velvoitetyöllistämistä vuoden 1998 ”kokonaisuudistukseen” ja sen jälkeisiin uudistuksiin. Asetan uudistukset aktivointipolitiikan virallisten ja epävirallisten tavoitteiden kehityksen kontekstiin. Tarkastelen aktivointipolitiikan lupauksia oikeudesta työhön ja siihen liittyviä työttömien velvollisuuksia sekä aktivointipolitiikan ja sosiaaliturvapolitiikan suhdetta. Pohdiskelen aktivointipolitiikkaa suomalaisen hyvinvointivaltiomallin tai ”regiimin” muotoutumisen kannalta.

Esitys perustuu pitkään kokemukseen lukuisista työvoimapolitiittisten toimenpiteiden ja uudistusten vaikutusten arviointiprojekteista.

Rakennemuutosalueen työllistämistoimenpiteiden ja työllistymisen dynamiikka

Olli Retulainen, Sari Kehusmaa Kelan tutkimusosasto (sari.kehusmaa@kela.fi)

Talouden globalisaatio ja sen johdosta tapahtuvat rakenteelliset muutokset vaikuttavat moninaisesti sekä valtion, kuntien ja yritysten toimintaedellytyksiin että kansalaisten hyvinvointiin. Suomessa talouden alueelliset rakennemuutokset ovat johtaneet työttömyyden lisääntymiseen sekä työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmien kasvuun. Yksi huomattavimmista rakennemuutoksista on kohdistunut ICT-alan valmistustoimintaan viimeisen kahdeksan vuoden aikana: Joensuussa Perlos Oyj:n sulki matkapuhelimien kuorien valmistusyksikkönsä 2006–2007 ja Salossa Nokia Oyj ajoi alas matkapuhelimien valmistuksen vuosina 2009-2012. Suhteessa paikkakuntien kokoon irtisanomiset olivat Joensuussa ja Salossa merkittävät ja näin eroavat muista Suomen ICT-alaa kohdanneista työntekijöiden vähennyksistä. Molemmat alueet nimettiin äkillisen rakennemuutoksen alueiksi ja ovat toistaiseksi ainoat paikkakunnat, joissa on voitu käyttää hyväksi Euroopan globalisaatorahaston tukea irtisanottujen uudelleen työllistämiseksi.

Vaikka alueet kohtasivat rakennemuutoksen erilaisissa talouden sykleissä, Joensuu noususuhdanteessa ja Salo laskusuhdanteessa, kärsivät ne molemmat silti samanlaisesta kohtaanto-ongelmasta tällä hetkellä. Joensuun ja Salon työvoiman uudelleen allokoitumisessa on havaittavissa samantyyppisiä merkkejä kuin Suomessa yleisesti vallitsi 1990-luvun alun laman aikaan. Koko Suomen mittakaavassa nykyisen finanssikriisin työllisyysvaikutukset ovat kaukana 1990-luvusta (Schauman - Vanhala, 2011), mutta Joensuussa ja Salossa ongelma on ilmeinen. Joensuun lyhyenaikavälin rakennemuutoksen hoidon onnistumiseen vaikutti osaltaan talouden kasvusuhdanne (Jolkkonen – Kurvinen, 2006), mutta rakenteellista kohtaanto-ongelmaa sillä ei pystytty ratkaisemaan.

Äkilliseen rakennemuutokseen liittyvät keskeisesti erilaiset taloudelliset tukimuodot, joiden avulla rakennemuutoksen negatiivisia vaikutuksia pyritään minimoimaan. Joensuun ja Salon alueille on suunnattu paljon voimavaroja ja varsinkin tehtaiden lakkauttamisten kautta irtisanotuille on kohdennettu yksilöllisiä valmennus- ja työllistämispalveluita EGR -rahoituksen kautta. Kuitenkin pitää muistaa Salossa ja Joensuussa tehtaiden lakkauttamisilla on myös vaikutusta alueen työmarkkinoihin laajemminkin, eivätkä tehtaan lakkauttamisesta syntyvät ongelmat rajoitu

irtisanottuihin. Tehtaalta irtisanotut tuovat työmarkkinoille merkittävän kysyntäshokin, johon avoimien työpaikkojen tarjonnalla ei lyhyellä aikavälillä pystytä vastaamaan. Yksittäisillä työllistämistoimenpiteillä saattaa olla työttömien työllistymisedellytyksiä parantava vaikutus, mutta vaikutus kokonaistyöllisyyteen voi olla olematon johtuen sivuvaikutuksista. Työmarkkinoille siirtyville nuorille työnhakijoille sekä EGR -rahoituksen ulkopuolella olevien työnhakijoiden työllistyminen saattaa vaikeutua, kun kohtaanto-ongelmista kärsiville aluetyömarkkinoilla kohdennetaan EGR -rahoituksen tyyppisiä työllistämispalveluita.

Salon ja Joensuun kaltaisissa äkillisen rakennemuutoksen kohdanneiden kuntien työllisyydessä tulisi tutkimuksellisesti ohjata voimavaroja siihen millaiset nettovaikutukset kohdennetuilla työllistämistoimenpiteillä on. Esityksessä tullaan käsittelemään Joensuun ja Salon työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmia rakennemuutoksen aikana sekä alueiden työmarkkinoiden dynamiikkaa. Kohtaanto-ongelmien näkökulmasta tullaan myös pohtimaan mahdollisia suunnattujen työllistämistoimenpiteiden ongelmia sekä mahdollisia tutkimuksellisia lähestymistapoja.

Lähteet

Jollkonen A, Kurvinen A. Joustavuus ja turvallisuus irtisanomistilanteessa. Tapaustutkimus Perlos Oyj:n tuotannon lopettamisesta Joensuun seudulla, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 72/2009

Schauman H, Vanhala J. Beveridge-käyrä, kriisit ja työmarkkinoiden rakenteelliset muutokset Suomessa, Bof Online 2/2011

Työttömien aktivointi Kela-sakon uhalla – mikä määrittää palvelujen kohtaannon?

Minna Ylikännö, Turun yliopisto (minna.ylikanno@utu.fi)

Vuoden 2006 työmarkkinatukiudistuksen yhteydessä kunnat velvoitettiin ottamaan osaa passiivisen työmarkkinatuen kustannuksiin. Tarkemmin sanoen ne velvoitettiin maksamaan puolet yli 500 päivää työmarkkinatukea saaneiden työmarkkinatuesta takaisin Kelalle siinä tapauksessa, että työtön työnhakija ei ole missään aktivoivassa palvelussa. Uudistuksen tavoitteena oli kannustaa kuntia aiempaa aktiivisemmin aktivoimaan pidempään työttömänä olleita työnhakijoita ja jossain määrin aktivointi onkin lisääntynyt. Toisaalta aktivointiasteella mitattuna kehitys ei ole ollut tavoitteiden mukaista. Kuntien maksuosuuslistoilla on jatkuvasti noin 70-80 prosenttia kaikista yli 500 päivää työmarkkinatukea saaneista työttömistä. Tämä tarkoittaa kunnan koosta riippuen jopa useiden miljoonien kustannuserää vuosittain. Esimerkiksi Turussa, joka on tämän tutkimuksen kohdekaupunki, maksettiin vuonna 2013 kuntaosuutta takaisin Kelalle lähes 13 miljoonaa euroa. Kustannusten nousun hillitsemiseksi tarvittaisiin tehokkaampia keinoja työttömien työllistämiseksi.

Aiemmat tutkimukset osoittavat, että nykyisellään palvelut ovat osin tehostomia, kun mittarina käytetään työllistymistä avoimille työmarkkinoille. Syynä nähdään se, että palveluilla on muitakin tavoitteita, kuten syrjäytymisen ehkäisy. Koska näin on, voisi ajatella, että palveluita tarjotaan kaikille, myös hyvin vaikeasti työllistyville, arvioidun tarpeen mukaan. Näin ei kuitenkaan ole. Esimerkiksi Turussa oli tammikuussa 2014 yhteensä 3 233 työtöntä työnhakijaa niin sanotulla Kela-listalla ja heistä ammatillisen kuntoutuksen palveluja ja/tai työkokeilua oli tarjottu vajaalle 1 200 henkilölle. Lisäksi palkkatuetussa työssä oli ollut vajaa 2 400 henkilöä. Kela-listalla oli useampi sata henkilöä, joille ei tarjottu palveluja ja/tai heille ei palvelutarvearvion mukaan ole ollut tarjolla sopivaa palvelua. Voidaankin kysyä, onko näillä henkilöillä olemassa oikeus elättää itsensä työllä ja toisaalta, mitkä tekijät taustalla mahdollisesti vaikuttavat siihen, että tätä oikeutta pyrkii työhön avoimille työmarkkinoille ei joko ole tarjolla tai sitä ei käytetä. Käsillä oleva tutkimus on osa

laajempaa Turun kaupungin tilaamaa Kela-lista analyysia, jossa pyritään löytämään keinoja nykyistä parempaan ja tehokkaampaan palvelutuotantoon työllistymispalveluissa.

8. Osallistava sosiaaliturva

Koordinaattorit: Jouko Karjalainen, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (jouko.karjalainen@thl.fi) ja Elina Pajula, Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys (elina.pajula@pksotu.fi)

Sosiaali- ja terveysministeri Paula Risikko käynnisti syksyllä 2013 keskustelun sosiaaliturvan vastikkeellisuudesta, joka pian muuttui puheeksi osallistamisesta. Hänen asettamansa työryhmä teki keväällä välimietinnön, ja parastaikaa käynnistelee pilotteja tai hakee ideoita, joilla nykyisten työllistämis-, kuntoutus- ja aktivointitoimien lisäksi jotain uutta.

Välillä puhuttiin jo tai pikemminkin taas paradigman muutoksesta, jolla tarkoitettiin vastikkeiden ja velvoitteiden nykyistä määräävämpää asemaa. Aika pian alettiin puhua osallisuuden lisäämisestä. Onko kyse jostain uudesta muutenkin monenlaisia velvoitteita, tai jos halutaan sanoa, vastikkeita sisältävästä sosiaaliturvassamme? Moinen puhe synnytti ymmärrettävästi vahvan vastareaktion, jota voi seurata muun muassa sosiaalisessa mediassa ja muilla areenoilla sekä erilaisissa mielenilmauksissa

Vai onko kyseessä sittenkin ennen kaikkea vain retoriikasta, kuuluu politiikkaan säännönmukaisesti vaihtuvina avauksina, joilla julkisuutta yritetään hallita? Nythän ministerin avauskin ajoittui hallituksen taipaleen kääntyessä loppuilleen ja vaalien lähestyessä. Jos tavoitteena onkin ollut sosiaaliturvan vastikkeellisuutta koskevan keskustelun uudelleenherättäminen, toimiiko vastapuhekin tavoitteen kannalta toivotulla tavalla, sitä paremmin mitä yksisilmäisempää se on?

Työryhmän työskentelyyn toivotaan mukaan paitsi tutkijoista myös kansalaisaktiiveja ja järjestöjä.

Abstraktit

Asiakkaiden osallisuus palveluissa

Anne Pyykkönen, oSallisuushanke Salli, Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry
(anne.pyykkonen@pksotu.fi)

Tutkimusten mukaan (mm. Sosiaalibarometrit 2011 ja 2013, Kansalaisbarometri 2011) asiakkaiden osallistuminen sosiaali-, terveys-, ja työllisyyspalvelujen kehittämiseen ei toteudu lainkaan tai se toteutuu melko huonosti. Pohjois-karjalan Sosiaaliturvayhdistyksen oSallisuushanke Sallissa kehitettiin vuosina 2011-2014 tapoja saada asiakkaiden ääni kuuluviin sosiaali- ja työllisyyspalveluissa. Sosiaalipalvelujen asiakaspalautteen keräämiseen kehitettiin uusia toimintatapoja ja -menetelmiä. Jyväskylässä nuorten aikuisten kanssa edistettiin nuorten, viranomaisten ja päättäjien välistä vuoropuhelua palvelujen kehittämisen teemassa.

Nuorten aikuisten, aikuissosiaalityön asiakkaiden ja eri viranomaisten antaman palautteen ja kokemusten perusteella palvelujärjestelmä mahdollistaisi paremmin asiakkaiden osallisuuden melko yksinkertaisillakin muutoksilla. Olennaista on aito kohtaaminen ja kuunteleminen, luottamuksen rakentaminen asiakassuhteessa, palvelujen saavutettavuus (aukiolo- ja puhelinajat), selkeä kieli sekä tiedottaminen palveluista ja asiakkaiden oikeuksista ja velvollisuuksista.

Tutkimusten mukaan (esim. Salonen 2006) suurin osa poliittisesti ja sosiaalisesti vähiten osallistuvista kansalaisista on erilaisten hyvinvointipalvelujen käyttäjiä. Pirstaleinen sosiaali- ja työllisyyspalvelujärjestelmä herättää kaikkein eniten palveluja käyttävissä asiakkaissa epäluottamusta ja turhautumista. Luukulta toiselle juokseminen monimutkaisten lomakkeiden kanssa on arkipäivää ja omiin asioihin vaikuttaminen koetaan vaikeaksi. Miten tässä yhtälössä toimisi osallistava sosiaaliturva? Toisiko osallistavan sosiaaliturvan käyttöönotto mukanaan aitoja, ihmisten omaehtoista toiminnasta nousevia osallisuuden kokemuksia?

Osallistava sosiaaliturva

Arja Pöntinen-Heinonen, Joensuun kaupunki (arja.pontinen-heinonen@joensuu.fi)

Joensuun kaupungin aikuissosiaalityössä on kuntouttavan työtoiminnan aktivointisuunnitelmatyön ja toimeentulotuen asiakaspalautteiden kautta noussut esille myös osallistava sosiaaliturva. Mikä kannattaa ja milloin? Nuorten kesätyöllistämällä haettiin kokemusta työstä, ei toimeentulotuesta.

Osallistava vai osallistuva? Kun asiakas kokee tilanteen, ettei kannata koska etuudet vain vähenevät. Sosiaalityön haasteena on motivoida miten osallistuminen kannattaakin. Asiakas toteaa osallistuvan jos perustulotaso ei heikkene, vaan kasvaa. Toimeentulotuen saaminen nähdään ”omana rahana”, kuten sairaspäiväraha tai asumistuki. Sosiaalityössä aktivointi näyttäytyy liian lyhytkestoisena suunnitelmatyön toteutuksena, vaihtoehtojen rajallisuuden vuoksi.

Sosiaalityön asiakkuuksien kautta nähdään tarpeita saada apua, yksinäisyyteen, ulkoiluun, kotitöihin, pihatöihin, seurusteluun. Osallistavan sosiaaliturvan kautta voisi syntyä mahdollisuus erilaisiin aktivointitoimiin, jotka tuottavat hyvää yksilölle ja yhteisölle. Osallistava sosiaaliturva voisi olla mahdollisuus antaa yksilölle merkityksen, osallistuminen kautta.

Poliittisesta aloitteesta virkamiesratkaisuksi?

Jouko Karjalainen, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (jouko.karjalainen@thl.fi)

Sosiaali- ja terveysministeri Paula Risikko käynnisti elokuussa 2013 keskustelun sosiaaliturvan vastikkeellisuudesta, jonka hän pian tarkensi osallistavaksi sosiaaliturvaksi. Taustalla on nykyisen Rauman sosiaali- ja terveysjohtajan Antti Parpon keväällä 2013 esittämä ajatus. Ministerin kutsumana kokoontui virkamiehistä ja eräistä muista henkilöistä koottu keskusteluryhmä, jonka keskustelujen pohjalta syntyi Antti Parpon kokoama muistio marraskuun alussa 2013. Sosiaali- ja terveysministeri asetti vuodenvaihteessa valmistelevan työryhmän, jonka tehtävänä on määritellä ”osallistavalle sosiaaliturvalle” sisältö, tehdä ehdotuksia toimeentuloturvan ja palvelujärjestelmän suhteen sekä käynnistää pilotteja. Etenkin Antti Parpo on puhunut sosiaaliturvan paradigman muutoksesta, joka voidaan tulkita pyrkimykseksi myös vastikkeiden ja velvoitteiden nykyistä määräävämmästä asemasta. Paljon puhutaan myös osallisuuden lisäämisestä. Keskustelu on ollut varsin vilkasta niin sosiaalisessa kuin perinteisessäkin

Risikon aloite ja sen perusteella käynnistynyt virkamiesvalmistelu noudattaa viime vuosilta varsin tavallista tapahtumakulkua. Räväkkä poliittinen avaus, jolla saadaan hetkeksi laaja huomio, mutta tässäkin tapauksessa pelkkä ministerin avaus, asian poliittisen herkkyyden ja moniulotteisuuden vuoksi ratkaisu, ei ollut suoraan johdettavissa poliittiseksi päätökseksi.

Osallistavan sosiaaliturvan hallinnoinnin kulun voi tiivistää seuraavaan neljään vaiheeseen:

- (1) pitkäaikaistyöttömyys tunnustetaan laajasti sosiaalisena ongelmana,
- (2) tässä prosessissa ongelma käännettiin kuntien ja laajemminkin hallinnon näkökulmasta sosiaaliturvan vastikkeellisuuden lisäämisen kysymykseksi,

(3) jonka ratkaisuna Risikko esitti Antti Parpon muotoilemaa osallistavaa sosiaaliturvaa.

(4) Poliittinen aloite siirrettiin etujärjestöjen edustajille täydennetyin virkamiestyöryhmän valmisteluun, jonka tuloksista riippuu asian jatkovalmistelu.

Tapahtumien kulku on melko tavanomainen viimeisten hallitusten ja eritoten Kataisen/Stubin hallituksen aikana. Poliittista porua, suorastaan fantastista sellaista, on tullut paljon, mutta villoja eli päätöksiä verrattain vähän. Useimmat hankalat asiat on siirretty työryhmiin, ja poliittisessa keskustelussa vastaantulevia kysymyksiä voi siirtää luontevasti työryhmän ratkaisemiin asioihin. Tässä tapauksessa jopa ”osallistavan sosiaaliturvan” sisältö määritellään työryhmän toimesta. Kyse on kuitenkin suuressa määrin poliittisen keskustelun ja päätöksenteon alueelle kuuluvasta asiasta, eikä pelkästä sosiaaliturvajärjestelmän teknisestä viilaamisesta. Niinpä on helppo ennustaa, että nyt työskentelevän työryhmän jälkeen tulee uusi työryhmä, jos ja kun hanketta viedään seuraavankin hallituksen toimesta eteenpäin.

Tavoitteena on tuottaa tieteellinen artikkeli, jossa osallistava sosiaaliturva toimii esimerkkinä politiikan ja hallinnon muuttuneista suhteista. Muutoksen voi katsoa alkaneen jo 1990-luvun alkupuoliskolla. Harkinnassa on myös poleemisempia kirjoituksia mm. sosiaaliseen mediaan.

Kansalaistoimijoiden kritiikki ja vaihtoehdot aktiivipolitiikan viitekehyksessä

Ville-Veikko Pulkka, Jyväskylän yliopisto (ville.pulkka@gmail.com)

Suomessa on harjoitettu 1990-luvun puolivälistä lähtien työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa yhdistävää aktiivipolitiikkaa, jonka seurauksena sosiaaliturvan tarveharkintaa, sanktioita ja vastikkeellisuutta on asteittain lisätty. Tavoitteena on ollut purkaa työttömien kannustinloukkuja ja ehkäistä etenkin nuorten ja pitkäaikaistyöttömien syrjäytymistä työmarkkinoille integroinnin avulla. Aktiivipolitiikan myötä työttömyys on muuttunut rakenteellisesta ongelmasta yksilön henkilökohtaisiin valintoihin palautuvaksi ilmiöksi.

Suomalainen aktiivipolitiikka on ollut osa kansainvälistä trendiä ja etenkin OECD:n ja EU:n rooli aktiivipolitiikan muotoilijoina on ollut merkittävä. 2000-luvulta lähtien työvelvoitetta korostava linja on voimistunut monen muun Euroopan maan tapaan myös Suomessa.

Valmisteilla olevaa osallistavan sosiaaliturvan mallia voikin pitää luontevana jatkumona viimeisen parin vuosikymmenen aikana harjoitetulle politiikalle. Palkkatyön puutteen sijaan ongelmaksi on jälleen määritelty syrjäytyminen ja toimeentulon turvaamisen sijaan pyritään osallistamaan. Kartoitin elokuussa 2014 toteutetulla kvalitatiivisella verkkohaastattelulla (27 vastaajaa) valmisteilla olevaa yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielmaani varten kriittisten kansalaistoimijoiden mielipiteitä osallistavan sosiaaliturvan mallista. Ongelmallisena koettiin etenkin uhkakuva halpa-/ilmaistyömarkkinoiden kehittymisestä sekä osallistamistoimenpiteiden pakko-/orjatyötä muistuttava luonne. Molempia huolia yhdisti oletus työn palkattomuudesta.

Kansalaistoimijoiden mukaan mallille asetettuja tavoitteita tulisi edistää ennen muuta tarjoamalla oikeita palkkatöitä ja parantamalla työttömien perusturvaa. Aktiivitoimenpiteiden pitäisi myös perustua vapaaehtoisuuteen. Arvioin esitelmässäni kansalaistoimijoiden esittämää kritiikkiä ja vaihtoehtoja teoriaohjaavasti aktiivipolitiikan viitekehyksestä käsin, mutta otan myös huomioon osallistavaa sosiaaliturvaa kehittävän työryhmän tuottaman aineiston sekä media-aineiston. Tärkein johtopäätökseni on, että kyseessä ei ole paradigmamuutos, mutta uudistus ei myöskään ole täysin ongelmaton. Etenkään työttömyysongelman ratkaisemiseksi se ei ole oikea työkalu.

9. Osallisuus kaupungissa

Koordinaattorit: Liisa Häikiö (liisa.haikio@uta.fi) ja Pauliina Lehtonen (pauliina.lehtonen@uta.fi), Tampereen yliopisto

Työryhmässä keskustelemme erilaisten asukkaiden, kuntalaisten ja kaupunkilaisten osallisuuden ja osallistumisen mahdollisuuksista ja rajoista. Toivomme esityksiä, jotka tarkastelevat osallisuutta erilaisissa yhteiskunnallisissa käytännöissä ja politiikkaprosesseissa kuten asukasyhdistystoiminnassa, protestiryhmissä, sosiaalipalveluissa, kaupunkisuunnittelussa, sosiaalisissa yrityksissä tai vaikkapa kaupunkiviljelyn ja nuorisoparlamenttien yhteydessä.

Tavoitteena on monitieteinen työryhmä, jossa osallisuutta on mahdollista tarkastella sosiaalisena, poliittisena, kulttuurisena, hallinnollisena ja taloudellisena ilmiönä niin ihmisten, institutionaalisten toimijoiden kuin lähiympäristön näkökulmista. Myös osallisuuteen liittyvien materiaalien käytäntöjen, jatkuvuuden ja arkisen osallistumisen ulottuvuudet ovat kiinnostavia teemoja ryhmään. Esitykset voivat paneutua osallisuuteen ja/tai osallistumiseen teoreettisesti tai empiirisesti.

Abstraktit

Osallisuutta mihin? Asukkaat asuinalueen kehittämisessä

Soile Juujärvi (soile.juujarvi@laurea.fi) ja Virpi Lund (virpi.lund@laurea.fi)

Laurea-ammattikorkeakoulu

Osallisuuden käsite on tullut Suomessa suosituksi 2000-luvulla erityisesti julkishallinnon piirissä ja osallisuuden edistäminen onkin ollut lukuisten hankkeiden tavoitteena. Asukkaiden osallisuuden edistäminen on niin ikään Välittävät Valittavat Verkostot -hankkeen tavoitteena, jonka toimintatutkimus kohdentuu Espoon keskukseen lähialueineen. Espoon Keskus on yksi Espoon kaupunkikeskuksista, jolle on ominaista voimakas segregatiokehitys: muita alueita alhaisempi koulutustaso, korkeampi työttömyys, köyhien asuntokuntien määrä ja sairastavuus, alhaisempi äänestysaktiivisuus sekä maahanmuuttajaväestön keskittyminen. Hankkeemme lähtökohtana on havainto, ettei ympäristön tarjoamia mahdollisuuksia, asukkaiden voimavaroja ja innovaatiopotentiaalia ole tunnistettu riittävästi vaan ne ovat hautautuneet asukkaiden huono-osaisuudesta ja alueen huonosta imagosta käytyvän keskustelun alle.

Osallisuuden käsite on luonteeltaan monimerkityksinen eikä sille löydy yhtä kattavaa englanninkielistä vastinetta (vrt. inclusion, participation, engagement). Osallisuuden vastakohtaksi käsitetään usein osattomuus tai syrjäytyminen, jolloin osallisuuden edistäminen nähdään yksipuolisesti syrjäytymisen ehkäisyä. Osallisuuden ja sen lähikäsitteiden selkiyttäminen on tärkeää sekä käytännöllisistä että tieteellisistä syistä. Hanketoimijoilla ja kumppaneilla tulisi olla yhtenäinen käsitys hankkeiden tavoitteista ja tavoitelluista vaikutuksista ja hankkeisiin liittyvien tutkimusten tuottaa teoreettisesti perusteltua uutta tietoa. Esityksessä tarkastelemme asukkaiden osallisuutta asuinalueen kehittämisessä osallisuuden käsitelmäritelmien ja sen lähikäsitteiden (mm. empowerment, agency) kautta. Peilaamme käsitteitä Välittävät Valittavat Verkostot-tutkimushankkeen haastatteluaineistoon, joka koostuu yhteensä noin 80 haastattelusta Espoon keskuksen alueella, sisältäen julkishallinnon ja kolmannen sektorin toimijoita sekä asukkaita. Alustavien tulosten mukaan eri tahojen käsitykset osallisuudesta ovat keskenään osittain ristiriitaisia eikä alueen väestön erityispiirteitä, monikulttuurisuutta ja yhteisöllisyyttä, osata riittävästi hyödyntää osallistamisyrittämissä.

Johtopäätöksenä on, että asukkaiden osallisuutta eriytyvillä asuinalueilla on hedelmällistä jäsentää sosiaalipedagogisesta yhteisöllisyyden näkökulmasta, jossa osallisuus on kuulumista johonkin yhteisöön, siinä toimimista ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Osallisuus pienyhteisössä luo edellytyksiä myös yhteiskunnalliselle osallisuudelle ja vaikuttamiselle. Asukkaiden osallisuutta

tulisi rakentaa asukkaiden kanssa bottom-up-prosessina, jossa yhdessä tehdään diagnoosi kehittämistarpeista ja asetetaan niiden pohjalta tavoitteet ja sovitaan jatkotoimenpiteistä (Nivala & Ryyänen 2013.) Välittävät Valittavat Verkostot-hankkeessa asukkaiden osallisuutta pyrittiin rakentamaan erityisesti asukaspajatyöskentelyllä, jota tarkastellaan esityksessä Asukastyöpajat osallistavana menetelmänä.

Lähde: Nivala, E. & Ryyänen, S. (2013). Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen vuosikirja 14, 9-41.

Asukastyöpajat osallistavana menetelmänä

Virpi Lund (virpi.lund@laurea.fi) ja Soile Juujärvi (soile.juujarvi@laurea.fi),
Laurea-ammattikorkeakoulu

Espoon keskus on arjen tarinoita, kulttuurien kirjoja ja kehittyvää kaupunkielämää kulttuurimaisemassa. Se on koti yli 15 000 ihmiselle ja kaupungin uudistuva sydän. Alueella on lukuisia erilaisia väestöryhmiä ja toimijoita. Miten ja missä syntyvät alueen kehittämisisideat? Miten asukas voi olla tässä osallisena?

Alueella järjestettiin keväällä 2014 neljä asukastyöpajaa, joihin osallistui kaikkiaan 36 asukasta. Tavoitteena oli saada asukkaat ilmaisemaan ajatuksiaan yhteisistä kehittämiskohteista ja löytää aktiivisia asukkaita vaikuttamaan alueen yhteisiin asioihin. Työpajoissa käytettiin pienryhmätyöskentelyyn sopivia osallistavia työskentelymenetelmiä, kuten Open Space ja World Cafe, hautomoa, teemaryhmiä ja messuja. Yhteisiksi kehittämiskohteiksi valikoituivat 1) yhteiset tilat ja yhteisötoiminta, 2) viihtyisä ja turvallinen ympäristö sekä 3) asumiseen liittyvä yhteiskehittäminen. Työpajatyöskentelyn loputtua asukkaat organisoituivat pienryhmiä näihin kolmeen aihepiiriin liittyen. Keväällä 2015 tavoitteena on järjestää Yhteisöpajat, joihin asukkaiden lisäksi osallistuu alueen toimijoita, päättäjiä ja kaupunkisuunnittelun virkamiehiä. Asukaspajojen kehittämisteemat ovat tulevien Yhteisöpajojen toiminnan pohjana.

Asukastyöpajojen jälkeen osallistujille tehtiin kysely, joissa arvioitiin työpajatyöskentelyn onnistumista sekä kerättiin kehittämisisideoita. Esittelemme asukastyöpajoja ja niiden tuloksia vastaamalla seuraaviin kysymyksiin: Miten asukkaita voisi tai tulisi osallistaa yhteiseen kehittämiseen? Minkälaisilla menetelmillä asukkaiden ääni tulisi parhaiten kuulluksi yhteisissä kokoontumisissa? Miten asukas osaa ja voi vaikuttaa oikea-aikaisesti asuinaluettaan koskeviin asioihin?

Välittävät Valittavat Verkostot on Laurea-ammattikorkeakoulun hanke, jonka tavoitteena on tutkia ja kehittää asukkaiden osallisuutta alueen kehittämisessä ja tehokkaita muotoja eri toimijoiden yhteistyölle. Toimintatutkimusta tehdään yhteistyössä asukkaiden, kehittäjien, yhteisöjen ja yritysten kanssa. Hankkeessa kerätään ja analysoidaan tietoa toimijoiden verkostoista ja kehittämiskohteista. Tavoitteena on luoda espoolainen lähiökehittämisen malli, jossa asukkaat ovat aidosti mukana.

Osallistuvaa budjetointia Tesoman tapaan

Pauliina Lehtonen Tampereen yliopisto (pauliina.lehtonen@uta.fi)

Osallistuva budjetointi on kansalaisosallistumisen menetelmä, jonka tavoitteena on ottaa asukkaita mukaan yhteisten verovarojen käytön suunnitteluun, kuten kaupungin tuottamien palvelujen ja investointien suunnitteluun ja niistä päättämiseen. Julkisten varojen käytöstä voidaan esimerkiksi keskustella alueella järjestettävissä asukastilaisuuksissa, joiden osana toteutetaan äänestyksiä vaihtoehtoisista varojen käyttötavoista. Menetelmän juuret ulottuvat Brasilian Porto Alegreeseen, jossa sitä on käytetty sosio-ekonomisesti heikkojen asuinalueiden sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi.

Hallinnon näkökulmasta osallistuva budjetointi vastaa tarpeeseen muokata hallinnon prosesseista läpinäkyvämpiä ja osallistavampia sekä informoida ja kuulla kuntalaisia budjettivalmistelussa. Sen ajatellaan myös lisäävän alueellisten toimijoiden sitoutumista alueeseensa ja siitä huolehtimiseen, ja siten parantavan asuinalueen turvallisuutta ja torjuvan sosiaalisia ongelmia.

Tämä esitys pohjautuu Tampereen yliopiston Osallistuva budjetointi asukaslähtöisessä kaupunkisuunnittelussa -hankkeeseen, jossa tarkastellaan osallistuvan budjetoinnin soveltuvuutta asuinalueen kehittämisen välineeksi Tampereen Tesoman lähiössä. Tässä toimintatutkimushankkeessa osallistuvaa budjetointia kehitetään tiiviissä yhteistyössä Tampereen kaupungin OmaTesoma-hankkeen kanssa. Tuon esityksessä esiin alustavia havaintoja siitä, miten Tesoman alueen asukkaat ja kaupungin virkamiehet ovat kokeneet osallistuvan budjetoinnin pilotoinnin Tesomajärven puiston tapauksessa. Yhdeksi keskeiseksi kysymykseksi vaikuttaa nousevan yhdenvertaisuus: kaupungin strategisten linjausten suhde asukkaiden listaamiin toiveisiin ja niiden toteuttamismahdollisuuksiin.

Nuorten tavat vaikuttaa omaan elämään ja ympäröivään yhteiskuntaan

Karita Snellman, Tampereen yliopisto (karita.snellman@uta.fi)

Tarkastelen esityksessäni millä tavalla nuoret pyrkivät vaikuttamaan omaan elämään ja ympäröivään yhteiskuntaan. Nuorten poliittinen ja yhteiskunnallinen kiinnostus ei näytä kanavoituvan enää yhtä vahvasti perinteisiin vaikuttamisen muotoihin. Nuorisobarometriä varten vuonna 2013 tehtyjen kyselyjen mukaan nuorten arvostus politiikkaa kohden ei ole kuitenkaan laskenut. On esitetty, että nuorten tavat toimia ja vaikuttaa, ovat sellaisia, joita ei tutkimuksessa tunnisteta ja politiikka käsitteenä voidaan nähdä liian kapea-alaisena. Aiemman tutkimuksen mukaan nuoret kokevat voivansa hallita parhaiten omaan elämään ja lähipiiriin liittyviä asioita. Nuorten toimintakeinot ovat monimuotoisia ja heille ominainen tapa on toimia vertaisryhmissä.

Esitykseni aineistona on käytetty OmaVerkko. Tesoman nuorten osallisuutta vahvistava palvelumalli – tutkimushankkeessa kerättyjä ryhmä- ja yksilöhaastatteluja, jotka on kohdennettu työelämän ja koulutuksen ulkopuolella oleviin 16–30 -vuotiaisiin tesomalaisiin nuoriin. Pohdin esityksessäni nuorten toimijuutta silloin kun he haluavat luoda muutosta ympäröivään yhteiskuntaan. Haastattelujen perusteella nuoret näyttävät tekevän aktiivisesti asioita, jotka edistävät heidän omaa sekä muiden hyvinvointia jokapäiväisen elämän tasolla. Valmiiden julkisten rakenteiden käyttämisen sijaan toimintaa tapahtuu paljon myös nuorten yksityisen elämän alueella. Se voi olla muodoltaan pientä ja hetkittäistä tilanteeseen reagoimista tai keskinäisiin sopimuksiin perustuvaa systemaattista toimintaa. Omiin asioihin kohdistuvan vaikuttamistoiminnan alkusysäys syntyi usein arkielämän asioiden puutteesta. Avun ja tuen tarve tai epäkohta näytti olevan yksi isoimmista kimmokkeista toiminnalle. Nuoret käyttivät selvästi eniten epämuodollisia ja hetkittäisestä tarpeesta lähteviä vaikuttamisen muotoja, jotka eivät ole perinteisesti hyvin tunnistettuja. Tieto nuorille luontaisesta toiminnasta edistää mahdollisuuksia luoda heille sopivia kanavia vaikuttaa, sekä ymmärtää ja tuoda esille nuorten tapoja vaikuttaa ympäröivään yhteiskuntaan.

Näkökulmia osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen taiteen ja kulttuurin kentällä

Jutta Virolainen, Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäitiö (Cupore)(jutta.virolainen@cupore.fi)

Kansalaisten osallistumisen lisääminen kulttuuriin on viime vuosina noussut uuden kiinnostuksen kohteeksi kulttuuripolitiikassa. Taustalla vaikuttavat paitsi kasvava tarve mitata ja oikeuttaa julkisten varojen käyttöä, myös muutokset vapaa-ajan vieton tavoissa aikaisempiin sukupolviin verrattuna sekä tieto- ja informaatioteknologian kehitys. Aiheesta on käyty myös akateemista keskustelua.

Osallistumisen ja osallisuuden käsitteitä ilmentää monimerkityksellisyys ja rajanveto erilaisten käsitteiden ja määrittelyjen välillä on usein hankalaa. Kulttuuriin osallistumista tarkasteltaessa kyse on myös näkökulmista: tarkastellaanko osallistumista suhteessa yksilöön, yhteisöön vai yhteiskuntaan. Osallistumisesta voidaan puhua myös yhteydessä yhteiskunnan eri sfääreihin kuten kulttuuriin, talouteen ja politiikkaan.

Kulttuuripoliittiset diskurssit eivät esiinny erillään nykypäivän keskeisistä poliittisista keskusteluista. Uusi kiinnostus kulttuuriin osallistumisen lisäämiseen asettuu osaksi laajempaa yhteiskunnallista kiinnostusta kansalaisten osallistumisen ja osallisuuden lisäämiseen. Samaan aikaan mediamaiseman muutos on tuottanut uusia näkemyksiä perinteisiin osallistumisen ja osallistumattomuuden malleihin, mikä asettaa painetta julkiselle kulttuuripolitiikalle.

Tarkastelen esitelmässä taiteeseen ja kulttuuriin osallistumista kulttuuripolitiikan näkökulmasta. Tarkastelussa ihmisten nähdään osallistuvan kulttuurielämään, josta osa on julkisesti rahoitettua ja osa ei ole. Luon ensin katsauksen keskeisiin käsitteisiin sekä julkisen kulttuuripolitiikan kehitykseen kansalaisten osallistumisen ja osallisuuden näkökulmasta. Huomioni keskittyy etenkin siihen, miten kulttuuripolitiikka on pyrkinyt edistämään kansalaisten osallistumista ja osallisuutta ja millaisia muutoksia käsitteissä on tapahtunut. Seuraavaksi keskustelen siitä, miltä tilanne näyttää nykykehityksen ja -keskustelun valossa. Keskustelen lopuksi siitä, miten kulttuurikäyttäjien muutosprosessia voitaisiin tutkia kaupunkiympäristössä ruohonjuuritasolta tarkasteltuna.

Esitykseni pohjautuu Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäitiössä meneillään olevaan kulttuuriin osallistumista, osallisuutta ja osallistumattomuutta tarkastelemaan tutkimushankkeeseen.

Osallisuus lähiöostarilla - tapaustutkimus Helsingin Myllypurosta

Jutta Harjunen, Helsingin yliopisto (jutta.harjunen@helsinki.fi)

Lähipalveluiden tulevaisuus huolettaa monia. Erilaiset demografiset, yhteiskunnalliset ja kaupan alaan liittyvät muutokset tulevat kasvattamaan lähellä sijaitsevien palveluiden merkitystä tulevaisuudessa. Perinteiset lähiöostarit ovat joidenkin mielestä tuulahdus menneestä ajasta, mutta niiden ei tarvitse olla vain sitä. Ostarit voivat myös keksiä itsensä uudelleen, tarjota asukkaille uudenlaisia rooleja osana niiden toimintaa ja olla osa kaupan ja hyvinvoivien lähiöiden tulevaisuutta.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miksi kolme vuotta sitten rakennettu Helsingin Myllypuron uusi ostoskeskus ei suurista odotuksista huolimatta näytä menestyvän. Lähiöostareiden perinteiseksi ongelmaksi koettu hajanainen omistajarakenne korvattiin Myllypurossa keskitetyllä kauppakeskusmaisella johtamisella, kun ostarin omistus ja hallinnointi siirtyi kiinteistösijoitusyhtiö Cityconille. Uusi ostari siistittiin kaljakuppiloista ja sinne rakennettiin muassa mediakirjasto ja mittavan kokoinen uusi asukastila. Kuitenkin ostarin liiketiloista suuri osa on yhä tyhjillään, eikä keskitetty hallinnointikaan ole tuottanut pelkästään haluttuja seurauksia.

Asukastalo Mylläri näyttölee merkittävää roolia ostarin arkipäivässä. Ostarin keskusaukiolla sijaitsevan asukastalon käyttöaste on korkea ja se mobilisoi ja kokoaa yhteen myllypurolaisia tarjoten tiloja ja opastusta monipuoliseen toimintaan. Asukastalon työntekijät tiedottavat asukkaille heitä koskevista kaupungin päätöksistä ja edistävät aktiivista keskustelua alueen toimijoiden välillä. Tutkimuksen tausta-ajatuksena on, että asukkaiden osallistavuus ja ostarin toimintojen sekoittaminen voitaisiin ostarilla viedä pidemmälle. Esimerkiksi alueen aktiivinen ruokapiiritoiminta ja ostarin ruokakauppa voisivat löytää molemminpuolisesti hyödyllisen yhteistyön tapoja. Mediakirjaston ja asukastalon yhteinen aulatilat toimii puolestaan jo nyt epävirallisena etätyöpisteenä alueen asukkaille. Tällaista toimintaa ostarille mahtuisi enemmänkin. Kaupalliset ja ei-kaupalliset toiminnot toimivat ostarilla toistaiseksi melko eriytettyinä, mutta tulevaisuudessa prosumerismin eli kuluttajien tuotantoprosessiin osallistumisen vahvistuessa myös tämän voi olettaa muuttuvan. Tutkimuksessa asukkaat nähdään myös kuluttajina ja heidän osallisuuttaan pyritään parantamaan etenkin markkinatoimijuuden näkökulmasta käsin – ei siis esimerkiksi ainoastaan demokraattisen osallistamisen keinoin.

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa Myllypuron ostarin tilanteesta ja lähipalveluiden tulevaisuudesta. Lähiöostareiden täyttää potentiaalia asukkaiden osallistamisessa ja asuinalueen vetovoimaisina keskuksina toimimisessa ei ole vielä valjastettu käyttöön.

10. Paikallinen hyvinvointipolitiikka – rajoja ja rakenteita

Koordinaattorit: Mika Alavaikko, Diakonia-ammattikorkeakoulu (mika.alavaikko@diak.fi) Ari Nieminen, Diakonia-ammattikorkeakoulu (ari.nieminen@diak.fi)

Tavallisesti kirjallisuudessa ja keskustelussa oletetaan, että sosiaalipoliittiset ratkaisut ja mallit ovat pääasiassa kansallisia, mutta todellisuudessa kansallisen sosiaalipolitiikan toteutuksessa on suuria paikallisia ja alueellisia eroja, joihin myös kansalliset ja ylikansalliset (kuten EU) tekijät vaikuttavat.

Kansallisella tasolla SOTE –uudistus tulee uudelleen järjestämään suomalaista hyvinvointipolitiikka ja palveluita. Hyvinvointipalveluiden paikallisuus tulee myös muuttumaan EU:n ja ylikansallisten vaikutusten vuoksi (ihmisten, työvoiman, pääoman, tavaroiden ja informaation liikkuvuus).

Tässä työryhmässä tarkastellaan sitä, miten hyvinvointipolitiikkaa (sosiaali- ja terveyspolitiikkaa) toteutetaan paikallisesti. „Paikallisuudella“ ei tässä tarkoiteta pelkästään kuntaa, vaan toiminnallista paikallista kokonaisuutta, joka voi olla yksittäistä kuntaa pienempi tai suurempi alue. „Hyvinvointipolitiikalla“ viitataan taas eri toimijoiden (kunnat, järjestöt, yritykset, kirkko, vapaaehtoiset) muodostamaan kokonaisuuteen paikallisessa yhteiskunnassa.

Työryhmään toivotetaan tervetulleiksi kaikki esitykset, jotka koskevat yllä esiteltyä teemaa. Esitykset voivat käsitellä esimerkiksi seuraavia aiheita:

- Empiiriset esimerkit paikallisista tavoista toteuttaa hyvinvointipalveluja. Esitykset voivat keskittyä joihinkin yksittäisiin palveluihin, kuten mielenterveyspalveluihin.
- Kuntakohtaiset vertailut.
- Paikallisten toimijoiden muodostamat vuorovaikutuksen järjestelmät ja näiden dynamiikka.
- Hyvinvointipolitiikan markkinoistuminen palvelujen yksityistämisen ja uuden julkisjohtamisen myötä.
- Kuntien yhteen liittäminen vaikutukset hyvinvointipalveluihin.
- Kuntien ja valtion väliset suhteet hyvinvointipolitiikassa.
- Kansainväliset paikallistason vertailut ja kansainvälisten vaikutusten tarkastelu.

Työryhmä on kokoontunut myös vuosina 2012 ja 2013

Paikallinen ja alueellinen hyvinvointi poliittisena kamppailuna

Ari Tarkiainen, Karelia-ammattikorkeakoulu (ari.tarkiainen@karelia.fi)

Sosiaalisen käsite ja hyvinvoinnin käsite ovat linjanneet suomalaista pitkän linjan sosiaalipolitiikkaa. Sosiaalipolitiikka, jos se ymmärretään laajana yhteiskuntapolitiikkana, on ollut keskeisesti ohjaamassa hyvinvointivaltion syntyä ja sen historiaa. Kyse on siis pitkälle ns. pohjoismaisen mallin vahvasti tulopolitiikkaan ja taloudelliseen tasa-arvoon kytkeytyvästä laajemmasta poliittisesta linjauksesta. Sen eetoksen ydin on ollut universalismi, jolla on perusteltu toimeenpanoa kuntajärjestelmän kautta. Keskeisin tätä tukeva perustelu on ollut alueellinen tasa-arvo ja demokratia.

1990- luvun alun valtiosuusjärjestelmän muutos aloitti uuden vaiheen suomalaisessa kuntaperustaisessa järjestelmässä. Aiempi vahvasti STM- johtoinen keskitetty seuranta ja ohjaus siirtyivät käytännössä VM:lle ja STM:lle jäi ns. informaalin ohjaus. Käytännössä tämä tarkoitti, että palvelujen kehittämisen keskeiseksi välineeksi nousi raha ja talous. Tämä aiheutti sen, että palvelujen saatavuus ja laatu alkoivat vaihdella maan eri osissa ja kuntajohdossa asioita tarkasteltiin yhä useammin talouskysymyksinä. Toisessa vaakakupissa olivat palvelut ja toisessa käytettävissä olevat resurssit.

Tämä artikkeli yrittää muodostaa kuvaa suomalaisesta sosiaalipolitiikasta paikallisen ja alueellisen poliittisena kamppailuna ja näyttämönä. Poliitiikan ytimessä on aina kiista, johon toimijat yrittävät löytää ratkaisun. Poliitiikka voidaan Kari Palosen jäsenystä seuraten hahmottaa käsitteellisesti tilakäsitteenä ja toimintakäsitteenä. Edellinen hahmottaa poliitiikkaa tilana, jossa tavallaan käsite lukitaan ja pysäytetään. Jälkimmäinen taas korostaa poliitiikan liukkautta ja sen taipumusta paeta määrittelyitä. Se, miten nämä kaksi käsitystä poliitiikasta ovat näkyvissä paikallisuuskurssissa, on artikkelin keskeinen tema.

Voisi sanoa, että paikallisuus ja alueellisuus ovat palanneet poliittiseen keskusteluun. Keskusteluun on yhdistynyt kuntien päätöksenteon autonomia, demokratia ja kysymys siitä, mitä paikallisuus tässä hetkessä oikein voi olla. Artikkelianalysoi sosiaalipolitiikan kieltä ja sen keskeisiä käsitteitä poliittisena projektina ja yrittää hahmottaa tulevaisuuden vaihtoehtoja. Ytimenä artikkelissa on yritys hahmottaa mikä on paikallisuuden ja alueellisuuden tosiasiallinen tila. Onko kyseessä retorinen ele vai onko kyseessä aito vaihtoehto sosiaalipolitiikan keinovalikoimassa.

Sosiaalipolitiikan paikallisen määrittelyn haasteet

Timo Toikko, Seinäjoen ammattikorkeakoulu (timo.toikko@seamk.fi)

Suomea pidetään yleisesti ottaen maana, jonka sosiaalipalvelujärjestelmä on hajautettu. Tämä prosessi toteutettiin 1980-luvulta alkaen siten että keskitetystä kansallisesta järjestelmästä siirryttiin kunnalliseen järjestelmään. Tällä hetkellä sosiaali- ja terveystalvet määritellään kunnallisella tasolla, osin myös puhutaan ”kunnallisesta sosiaalipolitiikasta”.

Kunnallisen sosiaalipolitiikan tavoitteena on että palvelut ovat lähellä kansalaisia. Kunnallinen demokratia ja sen järjestelmät takaavat ”tasapuolisen” palvelutason. Toisaalta käytännössä suurin osa palveluita koskevasta vallasta on erilaisilla professioilla. Edelleen myös katutasoorganisaatiot ja muut eturintamaan palveluyksiköt (yksityiset ja muut) käyttävät palveluita koskevaa määrittelyvaltaa.

Kansalaisten näkökulmasta palvelut ja päätöksenteko saattavat näyttäytyä yhtä keskitetyiltä kuin aikaisemminkin. 1980 ja 1990-lukujen reformi ei välttämättä tuonut palveluiden päätöksentekoa sen

lähemmäksi palvelunkäyttäjiä kuin aikaisemminkaan. Kunnallinen puoluepoliittinen päätöksentekojärjestelmä ei tavoita palvelukäyttäjryhmiä ja heidän intressejään. Toisaalta palvelunkäyttäjät saattavat olla aika voimattomia myös suhteessa ammattilaisiin ja eturintamaan palveluorganisaatioihin (esim. yritykset).

Kysymys kuuluu, miltä paikallinen sosiaalipolitiikka näyttyy yleisesti kansalaisen ja erityisesti palvelukäyttäjän näkökulmasta. Kuka, missä ja miten siitä päätetään?

Palvelusetelimalli vanhushpalveluissa – Kuusi kuntaa, kuusi markkinatyyppiä?

Olli Karsio (olli.karsio@uta.fi) & Lina Van Aershot (lina.vanaershot@uta.fi), Tampereen yliopisto

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme palvelusetelimallin paikallisia toteutuksia vanhushpalveluissa suomalaisissa kunnissa. Koska vanhushpalvelut toteutetaan, organisoidaan ja tuotetaan paikallisesti, niitä tulee myös tutkia paikallisesti. Määrittelemme palvelusetelin yhdeksi julkisten palveluiden markkinoistamisen muodoksi. Olemme kiinnostuneita siitä, millaisia julkisesti säänneltyjä markkinatyyppiä palvelusetelimallin seurauksena kuntiin on syntynyt. Palvelusetelikäytännöt vaihtelevat kunnissa ja tuloksena on useita erilaisia paikallisia malleja, joiden vaikutukset kunnille, palveluntuottajille ja palvelun käyttäjille vaihtelevat (Karsio & Anttonen 2013).

Teoreettinen lähtökohtamme on Jane Gingrichin määritelmä julkisesti säännellyistä markkinoista ja niiden vaihtelusta (Gingrich 2011). Gingrichin mukaan julkisesti säännellyt markkinat vaihtelevat sen mukaan, miten palvelujen tuotanto ja allokointi on järjestetty. Tuotannon suhteen oleellista on se, onko palvelutuotannon kontrolli kunnilla, palvelun käyttäjillä vai palveluntuottajilla sekä se, perustuuko palveluntuottajien välinen kilpailu sopimukseen kunnan ja palveluntuottajien välillä vai palvelun käyttäjien valintoihin. Allokoinnin osalta oleellista on, ovatko palveluiden rahoitus ja palvelumarkkinoille pääsyn säätely julkisella vastuulla vai palvelun käyttäjien vastuulla. Tutkimuksemme tarkastelemme miten kunnissa palvelujen tuotanto ja allokointi on palvelusetelin osalta järjestetty ja millaiset markkinat on siten palvelusetelin osalta luotu. Tutkimuskysymyksemme ovat:

Miten palvelusetelimalli vaikuttaa

Palveluiden kontrollin ja kilpailun logiikkaan

Palveluiden rahoituksen ja palvelumarkkinoille pääsyn säätelyn logiikkaan?

Tutkimusaineistomme koostuu 27 asiantuntijahaastattelusta kuudessa suomalaisessa kunnassa. Asiantuntijat ovat vanhushpalveluista päättäviä kunnan viranhaltijoita ja johtajia, jotka ovat vastuussa palveluiden suunnittelusta, järjestämisestä ja allokoinnista. Tutkimuskunnat ovat erikokoisia ja eri puolelta Suomea. Tausta-aineistona käytämme myös kuntien tuottamaa virallista aineistoa vanhushpalveluista ja palvelusetelimalista.

Alustavien tutkimustulosten mukaan kuntien palvelusetelimalit vaihtelevat huomattavasti tuotannon ja allokoinnin ulottuvuuksilla. Suomalainen palvelusetelimalli vanhushpalveluissa on sekoitus julkista kontrollia, palveluntuottajien välistä kilpailua ja palvelun käyttäjien valintoja. Useimmissa tapauksissa vanhusten vastuu palveluiden rahoituksesta ja pääsystä palvelumarkkinoille korostuu palvelusetelimalissa, mutta poikkeuksiakin on.

Lähteet

Karsio, Olli & Anttonen, Anneli (2013) Marketisation of eldercare in Finland: legal frames, outsourcing practices and the rapid growth of for-profit services. In Meagher, Gabrielle & Zebehely, Marta (eds.) Marketisation in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences. Stockholm Studies in Social Work 30, Stockholm University.

Gingrich, Jane (2011) Making Markets in the Welfare State. Cambridge University Press.

Alueellinen tasa-arvo omaishoidon tuessa

Minna Zechner, Seinäjoen ammattikorkeakoulu (minna.zechner@seamk.fi)

Vanhusten omais- tai informaali hoiva on omaisten tai läheisten toisilleen antamaa apua, jota tarvitaan etenkin kun vanha ihminen ei kykene selviytymään arkipäivän toimista kuten peseytymisestä, siivoamisesta ja ruoanlaitosta ilman apua. Kunnat tarjoavat osalle informaalia hoivaa läheisilleen tarjoaville omaishoidon tukea. Kainuussa omaishoidon tukea saa 14,5 asukasta tuhatta asukasta kohden kun taas Uudellamaalla tukea saa vain 5.2 asukasta tuhatta asukasta kohden. Vaihteluun vaikuttavat muun muassa kunnan koko, kunnan budjetointi omaishoidon tukeen, laitos- ja kotihoidon saatavuus, kuntoutuspalvelujen saatavuus, asukkaiden ikärakenne, tuen haun kriteerit ja tuen markkinointi.

Yhdenvertaisuuslain (21/2004) 4 §:n mukaan viranomaisten tulisi kaikessa toiminnassaan edistää yhdenvertaisuutta ja muuttaa hallinto- ja toimintatapoja, jos ne eivät edistä yhdenvertaisuuden toteutumista. Omaishoidon tuen laki (937/2005) määrittää sitä, mihin tukea kohdennetaan, mutta jättää kuitenkin kunnille paljon harkintavaltaa tuen myöntämisen kriteereissä. Tuen myönnössä ja hallinnoinnissa on kansallisesta lainsäädännöstä huolimatta paljon kuntien välisiä eroja ja siitä aiheutuvaa eriarvoisuutta, jolloin mahdollisuuksien tasa-arvo ja tulosten tasa-arvo eivät toteudu.

Artikkelin tavoitteena on tutkia omaishoidon tuen alueellista eriarvoisuutta ja tuen erilaista kohdentumista kuntien sisällä. Alussa kuvataan SOTKANetin tilastojen avulla omaishoidon tuen osuutta erikokoisten esimerkkikuntien vanhuspalveluiden kokonaisuudessa. Tarkempaan tarkasteluun poimitaan viisi kuntaa, joissa analysoidaan ja vertaillaan eriarvoisuuden näkökulmasta omaishoidon tuen myönnön kriteereitä, ohjeistuksia ja prosesseja. Tutkimus tuottaa tietoa omaishoidon tuen eriarvoistavista käytännöistä, omaishoidon tuen kohdentumisesta, sopimusten hyödyntämisestä ja omaishoidon tuesta osana kunnan vanhuspalveluiden kokonaisuutta. Aineisto koostuu kansallisista tilastoista, kuntien internetsivuista ja hakemuslomakkeista.

Lähteet:

Ojanen, Päivi (2013) Omaishoitolaki ja sen toteuttaminen kunnissa. Turku: Turun ammattikorkeakoulu

Omaishoidon tuen laki. Laki omaishoidon tuesta 2.12.2005/937.

Vanhuspalvelulaki eli Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista 28.12.2012/980.

Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21

Maahanmuuttajataustaisen vammaisen lapsen ja hänen perheensä palvelut kunnissa

Larissa Franz-Koivisto, Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö (larissa.franz-koivisto@vamlas.fi) Mirkka Vuorento, Kuntoutussäätiö (mirkka.vuorento@kuntoutussaatio.fi)

Maahanmuuttajien määrän kasvu on haaste suomalaisille hyvinvointipalveluille. Maahanmuuttaneilla henkilöillä voi olla terveydellisiä rajoitteita tai vammoja, joiden takia he tarvitsevat erilaisia palveluita ja tukimuotoja. Kun kyseessä on maahanmuuttajaperhe, jossa on vammaisen lapsi, on perhe monella tavalla marginaalissa. Suomalainen yhteiskunta pyrkii edistämään perheiden kotoutumista erilaisin palveluin ja tukitoimin, mutta palvelut ovat hajallaan, jakaantuneet usealle sektorille ja niiden saatavuus vaihtelee kunnittain.

Tämän selvityksen tavoitteena on pohtia, millä eri tavoin kunnat ovat järjestäneet palvelut maahanmuuttajaperheille, joissa on vammainen lapsi. Selvitys toteutetaan osana Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön ja RAY:n rahoittamaa ETU-hanketta (2013–15), jossa edistetään ja tuetaan maahanmuuttajaperheiden kokonaisvaltaista kotoutumista. Hankkeessa maahanmuuttajaperheet, joissa on vammainen lapsi, saavat apua ja tukea kotoutumisneuvojalta. Hankkeen kotoutumisneuvoja seuraa perheitä ja auttaa näitä saamaan heille kuuluvia ja sopivia palveluja.

Aineisto kerätään kyselyllä, joka on lähetetty kuntien vammaispalveluihin sekä maahanmuuttoasioita hoitavalle henkilöstölle syyskuussa 2014. Kysely lähetettiin niihin sataan kuntaan, joissa on Tilastokeskuksen väestötilaston (2014) mukaan kirjoilla eniten ulkomaalaistaustaisia. Kyselyssä tiedustellaan, miten kunnat ovat järjestäneet kotoutumispalveluita sekä sosiaali- ja terveystalvueluita maahanmuuttajaperheille, joissa on vammainen lapsi. Lisäksi kartoitetaan, minkälaisia toimintamalleja on kehitetty tämän asiakasryhmän tarpeisiin ja minkälainen rooli kolmannella sektorilla on palveluiden toteuttajana.

Esityksessä tullaan käymään läpi kyselyn alustavia tuloksia: miten eri kunnat ovat toteuttaneet palveluita maahanmuuttajaperheille, joissa on vammainen lapsi sekä minkälaisia haasteita kunnissa on kohdattu palveluita järjestettäessä ja miten näihin haasteisiin on vastattu. Lisäksi pohditaan, miten hyvinvointipolitiikan murros vaikuttaa kuntien järjestämiin palveluihin ja erityisesti kolmannen sektorin rooliin tässä kokonaisuudessa. ETU-hankkeen tavoitteena on, että hankkeessa kerättävä ja levitettävä tieto auttaa kuntia ja järjestöjä kehittämään ja suunnittelemaan entistä parempia palveluita tälle asiakasryhmälle.

Mikropaikallisuus ja sosiaalipolitiikan toteutuminen

Ari Nieminen, Diakonia-ammattikorkeakoulu (ari.nieminen@diak.fi)

Paikallisuudesta ja alueellisuudesta puhutaan paljon muun muassa sote-uudistuksen yhteydessä, mutta miltä valtakunnallisen ja alueellisen sosiaali- ja terveystalvuelitiikan toteutus näyttää ja tuntuu yksittäisten kansalaisten arjessa? Millä tavoilla kansalliset ja alueelliset linjaukset toteutuvat tai jäävät toteutumatta erilaisissa paikallisuuksissa? Tässä esityksessä paikallisuutta tarkastellaan yksittäisten ihmisten näkökulmasta, mikropaikallisuutena. Esitys jakautuu kolmeen osaan.

Ensimmäisenä luonnehditaan mikropaikallisuuden käsitettä ja lähestymistapaa, missä korostuvat arkipäivän lähiympäristö ja ihmisten ruumiillisuus. ”Laajennetun ruumiillisuuden” käsitteen kautta pyritään hahmottamaan kehon ja lähiympäristön välisiä yhteyksiä.

Toiseksi esityksessä esitellään yksi mikropaikallisuuden empiirinen tapausesimerkki.

Esityksen lopussa pohditaan niitä eri tapoja, joilla mikropaikallisuus liittyy laajempiin alueellisiin ja poliittisiin kokonaisuuksiin.

11. Professionrajat moniammatillisessa yhteistyössä

Koordinaattorit: Anne Määttä, Diakonia-ammattikorkeakoulu (anne.maatta@diak.fi) ja Anna-Maria Isola, Helsingin yliopisto (anna-maria.isola@helsinki.fi)

Pirstaleinen palvelujärjestelmä palvelee heikosti asiakkaita, joilla on useita yhtäaikaista ongelmia. Sektoroitunut ja siiloutunut järjestelmä aiheuttaa asiakkaille välinputoamistilanteita, mutta kuormittaa myös työntekijöitä ja kuntien taloutta.

Ratkaisuksi on vuosikymmenten ajan tarjottu moniammatillista yhteistyötä. Todennetusta tarpeesta ja aidoista yrityksistä huolimatta toteutunut yhteistyö on usein kapeutunut oman ammattikunnan tai

organisaation välisten toimenpiteiden suunnitteluksi. Hyviä käytäntöjä on syntynyt, mutta kapeasti ja tyypillisesti tilapäisiksi ratkaisuuksi.

Asiakkaiden monimutkaistuneet tarpeet, yhteiskunnan odotukset, työntekijöiden uupuminen ja kunnan niukkenevat resurssit vaativat uudenlaisia ratkaisuja. Palvelujärjestelmää on tarkasteltava entistä laajemmin. Uusia innovatiivisia työn tekemisen tapoja kaivataan.

Tässä työryhmässä pohditaan moniammatillisen yhteistyön rajoja ja mahdollisuutta purkaa rajoja. Työryhmään toivotaan tutkimuksia asiakkaiden, työntekijöiden, kunnan ja valtion päätöksentekoon liittyvistä tekijöistä, jotka edistävät tai ehkäisevät moniammatillista yhteistyötä. Sekä teoreettiset että empiiriset tutkimukset ovat tervetulleita.

Abstraktit

Sopimuksellisuus vanhustyössä: sosiaalityön ja diakoniatyön tehtävienjakoa määrittelemässä

Päivi Pöyhönen, Helsingin yliopisto (paivi.m.poyhonen@helsinki.fi)

Kuten muissakin Pohjoismaissa, myös Suomessa julkisella sektorilla on vahva rooli hyvinvointipalveluiden tuottamisessa. Hyvinvointisektorin menot ovat Suomessa hyvin korkeat. Vastuita neuvotellaan uusiksi muuttuvassa yhteiskunnallisessa tilanteessa ja väestön ikääntyessä perheen ja muiden toimijoiden rooli korostuu. Kirkolla ja kolmannella sektorilla on perinteisesti ollut marginaalinen rooli pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa. Suomessa evankelis-luterilainen kirkko on kuitenkin seurakuntiansa kautta vahva paikallinen toimija vanhusten parissa tehtävässä työssä.

Tutkimuksellinen mielenkiintomme kohdistuu sopimuksellisuuteen käytännön työntekijöiden tasolla. Tutkimuskysymyksemme on, kuinka vanhustyössä työskentelevät sosiaalityöntekijät näkevät kirkon diakoniatyön roolin vanhuspalveluiden kentällä? Sosiaalityöllä on keskeinen rooli muun muassa diakoniatyön sisältöjen määrittäjänä.

Tutkimuksen aineiston muodostavat Lahdesta ja Helsingistä vuonna 2009 kerätyt kaupungin sosiaalityöntekijöiden teemahaastattelut (n=10). Haastattelujen teemoja olivat kirkko vanhustyössä (tehtävät ja vastuut), vanhusasiakkaat (elämäntilanteet, avuntarpeet ja – lähteet), auttaminen (toimijat, haasteet), yhteisöllisyys sekä tulevaisuus kaikkien teemojen osalta.

Aineisto analysoitiin kehysanalyysin avulla teoriaohjaavasti niin, että sopimuksellisuus on ollut lähtökohta jokaisen kehysten rakentumisessa. Tarkoituksena oli tuoda näkyväksi ne tulkintakehykset, joiden sisällä sosiaalityöntekijät määrittävät työnsä suhdetta kirkon diakoniatyöhön vanhustyössä. Minkälaista sopimuksellisuuden muotoa kehykset tuottavat ja edistävät?

Tuloksena saimme aineistosta esiin kolme kehystä: I kirkko psykososiaalisen tuen tarjoajana – kehys osoittaa seurakunnilla olevan verkostosuhteeseen kuuluvaa asiantuntemusta. Sosiaalityö luottaa seurakuntaan ja delegoi sille psykososiaalis – spirituaalisia tarpeita kokevia asiakkaita. II kirkko yhteisöllisten toimintojen järjestäjänä – kehys on nähtävissä esimerkiksi markkinasuhteisesta sopimuksellisuudesta, jossa seurakunta on yksi monista toimijoista näiden toimintojen järjestäjänä. III kirkko turvaverkkona – kehys kuvaa hierarkkista sopimussuhdetta, jossa lähtökohtana sosiaalityön kykenemättömyys (resurssikysymys) etsivään työhön, mistä todistavat välinputoajat. Sopimuksellisuuden näkökulmasta kukin kehys näyttäytyy omanlaisenaan ilmentäen myös sopimuksellisuudessa niin keskeistä luottamusta toimijoiden välillä.

Sosiaalialan rooli sosiaalisen asuntokannan allokaatioprosesseissa

Veera Viitanen, Turun yliopisto (veeevi@utu.fi)

Asunnottomuuden esiintyvyyttä selittävät monet eri rakenteelliset, institutionaaliset ja yksilölliset tekijät. Rakenteellisiksi tekijöiksi mainitaan usein muun muassa kohtuuhintaisten asuntojen puute ja sosiaaliseen asuntokannan allokaatiomekanismit, jotka säännöstelevät sitä, keitä asunnonhakijoita priorisoidaan ja mitkä tekijät estävät asunnon saamisen. Yksilöllisiä tekijöitä ovat muun muassa päihde- ja mielenterveysongelmat, joista osa asunnottomista kärsii ja jotka voivat osaltaan aiheuttaa, vaikeuttaa tai ylläpitää asunnottomuutta vuorovaikutuksessa muiden tekijöiden kanssa.

Sen lisäksi, että sosiaalisektorilla on keskeinen rooli asunnottomien yksilöllisen asumiskyvyn tukemisessa tarvittaessa, sosiaalialan työntekijöillä on rooli sosiaalisen asuntokannan allokaatioprosessissa. Työntekijät perustelevat asiakkaidensa asunnontarpeen kiireellisyyttä tai luotettavuutta asukkaana muun muassa laatimalla lausuntoja, ottamalla suoraan yhteyttä sosiaalisen asuntokannan tarjoajiin ja osallistumalla asiakkaan kanssa asunnonhakuun liittyviin haastatteluihin ja tapaamisiin. Sosiaalialan rooli allokaatioprosessissa on käytännössä epäjärjestelmällinen ja vähän esiin nostettu julkisessa ja yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa.

Esityksessä tarkastellaan kirjallisuuskatsauksen avulla suomalaisia ja eurooppalaisia sosiaalisen asuntokannan allokaatioprosesseja ja sosiaalialan roolia näissä prosesseissa. Lisäksi sosiaali- ja asuntosektorin välisen yhteistyön mahdollisuuksia pohditaan paikallisesti empiirisen aineiston valossa. Aineisto koostuu nuorten asunnottomien kanssa työskentelevien sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden haastatteluista. Esitys valottaa myös ajankohtaista asunto ensin -periaatetta asuntojen allokaatioon liittyvien kysymysten näkökulmasta.

Pirstaleisesta rakenteesta kohti koordinoitua yhteistyötä

Anne Määttä, Diakonia-ammattikorkeakoulu (anne.maatta@diak.fi)

Lähtökohtaisesti perusturvasta ja peruspalveluista vastaavat tahot työskentelevät itsenäisesti ja kukin toimija vastaa vain oman ammatillisen roolinsa mukaisista tehtävistä. Kommunikaatiota vaikeuttavat ajan ja resurssien puute, toisistaan poikkeavat ammatilliset intressit sekä se, että ylisektorisille verkostoiville teemoille ei suomalaisessa palvelujärjestelmässä ole vastaavaa ylisektorista johtamisjärjestelmää. Pirstaleiset hyvinvointipalvelut vaikeuttavat asiakkaiden ja tarvittavien tukitoimien kohtaamista ja teettää päällekkäistä työtä eri sektoreiden työntekijöille. Erityisesti useita yhtäaikaista tukipalveluita tarvitsevien asiakkaiden kohdalla avun saamista hidastaa erilliset, mutta toisiinsa vaikuttavat päätöksentekoprosessit. Niukkojen resurssien koordinoimaton hyödyntäminen voi tulla kalliiksi niin palveluiden maksajille kuin asiakkaille, mikäli tilanteet pääsevät vaikeutumaan.

Ratkaisuksi on esitetty yhden luukun periaatetta, eli useiden palveluiden kokoamista saman katon alle. Tätä tehdään jo nyt työelämän palvelukeskuksessa, eli TYP:ssä, jossa on koottuna työ- ja elinkeinohallinnon, sosiaalityön, terveydenhoitajan ja Kelan palvelut. Vastaavia yhteistyörakenteita löytyy myös muualta Euroopasta.

Tämän tutkimuksen tarkoitus on kartoittaa Eurooppalaiset yhteistyökäytännöt kumuloituneista ongelmista kärsivän asiakkaan kannalta. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on moniammatillisen yhteistyön käytännöissä rakentuvat asiakasprosessit. Tutkimus tehdään kirjallisuuskatsauksena, jonka pääpaino on rakenteellisen yhteistyön käytäntöjen kokoamisessa. Kartoituksessa huomioidaan erilaisten hyvinvointivaltiomallien erilaiset painotukset, mikä tarkoittaa myös kolmannen sektorin, kunnan ja valtion sekä yksityisten toimijoiden roolien näkyväksi tekemistä.

Onnistuneet rajanylitykset – asiakkaiden kokemuksia ja tulkintoja

Anna-Maria Isola, Helsingin yliopisto (anna-maria.isola@helsinki.fi)

Esityksessä tarkastellaan erilaisissa sosiaalisissa ja taloudellisissa vaikeuksissa eläneiden ihmisten kokemuksia palvelujärjestelmän asiakkaina. Minkälaista olisi vaikuttava, professorirajat ylittävä sosiaalinen työ heidän kokemuksiansa perusteella?

Aineistona käytetään Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa -seuranta-aineistoa, joka koostuu vuosina 2006 ja 2012 kerätyistä kirjoituksista ja haastatteluista sekä vuoden 2007 ja 2008 kirkon diakoniarahaston avustushakemuksista ja haastatteluista vuodelta 2012. Aineistosta tutkittiin sitä, mitä selviytyminen tarkoittaa ja mikä mahdollistaa selviytymisen. Esityksessä tarkennetaan yhteen selviytymisen mahdollistajaan: professorirajat ylittävään ja epävirallisia muotoja saavaan sosiaaliseen työhön.

12. Social exclusion and inclusion of youth in global and local context

Coordinators: Marja Katisko, Diakonia-ammattikorkeakoulu (marja.katisko@diak.fi) ja Terhi Halonen, Itä-Suomen yliopisto (terhi.halonen@uef.fi)

Social exclusion is a term which was introduced in the social sciences in the early 1990s in order to extend the focus beyond poverty by focusing on the relation between the individual and the society. During the later years, it has been common to speak about the new social exclusion perspective, which is better fit to analyze the more heterogeneous, multicultural and complex society. In the workshop we will focus to social exclusion in different arenas, thus underlining the multi-dimensional aspect of social exclusion. Another important contribution is the transnational perspectives (Wimmer & Schiller 2003) who criticize the national container focus of the social sciences. What is it that contributes to social exclusion of young adult in different social settings? We will distinguish between spatial exclusion, relational exclusion and socio-political exclusion. By not restricting the focus to only education or the labour market but rather seeing exclusion and inclusion in these arenas together with young people's belonging or participation or non-participation in local communities, in peer groups, in ethnic groups, in families, in leisure activities as well as political and civic organizations, we can better understand social exclusion in youth lives. (see Fangen 2010). It is important to look transitions between exclusion and inclusion and what is contributing such transitions, main question is to ask who is doing the excluding and inclusion of youth?

Theoretical, practical, empirical and methodological papers which ponder on the questions on exclusion and inclusion of youth in homelessness, gender issues, family, labour market, leisure activities and youth in global and local context are welcome.

Abstracts

Youth Participation in Transnational Leisure Activities

Tatjana (Tanja) Lipiäinen, University of Eastern Finland (tanja.lipiainen@uef.fi)

Who is included in and excluded from transnational leisure activities? My research suggests that ordinary young people in contemporary Russia are included in or excluded from transnational cultural practices depending on their attitude towards the other. Originally an Afro-Brazilian cultural practice, capoeira angola today ties together practitioners from all around the world. But is the art-form open to re-interpretations and innovations in distant, culturally different, localities? How inclusive are even the most bottom-up transnational grassroots initiatives of today? In two Russian cities where capoeira angola is practiced predominantly by young people, the approach towards the art-form varies from accepting and imitating Brazilian ways of practicing capoeira to

experimenting with, and questioning, some elements of the practice. Which of the two groups is then more included in the transnational practice of capoeira angola: the one that imitates or the one that innovates? My ethnographic data from Russia implies that it is the more active and creative collective that not only contributes more to the transnational practice of capoeira but that also survives better within the local context. I will use Maria Lugones' concept of playfulness to explore transnational inclusiveness of two capoeira angola groups in Russia. Playfulness as a particular attitude can help us understand why some young people participate in transnational leisure activities with more ease than others.

Well-being and academic achievement in Helsinki Metropolitan Area from 2002 to 2010 – an analysis on clustering of schools

Sakari Karvonen, THL - National Institute for Health and Welfare (sakari.karvonen@thl.fi), Kari Tokola, UKK Institute (kari.tokola@uta.fi), Tampere Arja Rimpelä University of Tampere (arja.rimpela@uta.fi)

The Helsinki Metropolitan Area (HMA) has witnessed a spatial diversification by immigration, education and income during past two decades. A free choice policy between comprehensive schools – following however a basically similar curriculum - has given parents an opportunity to select schools for their children. Earlier studies suggest that increasing school selection results inequalities in educational outcomes but whether selection also produces other diversities between schools, e.g. in well-being is unclear. We study here: are there differences between schools in well-being and academic achievement; from 2002 to 2010; have the differences widened; is well-being and academic achievement related on the school level.

Methods

The Finnish School Health Promotion Survey, is a class-room survey every second year for 8th and 9th graders. In 2002-2010 in HMA 78% of schoolchildren (N=100 413) and 109 schools participated each survey. A modified Beck Depression Scale and health complaint sum score measured well-being and grade point average (GPA) academic achievement. School with similar patterns over time were found by a hierarchical cluster analysis (Ward's method).

Results

Distinct school clusters with good, average and poor academic achievement and correspondingly well-being were found. These differences persisted over time but there were few signs of widening inequalities in the HMA. Preliminary multilevel analyses showed that controlling for family social background on individual level associated with but did not explain school clusters. We also found that the association between wellbeing and school achievement is observed not only at individual level but also on school level.

Conclusions

There are large and persistent differences in academic achievement and wellbeing between schools in Helsinki Metropolitan Area. The close association between achievement and wellbeing suggests that policies addressing schools' resources should pay a special attention to wellbeing of the students, not only their academic performance.

Public confessions – heteronormativity of sports redefined?

Anni Rannikko, University of Eastern Finland (anni.rannikko@uef.fi)

Ari-Pekka Liukkonen, a Finnish swimmer and a top athlete ‘came out’ as homosexual on a TV-show just before the winter Olympics in 2014. The news provoked active discussion, more shocking than it perhaps is, because Yle published several short articles within a short period of time. As a whole, there are only a few sportspeople who have publically told about their non-heterosexuality. Sport has been considered to be more homophobic and traditional than the rest of society despite ideals claiming sport to be a human right, equally available to everyone. In my presentation, I will draw a preliminary analysis on how heteronormativity of sports is compromised in the way Liukkonen’s ‘coming out’ was reported. The research material consists of programmes and online articles of Yle Urheilun (Finnish national broadcasting company’s sports editorial) with contextualising material from other Finnish media houses.

What we can learn from this occasion is that non-heterosexuality is something one needs to confess in order not to continue living a lie. In the context of sport, it is noteworthy that the consequences of living a lie may even lead to a reduced efficiency, although it is admitted that being brave enough to confess is not easy at all due to prejudices. Secondly, non-heterosexuality is a public and nationalised issue. While coming out, a sportsperson has an obligation to talk about their private matters: how long has s/he known about their homosexuality and how did s/he notice it. This can either be interpreted as ‘how long have you lied to us’ or a proof of real and well reasoned homosexuality. Moreover, as sportspeople represent their country, also non-heterosexual sportsperson may be used for instance in Finland-Sweden -international where Sweden envies Finland for its seemingly non-homophobic sports scene. Thirdly, the fact that Liukkonen is a respected top male athlete is emphasised – even by talking about his shoe size and his particular height. It seems that also non-heterosexual top athleticism is par excellence masculine.

Indeed, non-heterosexuality has become a phenomenon that exists also in the sports world. Public discussion challenges definitions of top athleticism by making non-heterosexuality also one possible identity of a sportsperson. It is noteworthy that non-heterosexuality does not define identities of sportspeople in all contexts. Gender, nationality and sexual orientation are intertwined, setting certain conditions to non-heterosexual sportsperson so that s/he can be a hero, a role model or a brave representative of their nation.

Homelessness among immigrant youth: transitions between inclusion and exclusion

Marja Katisko, Diakonia-ammattikorkeakoulu (marja.katisko@diak.fi)

Long-term homelessness has fallen dramatically in the past twenty years in Finland. The government has approved a national program to reduce homelessness and eliminate long-term homelessness by 2015. Phase one of this program took place from 2008 to 2011 and focused on reducing long-term homelessness, where initiatives such as transforming short-term shelters into housing units were implemented. The second phase of the program started in 2012 and will be completed by 2015. The focus of the latter is to prevent homelessness.

The demographic profile of Finland’s homeless population is changing. Society is now facing new forms of homelessness. In the past, long-term homeless people made up the ‘hard core’ of homelessness. Today, young immigrants have become a growing subgroup of the homeless population. The number of homeless people has decreased in all categories except people living temporarily with friends and relatives. In 2011, the number of homeless immigrants exceeded the 1,000 –person mark for the first time. In 2013, there were nearly 2,000 homeless immigrants, exceeding 25 % of the total number of homeless people. Immigrants accounted for over 60 % of

homeless families. In Helsinki, the number of homeless immigrants rose by 450 persons during the year, while smaller changes were reported elsewhere. (http://www.housingfirst.fi/files/3461/The_ARA_s_report_Homelessness_in_Finland_2013_%2814_2_2014%29.pdf)

In my research I am asking: what are the routes and paths which lead youth immigrant ending up homeless? What are young peoples' reactions to social exclusion and what are their strategies in order to avoid it? What are the transitions between inclusion and exclusion?

My research focuses in metropolitan areas and it is funded by the Helsinki Metropolitan Region Urban Research Program in Finland. I look at the paths and routes that lead immigrant youth to homelessness with the goal of providing valuable information on the first-hand experiences of immigrant youth. Learning about homelessness from the youth themselves can facilitate the development of service systems within the public and private sector. My research also seeks to identify whether homelessness among immigrant youth is associated with societal or cultural phenomena as well as the factors that should be considered in the prevention of homelessness and in the provision of supportive housing services.

13. Sosiaali- ja terveystieteiden vaikuttavuus ja kustannusvaikuttavuus

Koordinaattori: Maria Vaalavuo, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (Maria.Vaalavuo@thl.fi)

Voimavarat niukentuvat samalla kun hyvinvointivaltion haasteet kasvavat demografisten ja rakenteellisten paineiden alla. Tämä yhtälö tarkoittaa, että käytettävissä olevat vähenevät resurssit tulisi käyttää mahdollisimman vaikuttavasti. Pelkkä taloudellisuus ei riitä politiikan ohjaajaksi; tärkeämpää on tutkia, saavutetaanko toimenpiteillä mahdollisimman paljon hyvinvointia ja terveyttä kustannuksiin nähden. Kustannusvaikuttavuus voi monien korviin särähtää leikkauksina, mutta parhaimmillaan tutkimus kustannusvaikuttavuudesta antaa meille tietoa siitä, mihin rahaa kannattaa allokoida ja mihin ei. Tiedetysti vaikuttaviin toimenpiteisiin keskittymällä voidaan hillitä kustannuksia, lisätä tehokkuutta ja tehdä valistuneita priorisointeja.

Hyvinvointipolitiikan vaikuttavuudesta ja etenkin kustannusvaikuttavuudesta on hyvin vähän tieteellistä tutkimusta. Tällainen tieto on kuitenkin tärkeää politiikkatoimenpiteiden suunnittelun ja kehittämisen kannalta. Vaikuttavuuden arviointi on ollut esillä esimerkiksi Vanhasen hallituskaudella, jolloin valtioneuvoston kanslia käynnisti politiikkatoimien vaikutusarvioinnin kehittämisen. (VNK (2009) Poliittikkatoimien vaikuttavuusarvioinnin kehittäminen. Kuinka parantaa tiedonkäyttöä poliittisessa päätöksenteossa? Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 6/2009.) Tutkimuksen tiellä on ollut etenkin sopivien aineistojen puute ja vaikuttavuuden heikko käsitteellistäminen ja siihen liittyen sen vaikea operationalisointi ja mittaaminen. Näyttöön perustuva politiikka on kuitenkin laajentunut maailmanlaajuisiksi liikkeeksi 1990-luvulta alkaen. Näytön vaatimus on myös kiistelty asia: mitä näyttö tarkoittaa, mistä sitä hankitaan ja miten tieto kelpuutetaan näytöksi (Rajavaara, M (2011) Näyttöperusteista sosiaalipolitiikkaa – kansalaiset vaikuttavuushallinnan objekteina ja subjekteina. Teoksessa E. Palola ja V. Karjalainen (toim.) Sosiaalipolitiikka – Hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Työryhmän tavoitteena on viedä eteenpäin keskustelua sosiaalipolitiikan vaikuttavuuden ja kustannusvaikuttavuuden tutkimuksesta ja tutustua viimeisiin (kustannus)vaikuttavuustutkimuksiin. Vaikuttavuuden suhteen on ensisijaisen tärkeää selvittää, mitä vaikuttavuudella tarkoitetaan: työllisyyden kasvua, köyhyyden vähentymistä, terveydentilan

parantumista, onnellisuuden lisääntymistä vai esim. eriarvoisuuden kaventumista. Ei ole myöskään ennalta määrätty, mitataanko vaikutuksia yksilö- vai yhteiskuntatasolla. Vaikuttavuutta arvioidaan yleensä suhteessa asetettuihin tavoitteisiin. Näiden tavoitteiden välillä voi olla ristiriitajakin. Kustannusvaikuttavuutta tutkittaessa huomioon otetaan toimenpiteen kustannukset ja vaihtoehdot kustannukset, eli yleensä vertaillaan useampia toimenpiteitä, joilla on samat tavoitteet. Vaikuttavuusarvioinnilla on usein tarkoitettu ex post –arviota, verrattuna vaikutusarvioinnin ex ante –tilanteeseen.

Työryhmään toivotaan niin empiirisiä kuin teoreettisiakin papereita, joissa pohditaan sosiaali- ja terveystieteiden vaikuttavuuden ja kustannusvaikuttavuuden käsitteitä ja näiden tavoitteiden saavuttamista. Mitä vaikuttavuus tai kustannusvaikuttavuus sosiaalipolitiikan alalla tarkoittaa? Miten sitä voidaan mitata tai on mitattu? Millaisia indikaattoreita voidaan käyttää vaikuttavuuden seuraamisessa? Miten vaikuttavuustutkimusta voitaisiin käyttää tai on käytetty poliittisessa päätöksenteossa? Onko vaikuttavuuden vaatimus muuttanut suomalaisen hyvinvointivaltion luonnetta?

Empiiriset tutkimukset sosiaali- ja terveystieteiden eri toimenpiteiden tai politiikkatoimien vaikuttavuudesta tai kustannusvaikuttavuudesta ovat erityisen toivottavia. Kyseessä voi olla esimerkiksi työttömien tai osatyökykyisten aktivointitoimenpiteet, erilaiset sosiaalipolitiikan uudistukset tai strategiat, kuntoutus, ennaltaehkäisevä lastensuojelu, päihdeinterventiot, vanhusten kotipalvelut tai muutokset eläkejärjestelmässä. Myös vertailevat kansainväliset tutkimukset ovat tervetulleita työryhmään. Esitetyissä papereissa voidaan vastata esimerkiksi seuraaviin kysymyksiin: millaiset toimenpiteet toimivat, minkä suhteen ja missä olosuhteissa, miten politiikasta saataisiin vaikuttavampaa?

Abstraktit

Vaikuttavuuden arviointia Työllisyyspalvelujen toimintakykymittarilla

Elina Aaltio, Suomen Kuntaliitto (elina.aaltio@kuntaliitto.fi)

Suomen Kuntaliitossa on käynnissä tutkimusprojekti (2013–2015), jossa laaditaan numeerista mittaria pitkäaikaistyöttömille tarjottavien kunnallisten työllisyyspalvelujen vaikuttavuuden arviointiin. Vaikuttavuus on määritelty tavoiteltuna positiivisena muutoksena, jonka palvelu on asiakkaan tilassa saanut aikaan. Kunnallisissa työllisyyspalveluissa tavoitellaan asiakkaiden työllistymistä, mutta myös asiakkaiden toimintakyvyn parantumista yleensä. Näitä tekijöitä kartoitetaan projektissa kehitetyllä kyselylomakkeella, jonka asiakas täyttää joko itse tai yhdessä työntekijän kanssa. Lomakkeessa on yhteensä 21 asiakkaalle osoitettua kysymystä (77 muuttujaa) koskien mm. asiakkaan työllistymismotivaatiota, koettua terveyttä, mielialaa, suoriutumista arkiaskareista, sosiaalisen tuen saatavuutta ja riippuvuuksia.

Muutos asiakkaan toimintakyvyssä on kunnan palvelutehtävien näkökulmasta hyvä vaikuttavuuden mittari. Jos vaikuttavuutta arvioitaisiin pelkästään asiakkaan työmarkkina-asemalla, kaikki yksilön hyvinvoinnissa tapahtuneet muutokset jäisivät huomiotta. Kun asiakkaan elämäntilannetta kartoitetaan kokonaisvaltaisesti, saadaan näkyviin sekä palvelutarpeiden kirjo, että myös pienemmät onnistumiset näihin tarpeisiin vastattaessa.

Muutoksen seuranta edellyttää yksilötasoisista rakenteistettua tiedonkeruuta vähintään kahdelta ajankohdalta. Mittaria pilotoitiin vuoden 2014 alussa 19 Työllisyyden kuntakokeiluhankkeessa. Ensimmäisen aineiston (n=650) analysoinnin pohjalta lomakkeen muuttujat tiivistettiin 16 toimintakyvyn eri osatekijöitä kuvaavaan (summa)muuttujaan. Näiden avulla voidaan esimerkiksi vertailla eri paikkakuntien tai toimipisteiden asiakasprofiileja. Syksyllä 2014 toteutettavan toisen

tiedonkeruun jälkeen voidaan arvioida eri palvelujen aikaansaamaa muutosta asiakkaiden toimintakyvyssä.

Vaikuttavuuden arvioinnissa on haastavaa osoittaa asiakkaan tilanteen parantuneen juuri palvelun eikä jonkin yksilöllisen (kuten ihmissuhteet) tai yhteiskunnallisen (kuten työvoiman kysyntä) tekijän ansiosta. Toisekseen, tässä nimenomaisessa tutkimusasetelmassa voidaan pohtia subjektiivisen hyvinvointitiedon luotettavuutta asiakkaan toimintakykyä arvioitaessa. Itsearviointi on kuitenkin ainoa tapa saada tietoa asiakkaan toimintakyvystä silloin, kun hyvin erityyppisten ja erilaisiin toimenpiteisiin päätyvien asiakkaiden palvelutarpeita kartoitetaan ennen ja jälkeen heidän saamiaan palveluja - ainakin, jos tiedonkeruu on tarkoitus toteuttaa ilman ylimääräisiä henkilöresursseja. Kolmas haaste vaikuttavuustiedon tuottamisessa liittyykin juuri resursseihin: riittääkö alati tehostuvissa palveluissa työntekijöillä aikaa kouluttautua ja motivoitua uuden tiedon keräämiseen, jota vaikuttavuuden arvioinnissa tarvitaan? Kuntien menoja halutaan suitsia kustannusvaikuttavuutta parantamalla, mutta ymmärretäänkö samalla, että kustannusvaikutusten arviointi itsessään edellyttää lisäpanostuksia tutkimukseen, kehittämiseen, tiedonkeruussa tarvittaviin tietoteknisiin sovelluksiin ja työntekijöiden kouluttamiseen?

Lääkekorvaukset tuloryhmittäin Suomessa

Katri Aaltonen (katri.aaltonen@kela.fi) ja Jenni Blomgren (jenni.blombgren@kela.fi)
Kela, Tutkimusosasto

TARKOITUS: Tutkimuksessa selvitettiin lääkekorvausten kohdentumista ja eri korvausluokkien merkitystä tuloryhmittäin. Tutkimus tuottaa päätöksenteon taustatietoa, kun terveydenhuollon kokonaisuutta ja rahoitusjärjestelmää uudistetaan.

MENETELMÄT: Tutkimuksessa käytettiin rekisteriaineistoa, johon yhdistettiin 25 vuotta täyttäneille henkilöille (n=3,8 miljoonaa) väestötietoja, Kelan lääkekorvaustietoja sekä verottajan tietoja veronalaisista tuloista. Tuloryhmät jaettiin koko aineiston henkilöiden tuloviidennesten mukaan. Korvauksia saaneiden osuuksia väestöstä, keskimääräisiä maksettuja korvaussummia ja henkilöiden itsensä maksamia omavastuuosuuksia tarkasteltiin tuloryhmittäin ja korvausluokittain (peruskorvaukset, erityiskorvaukset, rajoitetut peruskorvaukset ja lisäkorvaukset). Korvausta saaneiden osuuksia tarkasteltiin myös vakioituina, jolloin otettiin huomioon tuloryhmien väliset erot iässä, sukupuolella ja asuinalueella (asuinkunnan kaupunkimaisuus sekä suuralue). Pääosa analyyseistä kohdistui vuoteen 2011 ja lisäksi tarkasteltiin, miten tilanne on muuttunut aikavälillä 2006–2011.

TULOKSET: Lääkekorvauksia saaneiden osuus oli yli 70 % kaikissa tuloryhmissä. Tuloryhmien väliset erot olivat pieniä ja tasoittuivat kun erot taustatekijöissä oli vakioitu. Lähes kaikki korvausta saaneet saivat myös peruskorvauksia. Erityiskorvauksia sekä lisäkorvauksia saaneet olivat keskimääräistä useammin pienituloisia, myös kun erot taustatekijöissä oli vakioitu. Rajoitettuja peruskorvauksia saaneet olivat myös keskimääräistä useammin pienituloisia, mutta vakioinnin jälkeen tuloryhmien välisiä eroja ei juuri havaittu. Euromääräisesti keskimääräiset korvaukset ja omavastuut olivat selvästi suuremmat pienituloisilla kuin suurituloisilla. Korvausluokittain peruskorvaukset, rajoitetut peruskorvaukset ja ylemmät erityiskorvaukset olivat keskimäärin suuremmat pienituloisilla kuin suurituloisilla, kun taas alemmat erityiskorvaukset ja lisäkorvaukset olivat suurituloisilla keskimäärin suuremmat kuin pienituloisilla. Reaalit keskimääräiset korvaussummat pienenevät hieman aikavälillä 2006–2011.

POHDINTA: Lääkekorvauksia saaneita oli kohtalaisen tasaisesti eri tuloryhmissä, mikä johtuu peruskorvausten yleisyydestä. Tuloryhmien väliset havaitut erot selittyivät suurelta osin ryhmien ikärakenteen eroilla. Keskimääräiset maksetut korvaussummat olivat pienituloisilla korkeampia

kuin suurituloisilla. Pienituloisten korkeammat korvaussummat tarkoittivat kuitenkin myös korkeampia omavastuuosuuksia. Ylemmät erityiskorvaukset, joissa korvaustaso on korkein, painottuivat pienituloisille, samoin kuin erittäin kalliista lääkkeistä maksettavat rajoitetut korvaukset. Yleisiin kansansairauksiin myönnettävät alemmat erityiskorvaukset olivat puolestaan keskimäärin hieman korkeammat suurituloisilla, samoin kuin korkeista lääkekustannuksista maksettavat lisäkorvaukset. Korvausluokkien sisäiset tuloryhmäerot johtunevat, osin ikärakenteen erojen kautta, käytetystä lääkevalikoimasta. Keskimääräisten korvaussummien alenemiseen lienevät osin vaikuttaneet viitehintajärjestelmän myötä alentuneet lääkkeiden hinnat.

Yksinkertainen päätöksentekomalli työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutusten ja taloudellisten seurausten arviointimenetelmän - haasteet ja soveltamisessa tarvittavat tiedot

Tuula Pehkonen-Elmi Diakonia-ammattikorkeakoulu (Diak) (tuula.pehkonen-elmi@diak.fi)

Pitkittyneen työttömyyden nujertamiseksi on käytettävissä erilaisia työvoimapolitiittisia toimenpiteitä, joilla on sekä hyvinvointiin liittyviä että taloudellisia seurauksia. Tutkimme pitkäaikaistyöttömille suunnattujen työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutuksia ja taloudellisia seurauksia käyttämällä esimerkkeinä korkeinta korotettua palkkatukea kolmannen sektorin työnantajille sekä kuntouttavaa työtoimintaa.

Sekä palkkatuki että kuntouttava työtoiminta voidaan nähdä aktiiviseen työvoimapolitiikkaan liittyvänä sosiaalisena investointina, jonka tavoitteena on työttömien työllistymisedellytysten parantaminen. Koska molemmat toimenpiteet on tarkoitettu paljon tukea tarvitseville työnhakijoille, joilla usein on myös hyvinvoinnin ja elämänhallinnan vajeita, ovat myös niiden painopisteet muita työvoimapolitiittisia vahvemmin sosiaalisissa vaikutuksissa, terveyden, hyvinvoinnin ja osallisuuden vahvistamisessa.

Käyttämämme menetelmä - yksinkertainen päätöksentekomalli – perustuu taloudelliseen arviointiin. Lähestymistapaa on kehitetty ja käytetty mielenterveyttä edistävän toiminnan ja paikallisten hyvinvointihankkeitten sekä sosiaalipalvelujen arvioinnissa Britanniassa. Lähestymistapa mahdollistaa ainakin karkean arvion vaikutuksiin liittyvistä taloudellisista seurauksista, vaikka tutkimusten tuottamaa vaikuttavuustietoa olisi puutteellisesti. Lähestymistavassa vaikutukset muutetaan mahdollisuuksien mukaan rahamääräisiksi. Tutkimuksessamme emme kuitenkaan pyrkineet antamaan rahallista arvoa esimerkiksi hyvinvoinnille, vaan arvioimme hyvinvoinnin lisääntymisestä palvelujen käytössä aiheutuvia säästöjä.

Lähestymistavan mukaisesti ensimmäisessä vaiheessa muodostimme kirjallisuuden ja asiantuntijayhteistyön avulla ymmärryksen työvoimapolitiittisten toimenpiteiden taloudellisia seurauksia tuottavista poluista. Identifioimme kaikkiaan neljä polkua, jotka ovat 1) työllistyminen ja sitä seuraava työttömyysetuuksien korvautuminen palkalla, 2) työttömänä olleen henkilön tulevaisuudensuunnitelmien selkiytyminen ja esimerkiksi koulutuksen aloittaminen, 3) sosiaali- ja terveyspalvelujen tarpeen ja kustannusten väheneminen hyvinvoinnin ja terveyden lisääntymisen seurauksena sekä 4) arjen hallinnan ja osallisuuden vahvistuminen ja aktiivinen kansalaisuus, josta seuraa hyvinvointia ja hyötyä lähiyhteisölle.

Seuraavaksi hankimme valitsemiimme työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin – korkein korotettu palkkatuki ja kuntouttava työtoiminta - liittyvät tiedot sekä kustannuksista että vaikutuksista ja vaikutuksiin liittyvistä tuotoista ja säästöistä ja ”miehitimme” mallin näillä tiedoilla. Tietolähteitämme olivat tutkimuskirjallisuus, tilastot sekä työvoimahallinnon asiantuntijat. Kolmannessa vaiheessa teimme arvion korkeimman korotetun palkkatuen ja kuntouttavan työtoiminnan taloudellisista seurauksista.

Tutkimukseen perustuen esityksessä keskitytään tarkastelemaan menetelmän haasteita ja kuvaamaan niitä tietoja, joita menetelmän kokonaisvaltaisempi soveltaminen edellyttäisi.

Nuorisotakuu-talousnäkökulma

Marjo Pulliainen, Diakonia-ammattikorkeakoulu (marjo.pulliainen@diak.fi)

Tavoitteena oli määritellä, miten nuorisotakuun käytössä olevien resurssit liittyvät palvelujen vaikuttavuuteen, ja miten käytössä olevien resurssien määrää tulisi mitata ja vertailla suhteessa saavutettaviin tuloksiin. Nuorisotakuun taloudellinen tarkastelu pohjaa taloudellisen arvioinnin periaatteisiin. Niiden periaatteiden mukaisesti nuorisotakuu kuvataan sille asetettujen tavoitteiden, määrärahojen nuorille tuotettujen palvelujen ja aikaansaatuisten vaikutusten avulla. Toiminnan vaikuttavuuden arviointi edellyttää tietoa tavoitteista, niiden toteutumisen arviointia sekä vertailua, joka lisää varmuutta siitä, että vaikutukset ovat arvioitavien toimenpiteiden seurausta. Vaikuttavuudeksi tulkitaan nuorisotakuun tavoitteiden mukaiset muutokset nuorten elämäntilanteissa. Näitä ovat esimerkiksi koulutukseen tai työhön pääsy.

Määrärahojen eli nuorisotakuun panosten osalta havaittiin olevan suuria haasteita tiedon kokoamisessa ja saannissa ja erityisesti sen selville saamisessa miten määrärahoja oli kohdennettu. Laskennalliseen määrittelyyn päädyttiin, koska tarkkaa tietoa käyttäjämääristä eli palveluiden osalta ei ole saatavilla. Mielekkään vaikuttavuuden tarkastelun edellytys on kuitenkin panosten tarkka määrittely; on tiedettävä millä vaikuttavuus tuotetaan.

Vaikuttavuuden osalta eri tilastomenetelmät ja eri tiedon tuottajien moninaisuus tuo omat haasteensa. Eri tietolähteissä esimerkiksi nuorten työttömyyttä kuvaavat luvut poikkeavat toisistaan. Viive tiedon tuottamisesta hankaloittaa nuorisotakuun vaikuttavuuden arviointia, koska osa tiedoista saadaan vasta vuoden, jopa kahden kuluttua. Päätöksentekoa varten tämä aikaviive on liian suuri.

Niiden tietojen perusteella, jotka olivat käytettävissä tätä selvitystä tehtäessä, ei nuorisotakuun ja 55,5 miljoonan lisäpanostuksen vaikuttavuudesta voida vielä tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Varovaisesti arvioiden joitain merkkejä nuorisotakuun vaikuttavuudesta voidaan havaita ja toiminnassa voidaan olettaa tapahtuneen muutosta, mikä myös oli yksi nuorisotakuun tavoite. Toimintatapojen ja menetelmien muutosta tarvitaan joka tapauksessa, sillä pelkästään lisäpanostus ei takaa vaikuttavuuden lisäämistä.

Julkaistu: Pulliainen M., Kettunen A., Piirainen K. Talousnäkökulma. Julkaisussa Yhdessä tekeminen tuottaa tuloksia - nuorisotakuun tutkimuksellisen tuen loppuraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 15/2014

Sairastavuuden rooli työttömyyden päättymisessä ja työllistymistoimien onnistumisessa: tutkimussuunnitelman esittely

Maria Vaalavuo / CHESS, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (Maria.Vaalavuo@thl.fi)

Tutkimus on osa EU-rahoitteista hanketta *Cost-effectiveness of policies and strategies aimed at prolonging careers in the middle and in the end*, jossa selvitetään terveyden ja työllisyyden yhteyksiä ja niiden vaikutuksia politiikkatoimenpiteiden kustannusvaikuttavuuteen. Tässä tutkimuksessa seurataan pääkaupunkiseudun työttömien terveydentilaa ja työllistymistä vuosien 2006–2011 aikana. Tutkimuksen pääasiallinen tavoite on analysoida sairastavuuden vaikutusta työttömien työllistymiseen.

Nykyisessä keskustelussa kestävyysvajeesta huomio on kiinnittynyt työllisyysasteen nostamiseen. Työuria on tarkoitus venyttää loppupäästä, mutta myös työuran keskivaiheen katkojen

vähentäminen on tärkeää. Hallitusohjelmaan kirjatun syrjäytymisen ehkäisyn ja vähentämisen tavoitteen kannalta juuri pitkäaikaistyöttömien työllistäminen on oleellista. Tässä kontekstissa on huomionarvoista pohtia, missä määrin terveystekijät vaikuttavat työllisyyteen ja määrittävät eri ihmisryhmien työllisyyspotentiaalin.

Heikosta terveydentilasta kärsivien tai vastaavien henkilöryhmien kohdalla voidaan oikeutetusti kysyä, missä määrin työllistämistoimenpiteiden voidaan uskoa toimivan ja miten terveydentilan huomiotta jättäminen vaikuttaa arvioihimme toimenpiteiden vaikuttavuudesta. Työvoimapolitiittisia toimenpiteitä arvioitaessa olisikin tärkeä analysoida, miten toimenpiteiden kohteiden terveydentila vaikuttaa toimenpiteiden onnistumiseen. Pitkäaikaistyöttömillä on usein muuta väestöä heikompi terveydentila, joka voi merkittävästi vaikuttaa heidän mahdollisuuksiinsa integroitua työmarkkinoille. Tärkeää olisi siis katsoa, miten sairastavuus työttömyyden aikana vaikuttaa työllistymiseen ja mikä sosioekonomisten tekijöiden rooli tässä yhtälössä on.

Kuuden vuoden pitkittäisaineiston avulla saadaan lisäksi tietoa siitä, missä määrin henkilön sairastavuus on ilmennyt jo ennen työttömyyttä ja toisaalta, miten työttömyys vaikuttaa henkilön terveydentilaan. Useat tutkimukset ovat keskittyneet työttömyyden terveysvaikutuksiin, mutta sen sijaan käsillä on vain vähän näyttöä siitä, miten sairastavuus vaikuttaa työttömyyden pituuteen ja työvoimapolitiittisten toimenpiteiden onnistumiseen.

Aineisto on koottu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Terveys- ja sosiaalitalouden yksikössä (CHESS) ja sisältää Espoon, Helsingin ja Vantaan kaupunkien rekisterit terveystietojen käytöstä. Terveystietojen lisäksi henkilön terveydentilasta kertovat aineistossa Kelan lääkekorvaukset sekä erityiskorvattavien lääkkeiden käyttö. Tiedot sosioekonomisesta asemasta tulee Tilastokeskukselta ja tiedot työurista Eläketurvakeskukselta. Työ- ja elinkeinoministeriön URA-tietokannasta lisätään aineistoon tiedot henkilön työnhakutiedoista ja työvoimapolitiittisista toimenpiteistä, jolloin voimme analysoida niiden merkitystä työllistymisessä ja toisaalta toimenpiteiden työllisyysvaikutuksia eri henkilöryhmissä.

14. Sosiaalioikeuden rajankäyntejä

Koordinaattorit: Toomas Kotkas, Itä-Suomen yliopisto (toomas.kotkas@uef.fi) ja Laura Kalliomaa-Puha, Kelan tutkimusosasto (laura.kalliomaa-puha@kela.fi)

Sosiaalioikeudellisen tutkimuksen arkipäivää ovat nykyään useat ”rajankäynnit”, joissa samalla tullaan määritelleeksi sosiaalioikeuden aluetta. Rajankäynnit ei ole yksinomaan teoreettisesti kiinnostavia, vaan ne ovat merkityksellisiä pohdittaessa esimerkiksi sosiaalipolitiikan toteuttamisvaihtoehtoja, kansallisen ja ylikansallisen sosiaalioikeuden välistä suhdetta taikka kuluttaja-ajattelun soveltamista perinteisen sosiaalioikeuden alueelle. Sosiaalipolitiikan päivien yleisteema ”rajat” näyttäytyykin nykypäivän sosiaalioikeudellisen tutkimuksen kannalta usealla eri tavalla.

Ensimmäinen tapa liittyy sosiaalioikeuden ja sosiaalipolitiikan väliseen rajaan. Esimerkiksi se, missä määrin perustoimeentuloturvan vähimmäisetuuksiin voidaan tehdä leikkauksia, ei ole yksinomaan sosiaalipolitiittinen kysymys; kysymykseen vastaaminen edellyttää myös sosiaalisten perusoikeuksien sisällön selvittämistä. SOTE-uudistushanke on puolestaan osoittanut, kuinka perustuslaki laajemminkin asettaa oikeudellisia reunaehtoja sosiaalipolitiittisille valinnoille. Vastuukuntamalli osoittautui ongelmalliseksi kunnallisen itsehallinnon näkökulmasta. Mihin sosiaalipolitiikkaa loppuu, ja mistä sosiaalioikeus alkaa?

Toinen tämän päivän sosiaalioikeudellista tutkimusta askarruttava rajankäynti koskee kansallisen ja kansainvälisen/ylikansallisen sosiaalioikeuden välistä suhdetta. Kansainvälinen sosiaalioikeus, erityisesti sosiaaliset ihmisoikeudet, asettaa vaatimuksia ja rajoja kansalliselle

sosiaalioikeudelliselle sääntelylle. Tammikuussa 2014 Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea antoi vuoden 2013 raportointia koskevissa loppupäätelmissään Suomelle moitteita siitä, ettei kansallinen sosiaalihuoltojärjestelmämme pysty nykyisellään takaamaan vanhuksille yhdenvertaista oikeutta tiettyihin asumispalveluihin, mikä rikkoi Euroopan sosiaalisen peruskirjan 23 artiklassa ilmaistua ikääntyneiden henkilöiden oikeutta sosiaaliseen suojeluun. Euroopan unionin lainsäädäntö määrittää niin ikään kansallisen sosiaalilainsäädäntömme sisältöä. Tuoreimpana esimerkkinä tästä voidaan mainita vuoden 2014 alusta voimaan tullut laki rajat ylittävistä terveydenhuollosta, jolla täytäntöön pantiin kansallisella tasolla EU:n potilasdirektiivi. Kumpikin esimerkki osoittaa, että rajankäynti kansallisen ja kansainvälisen sosiaali-oikeuden välillä ei ole yksiselitteistä.

Kolmas rajankäynti koskee sosiaali-oikeuden ja yksityisoikeuden välistä suhdetta. Sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottaminen yhä enenevässä määrin yksityisten palveluntuottajien toimesta on nostattanut joukon oikeudellisia kysymyksiä, joihin vastaaminen ei ole mutkatonta. Saako yksityisen palveluntuottajan palveluksessa oleva lääkäri kirjoittaa tahdonvastaista psykiatrista hoitoa koskevan tarkkailulähteen? Mitä julkisia tehtäviä yksityisille palveluntuottajille voidaan antaa? Voidaanko yksityisoikeudelliseen oikeussuhteeseen perustuvia kuluttajasuojamekanismeja soveltaa varauksetta sosiaali-oikeuden alueelle?

Neljäs rajankäynti liittyy oikeudenalojen ja oikeustieteellisten oppiaineiden välisiin ”paalutuksiin”. Sosiaali-oikeus, joka on itsessään varsin nuori oikeudenala, on saanut viime vuosina rinnalleen uusia haastajia. Voidaanko esimerkiksi vanhuusoikeutta pitää omana oikeudenalanaan? Entä lapsioikeutta? Toisaalta kielenkäyttöön on ilmestynyt sellaisia termejä kuin hyvinvointioikeus, jonka voidaan nähdä kattavan kaikki mainitut oikeudenalat. Mitä merkitystä näillä rajankäynneillä on oikeustieteen sisällä – ja laajemmin?

Toivotamme kaikki sosiaali-oikeudesta kiinnostuneet tervetulleiksi alustamaan ja keskustelemaan yllä mainituista ja muista sosiaali-oikeuteen liittyvistä rajankäynneistä!

Abstraktit

Suomalainen hyvinvointivaltio ja sosiaalisten oikeuksien lyhyt historia

Toomas Kotkas, Itä-Suomen yliopisto (toomas.kotkas@uef.fi)

Länsimaisten hyvinvointivaltioiden muodostuminen liitetään tutkimuskirjallisuudessa vakiintuneesti *kansalaisten sosiaalisten oikeuksien* kehittymiseen. Tältä osin tavataan viitata brittiläisen sosiologin, T. H. Marshallin alun perin vuonna 1950 julkaistuun kirjoitukseen ”Citizenship and Social Class”, jossa hän erotti kansalaisuuden kolme ulottuvuutta: yksityiskansalaisuuden (*civil citizenship*), poliittisen kansalaisuuden (*political citizenship*) ja sosiaalisen kansalaisuuden (*social citizenship*). Myöhemmin esimerkiksi Gøsta Esping-Andersen otti Marshallin ajatuksen oman analyysinsä lähtökohdaksi hyvinvointivaltioregiimejä erittelevässä klassikkoteoksessaan *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Sosiaalinen kansalaisuus on seurausta sosiaalisista oikeuksista. Esping-Andersen kuitenkin kirjoitti, että sosiaalisten oikeuksien kattavuus ja taso vaihtelivat valtioittain. Hän jaottelikin hyvinvointivaltiot kolmeen regiimiin: liberaalin, konservatiivisen ja sosiaalidemokraattisen. Esping-Andersenin mukaan sosiaalisten oikeuksien dekommodifikoiva vaikutus oli voimakkainta sosiaalidemokraattista hyvinvointivaltioregiimiä edustaneissa pohjoismaissa, joissa sosiaaliset oikeudet olivat universaaleja ja niiden taso oli korkea.

Suomessa moderni sosiaaliturvajärjestelmä ja sen myötä suomalainen hyvinvointivaltio muodostuivat 1960–1980-luvuilla, joiden kuluessa luotiin keskeiset toimeentuloturvan sosiaalivakuutusjärjestelmät sekä laajat sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut. Se, että kansalaisille luotiin oikeus monenlaisiin sosiaalietuuksiin, ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että uudistuksia olisi perusteltu yksilön sosiaalisilla oikeuksilla. Raija Julkunen on luonnehtinut pohjoismaista

hyvinvointivaltiota – Suomi mukaan lukien – ”kansalaisten tahdon ja poliittisen voiman aikaansaamaksi kollektiiviksi, joka ilmentää laaja-alaista solidaarisuutta ja halua huolehtia myös huono-osaisista yhteiskunnan jäsenistä.” Raija Julkunen kirjoittaa, että pohjoismaiseen hyvinvointimalliin ”on kuulunut pikemmin valtion kautta toteutettava yhteiskunnan kokonaisvastuu kansalaisten eri elämäntilanteissa kuin liberaali oikeuksia omistava, possessiivinen yksilö.”

Pyrin alustuksessani vastaamaan kolmeen kysymykseen: 1) missä määrin 1960–1980-lukujen kotimaisten keskeisten lainsäädäntöhankkeiden yhteydessä puhuttiin yksilön sosiaalisista oikeuksista? Aineistona on laeista annetut hallituksen esitykset sekä niiden taustalla vaikuttaneet komiteamietinnöt. Jo pikainen vilkaisu aineistoon paljastaa, että puhe sosiaalisista oikeuksista oli lähes olematonta, mistä seuraakin toinen tutkimuskysymys: 2) milloin yksilöiden sosiaalisista oikeuksista sitten oikein alettiin puhua Suomessa? Alustuksessa muutos ajoitetaan ja kytketään ennen kaikkea perusoikeusuudistukseen. Lopuksi kysytään, 3) millä tavoin yleistynyt puhe yksilön sosiaalisista oikeuksista on muuttanut suomalaista hyvinvointivaltiota ja sosiaaliturvajärjestelmää?

Huolto-oikeudesta hyvinvointioikeuteen?

Mirva Lohiniva-Kerkelä, Lapin yliopisto (mirva.lohiniva-kerkela@ulapland.fi)

Pelkästään katsauksella sosiaali- ja terveysministeriön vireillä olevaan lainsäädäntöhankeluutteluun on helppo havaita, että Suomen sosiaali- ja terveydenhuolto on muutoksien kohteena myös oikeudellisesta näkökulmasta. Yksittäisempiin asioihin tai asiaryhmiin kohdentuvien lakihankkeiden lisäksi uudistettavina on laajemmat palvelujen tuottamisrakennetta ja sosiaalihuollon sisältöä koskeva lainsäädäntö. Terveys- ja sosiaalihuollon osalta toteuttamista ja sisältöä koskeva lainsäädäntö uudistettiin muutama vuosi sitten. Kokonaiskuvan saamista siitä, mikä lopputulos tulee olemaan, vaikeuttaa se, että uudistuksia toteutetaan yksittäisinä, eriaikaisina ja osin irrallaan toisistaan.

Sen lisäksi, että lainsäädäntö on laajaa ja hajanaista sosiaali- ja terveydenhuoltoa tarkasteltaessa on otettava huomioon monen toimijan näkökulma. Millä taholla on vastuu palveluiden järjestämisestä, kuka pääsee palveluiden piiriin ja millä edellytyksillä, millainen on ammattihenkilöiden ja asiakkaiden tai potilaiden välinen suhde, millaisilla järjestelmillä taataan oikeusturvaa ja miten se toteutuu.

Suomalaisessa oikeustieteessä niin sosiaali- kuin terveydenhuollon toimintaan kohdentuvaa oikeustieteellistä sääntelyä ja tutkimusta on eri vaiheissa paikannettu oikeustieteen kentässä monella tavalla lähtien siitä, että K.J Ståhlberg määritteli niin köyhäinhoidon kuin terveyden- ja sairaanhoidon hallinto-oikeudessa erityisiin hallinnonhaaroihin kuuluviksi. Sosiaalihuoltoa koskevaa sääntelyä on aikoinaan määritelty myös sosiaalioikeuden erityisalaksi, huolto-oikeudeksi, jonka alaan kuuluvaksi Einar Böök (Suomen huolto-oikeus, WSOY 1948, s. 12-13) aikoinaan määritteli ”säännökset, jotka työsuhteessa tai työoloihin puuttumatta tarkoittavat taloudellisen toimeentulon, henkilökohtaisen terveydenhoidon ja henkis-siveellisen tuen antamista näiden puutteessa oleville henkilöille yhteiskunnan huolenpidolla ja toimenpiteellä siten, että toimenpiteen laatu ja teko sekä sen kustannukset kussakin tapauksessa henkilökohtaisesti harkitaan ja sovelletaan yksilöllisen huoltotarpeen mukaan.”

Terveys- ja sosiaalihuoltoon, terveydenhuollon ammattihenkilöiden toimintaan sekä potilaan asemaan ja oikeuksiin kohdistuvaa oikeudellista tutkimusta on pyritty sijoittamaan milloin hallinto-oikeuden milloin rikosoikeuden, vahingonkorvausoikeuden tai henkilöoikeuden alueelle. Omaan oikeudenalanaan voidaan puhua lääkintäoikeudesta, potilasoikeudesta tai terveydenhuolto-oikeudesta. Uusimpana joukkoon liittyy terveysoikeus, joka pyrkii kattamaan kaikki edellä mainitut.

Esityksessä tarkastellaan sosiaali- ja terveydenhuollon oikeudellista kehitystä. Näkökulmana on erityisesti se, millaisista lähestymistavoista tutkimusta ja systematisointia on tehty, ei sisällöllinen kehitys. Millaisilla kriteereillä rajoja on vedetty, millaisia yhdistäviä tekijöitä on löydettävissä ja miten ne heijastuvat lainsäädäntöuudistuksiin?

Sosiaalioikeuden subjekti

Maija Aalto-Heinilä, Itä-Suomen yliopisto, (maija.aalto@uef.fi)

Esitelmäni lähtökohtana on SITRAN raportti ”Hyvinvoinnin lähteet niukan talouskasvun ja budjettileikkausten maailmassa” (julkaistu 9.4.2014), jossa Timo Hämäläinen esittelee toimittamansa kirjan *Well-Being and Beyond: Broadening the Public and Policy Discourse* (2014) keskeiset johtopäätökset. Raportissa todetaan, että suomalainen hyvinvointikeskustelu keskittyy Pekka Kuusen hahmotteleman viitekehyksen mukaisesti pääasiassa materiaalsen hyvinvoinnin puutteisiin. Hämäläisen mukaan hyvinvoinnin luonne on kuitenkin muuttunut: hyvinvointi pitää ymmärtää laajemmin niin, että se sisältää mm. sosiaalisten suhteiden, elämän hallittavuuden ja koherenssin tunteen, sekä itsensä toteuttamisen ulottuvuudet. Lyhyesti sanottuna, Hämäläisen mukaan ”hyvinvoinnin käsite tulee päivittää nykypäivään”.

Ehdotan, että tuo ”päivitetty” hyvinvointikäsite on itse asiassa pitkälti palaamista jo antiikin filosofiassa esitettyihin ajatuksiin hyvästä elämästä. Hämäläisen tiivistelmässä luetellut asiat ihmisen hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä muistuttavat nimittäin hämmästyttävän paljon aristoteelista käsitystä hyvästä elämästä, jonka olennainen piirre on juuri hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden moninaisuus. Aristoteelinen tapa määrittää hyvän elämän osatekijöitä puolestaan perustuu tietynlaiseen käsitykseen ihmisen olemuksesta tai ihmisluonnosta – eli ymmärrykseen siitä, millaisia olentoja me olemme ja mitkä asiat kuuluvat ihmisyytemme ytimeen.

Yksi tapa ymmärtää paremmin sitä, mistä tässä ”päivitettyssä hyvinvointikäsitteessä” on kyse, on siis eksplikoida sen taustalla piilevää ihmiskäsitystä. Yleisemminkin, muutosta perinteisestä hyvinvointivaltiota ns. sosiaaliseen investointivaltioon, jossa korostetaan mm. sosiaalisen inklusion ja ihmisen toimintakykyjen merkitystä, voi hahmottaa muuttuneen tai täydentyneen ihmiskuvan kautta. Klassinen taloustieteen oletus ihmisestä vain omaa taloudellista etuaan tavoittelevana yksilönä (joka on selvästi Pekka Kuusen materiaalsen hyvinvointikäsitteksen taustalla) ei enää riitä; tarvitsemme moniulotteisemman kuvan ihmisestä voidaksemme ymmärtää paremmin hyvinvointiimme vaikuttavia tekijöitä. Tässä tehtävässä Aristoteles sekä hänen ajatuksiaan nykyaikaan soveltaneet uusaristoteelikot, kuten Martha Nussbaum, Alisdair MacIntyre tai Micahel Sandel, voivat olla suureksi avuksi.

Sosiaalipalvelujen sähköistämisen oikeudellisia kysymyksiä

Ulla Väättänen, Itä-Suomen yliopisto, (ulla.vaatanen@uef.fi)

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen käynnistämien laajojen rakennepoliittisten uudistustoimenpiteiden, kuten kuntauudistuksen ja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutosten tavoitteena on vastata ikääntymisen ja väestön huoltosuhteen muutoksista aiheutuviin haasteisiin tehostamalla julkisten palvelujen tuottamista ja samalla turvata laadukkaiden ja yhdenvertaisten kunnallisten palvelujen tuottaminen koko maassa. Yksi keino julkisen hallinnon ja julkisten palvelujen tuloksellisuuden parantamisessa on tieto- ja viestintäteknologian (ICT) hyödyntäminen. Oikein hyödynnettynä ICT-teknologia mahdollistaa myös sosiaalipalvelujen laadun parantamisen ja joustavan toiminnan, kuten palvelujen tuottamisen useiden toimijoiden yhteistyönä organisaatorajat ylittävinä prosesseina.

Kuntien sosiaalitoimen tietohallinnon palveluiden organisoinnin lainmukaisia edellytyksiä on tarkasteltava perustuslain, hallinto- ja informaatio-oikeuden sekä tietohallintoa koskevan muun lainsäädännön näkökulmista (hallinnollinen, organisatorinen, tiedonhallinnollinen/tietosuojaja- ja turva). Sosiaalipalvelujen järjestämisen näkökulmasta ICT-toiminta, jolla tarkoitetaan kaikkea tietojärjestelmien ja viestintäteknologiaan liittyvää toimintaa kuten laitteistoihin, tietojärjestelmiin, sähköiseen asiointiin ja sähköiseen viranomaistoimintaan liittyviä asioita, on vain yksi viranomaisen työkalun hoitaessa lakisääteisiä tehtäviään. ICT-toiminnan järjestämiselle asettavat oikeudelliset reunaehdot myös sosiaali-oikeudelliset säädökset ja niihin sisältyvät velvoitteet ja toiminnan yleiset tavoitteet. Sosiaalipalvelujen sähköistämiseen liittyvät kysymykset sijoittuvat siten informaatio- ja teknologiaoikeuden, sosiaali-oikeuden ja hallinto-oikeuden rajapinnoille.

Tutkimuksessa selvitetään kuntien sosiaalitoimen tietohallintoa ja ICT-palveluita koskevia oikeudellisia kysymyksiä erityisesti kuntaliitostilanteissa; kuntaliitokseen valmistauduttaessa ja kuntaliitosta toteuttaessa. Tavoitteena on selvittää mm. miten yhtäältä tietohallintoa koskeva lainsäädäntö ja toisaalta sosiaalihuoltoa koskeva lainsäädäntö, oikeuskäytäntö ja laillisuusvalvontaratkaisut on otettu huomioon kuntien tietohallinnon organisointia ja palveluja uudistettaessa sekä millaisia ongelmia ja hyviä käytäntöjä toteutetuista liitoksista on tunnistettavissa. Toinen teema on hyvä sähköinen hallinto sosiaalipalveluissa, jolloin tutkimuksen kohteena ovat kunnan sosiaalipalvelujen sähköistämiseen liittyvät kysymykset. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa, joka on hyödynnettävissä erityisesti kuntien ICT- ja tietohallintoasioita koskevassa päätöksenteossa. Lisäksi tarkoituksena on selvittää, minkälaisia lainsäädännön muutostarpeita kuntaliitoksissa on ilmennyt sosiaalitoimen tietohallintoa ja ICT-palveluja järjestettäessä? Tutkimus toteutetaan sekä kysely- että haastattelututkimuksena. Kohderyhmä on vuosina 2009 – 2013 kuntaliitoksen toteuttaneet kunnat ja informanteina kuntien sosiaalitoimenjohtajat tai vastaavat (yht. 46).

Tutkimus on osa valtiovarainministeriön ja Itä-Suomen yliopiston *Tietohallinnon oikeudellinen muutostuki* -tutkimushanketta, joka puolestaan liittyy valtiovarainministeriön ICT-muutostukiohjelmaan, jonka tavoitteena on mm. varmistaa, että kuntaorganisaatioissa toiminta voi jatkua häiriöttä huolimatta liitostilanteesta tai muusta rakennemuutoksesta.

Hyvä hallinto vanhusten sosiaalihuollossa – hallintotieteilijän metodiset valinnat hallinto- ja sosiaali-oikeuden raja-alueen tutkimuksessa

Laura Perttola, Vaasan yliopisto (laura.perttola@uwasa.fi)

Oikeus saada perusteltu päätös on sosiaalihuollon asiakkaan oikeussuojan kannalta tärkeimpiä hyvän hallinnon takeita. Ilman päätöstä asiakas ja hänen omaisensa eivät tiedä, mitä palveluja on myönnetty. Ilman perusteluita ei puolestaan tiedetä, miksi juuri kyseiset palvelut on myönnetty – tai miksi hakemus on hylätty. Kuitenkin esimerkiksi vanhuspalvelulain toimeenpanon seurantatutkimus (THL & Valvira vuodesta 2013) osoittaa, että vanhuspalveluja myönnettäessä valituskelpoisen päätöksen antaminen usein laiminlyödään. Miksi näin tapahtuu, ja mitä tämä tarkoittaa sosiaalihuollon asiakkaan kannalta?

Esitykseni liittyy monimenetelmäisen väitöstutkimukseni ensimmäiseen vaiheeseen. Tutkin hyvän hallinnon toteutumista vanhusten sosiaalihuollon palveluja myönnettäessä, keskittyen erityisesti päätösten perusteluihin. Tutkimukseni lainopillisessa ytimessä ovat lainsäädännön asettamat vaatimukset päätösten perustelemiselle sosiaalihuollon etuuksia myönnettäessä. Kunnallisilla soveltamisohjeilla on osoitettu olevan keskeinen asema sosiaalietuuksien myöntämistä koskevien päätösten perustelujen oikeuslähteenä, mikä johtaa myös oikeuslähteopilliseen kysymyksenasetteluun. Kuinka vahvasti ensi asteen päätöksenteko voi tukeutua virallislähteisiin tai hallintokäytäntöihin? Tutkimustani täydentää empiirisiin menetelmin tehty selvitys kuntien

käyttämistä vanhusten kotihoidon ja asumispalvelujen myöntämiskriteereistä. Toteutuuko hyvä hallinto näihin kriteereihin nojautuvassa vanhusten sosiaalihuollon hallintomenettelyssä?

Monitieteellisin menetelmin toteutettava hallintotieteellinen oikeustutkimus pyrkii osoittamaan ja ratkaisemaan oikeudellisia ongelmia tavalla, joka parhaiten edistää hyvän hallinnon toteutumista. Näkökulmani oikeudelliseen tutkimusaiheeseen on yhteiskunnallinen, ei oikeuden sisäinen. Lainoppi on tutkimukseni perusta, mutta oikeuden ulkopuolelle ulottuviin tutkimuskysymyksiin vastaamiseen lainopin keinot ovat riittämättömät. Tutkimukseni seuraavassa vaiheessa ylitän oikeustieteen raja-aidat pohtimalla, miten hyvä hallinto perusoikeutena on sovitettavissa yhteen sosiaalihuoltoon kohdistuvien tehokkuusvaatimusten kanssa. Tutkimusaiheeseen liittyy myös kunnallisen itsehallinnon ja kansalaisten yhdenvertaisuuden välinen jännite. Tähän liittyen metodologiseksi haasteeksi nousee vastaaminen kysymykseen: miten kunnan asukkaiden itsehallinnollinen tahto voidaan selvittää? Onko kunnan asukkaiden itsehallinnon ja sosiaalisten oikeuksien yhdenvertaisen toteutumisen välillä tosiasiallisesti jännitteitä?

Omaishoidon sopimukset omaishoitajien näkökulmasta

Laura Kalliomaa-Puha, Kelan tutkimusosasto (laura.kalliomaa-puha@kela.fi)

Kunnat sopivat vanhusten, sairaiden tai vammaisten hoidosta hoidettavan omaisen kanssa omaishoidon sopimuksella. Omaishoitolaki ohjaa sopimuksia niukasti. Se kertoo vain minimivaatimukset. Näyttää siltä, että minimistä on tullut maksimi: kuntien vakiosopimusmalleissa ei ole muuta kuin lain nimenomaan edellyttämät kohdat. Kelan tutkimuksessa viime talven aikana tehtyjen viranomaishaastattelujen mukaan kunnissa ei näytetä pohdittaneen käyttää sopimusta toisin.

Omaishoitolaissa ei anneta ohjeita omaishoitosopimuksen muuttamiseen. Muutos on kuitenkin luonteenomaista hoivalle ja muutoksen hallinta tärkeää hoidon jatkuvuuden ja omaishoitoperheiden turvallisuuden tunteen kannalta. Sopimus tarjoaisi luontevan paikan sopia siitä, mitä tehdään kun tilanteet kotona muuttuvat. Kelan tutkimuksessa on viime keväänä tehty kysely omaishoitajille, jossa kysyttiin miten muutosta hallitaan. Osa omaishoitajista kertoi, että muutoksista on sovittu kirjallisesti tai suullisesti, mutta osa totesi, ettei asiakirjoista tai keskusteluista lainkaan selviä miten toimia jos tilanne kotona muuttuu. Näyttää siis siltä, että joko omaishoidon sopimuksen tai ehkä tutumman, omaishoitosopimuksen liitteen, hoito- ja palvelusuunnitelman, käyttöä olisi syytä kehittää. Tällaiset suoraan kuntalaisten kanssa tehdyt sopimukset ovat melko uusi tapa järjestää hoivaa. Ehkä siksi sopimus instrumenttina on melko kehittymätön. Sitä voisi käyttää nykyistä rikkaammalla tavalla turvaamaan omaishoidon onnistumista ja omaishoitoperheiden elämän hallintaa.

Kuntien päihdepalvelujen järjestämisvastuu

Heidi Poikonen, Itä-Suomen yliopisto (heidi.poikonen@uef.fi)

Päihdehuollon asiakkaalla on perustuslaissa turvattu perusoikeus saada sellaisia julkisia sosiaali- ja terveystalv palveluja, jotka turvaavat hänen välttämättömän toimeentulon ja ihmisarvoisen elämän sekä antavat hänelle edellytykset toimia yhteiskunnan täysipainoisena jäsenenä (perustuslaki 731/1999, PL 19 §). Päihdepalvelujen järjestämisvastuu kuuluu kunnille, joiden täytyy järjestää palvelut siinä mittakaavassa, mitä kunnassa esiintyvä tarve edellyttää (päihdehuoltolaki 741/1986, 3.1 §). Järjestämisvastuu on näin ollen tarveperusteinen, ei määrärahasidonnainen. Toimivalla päihdepalvelujärjestelmällä voidaan vaikuttaa yksilön ja hänen läheistensä hyvinvoinnin lisäksi myös päihteiden kokonaiskulutukseen ja vähentää päihteiden käytöstä aiheutuvia haittakustannuksia myös muilla kustannuserkillä sosiaali- ja terveydenhuollon osa-alueilla. Oikeuskäytännössä on

katsottu, että asiakkaalla on *subjektiivinen oikeus* päihdehoitoon, mutta hänellä ei kuitenkaan ole oikeutta valikoida hoitomuotoa.

Kuntien sosiaali- ja terveystalvet elävät muutoksen aikaa ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskeva hallituksen esitysluonnos on nyt lausuntokierroksella. Uudistuksen tavoitteena ovat laadukkaat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut yhdenvertaisesti kaikille. Hallituksen esitysluonnoksessa korostetaan, että palvelujen saatavuus paranee ja palvelutarjonta monipuolistuu, kun järjestämis-, tuottamis- ja rahoittamisvastuut jaotellaan uudella tavalla. Palvelujen saatavuuden paraneminen ei kuitenkin tarkoita palvelujen saavutettavuuden kohentamista. Päihdehuollolle on luonteenomaista nimenomaan tarve matalan kynnyksen lähipalveluille.

Tämä kuntien päihdepalvelujen järjestämisvastuuta käsittelevä artikkeli on osa oikeustieteellistä väitöstutkimusta, jossa tarkastellaan asiakkaan oikeutta päihdepalveluihin perusoikeusnäkökulmasta. Artikkelissa keskeiseen asemaan nousevat SOTE-uudistuksen vaikutukset päihdehuoltoon, kun analysoidaan, miten järjestämis- ja tuottamisvastuiden uudelleenorganisointi vaikuttaa päihdehuollon palvelujen järjestämiseen ja asiakkaan asemaan. Miten jatkossa arvioidaan päihdepalvelujen järjestämisvastuun tarveperusteisuutta ja mikä taho vastaa, että kuntalaisten subjektiivinen oikeus päihdehoitoon toteutuu? Tutkimus on lainopillinen eli siinä jäsennetään aihealuetta lainsäädännön valossa.

Oikeus asuntoon – sosiaali- ja asuntopolitiikan yhteinen haaste

Jan-Erik Helenelund, Helsingin yliopisto (jan-erik.helenelund@helsinki.fi)

PL 19.1 §:n subjektiiviseen oikeuteen sisältyy myös subjektiivinen oikeus järjestettyyn asumiseen, ”mikäli henki tai terveys on vaarassa ilman järjestettyä asumista”. (HE 309/ 1993, s. 69) PL 19.4 §, taas, sisältää perustuslaillisen toimeksiannon edistää oikeutta asuntoon. YK:n TSS-sopimukseen ja Euroopan uudistettuun sosiaaliseen peruskirjaan sisältyy Suomeakin sopimusvaltiona sitovia velvoitteita, joilla on relevanssia perusoikeus-tulkinnan kannalta.

Alustuksen tavoitteena on valottaa lainsäädännön tarjoamia ”työkaluja” oikeuden toteuttamiselle, eli sosiaali-oikeuden puolella etenkin sosiaalihuoltolain ja toimeentulolain keinoja. Yritän myös painottaa perus- ja ihmisoikeusystävällisen tulkinnan tärkeyttä, ja tarvetta tulkintaan, jotta ihmisoikeusjärjestelmän ”erityisen tavoiteryhmän” huomioonottaminen onnistuisi. Kuvaan tietenkin ensin miltä pohjalta ylipäätään väitän että voidaan puhua oikeuden ”erityisestä tavoiteryhmästä”, ja miten kyseistä ryhmää on rajattu käyttämissäni ihmisoikeusinstrumenteissa. Esitykseni perustuisi myös siihen, että on kaksi oikeuden kannalta tärkeää vaihetta: 1) asunnonsaanti ja 2) asunnon hallintaoikeuden päättymisen. Jälkimmäisellä on myös selvä kytkentä asunnottomuuteen. Käyttämälläni ihmisoikeusinstrumenteilla on molempiin vaiheisiin liittyvää relevanssia. Asuntopolitiikan puolelta korostaisin sekä asuntotarjonnan riittävyttä ja vastaavuutta tarpeisiin, että häätöihin liittyviä velvoitteita. Häätöjen osalta nostaisin esiin sekä lainsäädännössä toteutetut, että lainsäätäjältä vielä toteuttamatta jääneet velvoitteet.

Avainsanasto: perusoikeudet, ihmisoikeudet, ”haavoittuvat”, asumispalvelut, toimeentulotuki, vuokrasuhde, häätöperusteet, häädön toteuttaminen, asunnottomuus.

15. Sosiaalipoliittinen mielikuviutus

Koordinaattorit: Johanna Perkiö, Tampereen yliopisto (johanna.perkio@uta.fi) ja Juhana Venäläinen, Itä-Suomen yliopisto (juhana.venalainen@uef.fi)

Sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa tarkastellaan usein jo olemassa olevia sosiaalipoliittisia järjestelmiä: niiden kehitystä, vaikutuksia ja toimintaa. Historiassa kuitenkin uusilla ideoilla ja mielikuvituksella on ollut keskeinen rooli sekä sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa että tutkimustiedon poliittisessa täytöntöönpanossa. Hyvinvointivaltion ajan sosiaalipoliittisten instituutioiden rakentaminen edellytti kekseliäisyyttä, riskinottoa sekä lyhyen aikavälin taloudellisten ja poliittisten ”realiteettien” yli katsomista.

Hyvinvointivaltiorakenteet eivät kuitenkaan ole onnistuneet seuraamaan taloudessa, työmarkkinoissa ja ekologisissa reunaehdoissa viime vuosikymmeninä tapahtuneita perusteellisia muutoksia. Hyvinvointipoliitiikan kokonaisvaltaisen uudelleenajattelun ja tavoitteellisen uudistamisen sijaan on ajauduttu pienten, reaktiivisten ja usein sosiaalisia oikeuksia heikentävien reformien tielle. Sosiaalipoliittiset uudistajat eivät toistaiseksi ole onnistuneet haastamaan globaaleja pääomamarkkinoita palvelevaa kestävyysvajeretoriikkaa tai tarjoamaan tilalle ihmisten tarpeista lähteviä vaihtoehtoja.

Tämän työryhmän tehtävänä on haastaa sosiaalipoliitikot kuvittelemaan. Millaista olisi tulevaisuuden sosiaalipoliitiikka, jos sitä voisi – ja sikäli kuin sitä jo voi – lähteä nyt, ilman päivänpoliittisen keskustelun rajoitteita, suunnittelemaan? Miten yhteiskunnan rakenteita voidaan uudistaa sosiaalipoliittisia tarkoituksia palveleviksi? Millaisia uusia sosiaalipoliittisia instituutioita, sosiaalisen vakuutuksen ja yhteiskuntatulon muotoja pitäisi perustaa, jotta ne tukisivat ihmisten itsenäisyyttä pirstaloituneilla työmarkkinoilla ja prekaarisessa elämässä ylipäättään? Ja miten sosiaalisten oikeuksien toteutuminen taataan ekologisen niukkuuden maailmassa?

Työryhmään toivotaan sekä viljejä ideoita sosiaalipoliittisista uudistuksista että tiukkaa analyysiä niiden toteuttamisen ehdoista. Toivotamme tervetulleiksi esitykset myös sosiaalipoliitiikan totunnaisten tieteenalarajojen laidoilta tai ulkopuolelta.

Hyvinvointitalous hyvinvointipoliitiikan vapauttajana

Jussi Ahokas, SOSTE ry (jussi.ahokas@soste.fi)

Esityksessä pohditaan SOSTE ry:n lanseeraaman ”hyvinvointitalous” -käsitteen mahdollisuuksia luoda yhteiskunnallista tilaa sosiaali- ja terveyspolitiikalle, muovata yhteiskunnallista ajattelua sosiaali- ja terveyspalveluita suosivaksi sekä laajentaa hyvinvointipoliittista mielikuvitusta yleisemmin.

Esityksen lähtökohtana on kaksi havaintoa. Ensimmäinen on se, että sillä millaiseksi optimaalinen talousjärjestys kuvitellaan, on merkittäviä vaikutuksia yhteiskuntapolitiikkaan ja yhteiskunnallisiin kehityskulkuihin laajemmin. Toinen on puolestaan se, että talousjärjestelmämme kuvaavat käsitteet (markkinatalous, suunnitelmatalous, sekatalous) sisältävät normatiivisen latauksen ja niiden käyttö yhteiskunnallisessa keskustelussa asettaa keskustelulle tietynlaisen kehyksen. Tämä kehys puolestaan vaikuttaa siihen, millaista talousjärjestelmää pidetään tavoiteltavana.

Jos yhteiskunnallisessa keskustelussa ja poliittisessa retoriikassa esimerkiksi ”markkinatalous” -käsite saa hegemonisen aseman ja sitä käytetään laajalti positiivisessa merkityksessä, yleinen

mielipide kääntyy myönteiseksi sellaiselle politiikalle, jonka uskotaan vahvistavan markkinataloutta. Näin käy ennen kaikkea siksi, että kansalaiset ja päätöksentekijät uskovat sellaisen talousjärjestyksen, johon ”markkinatalous” -käsite viittaa olevan paras mahdollinen talousjärjestys. Tämän seurauksena markkinoiden sääntelyn purkaminen ja markkinamekanismin käytön laajentaminen alkavat korostua yhteiskuntapolitiikassa. Näin muista lähtökohdista nousevat tavoitteet jäävät yhteiskuntapolitiikassa toissijaisiksi ja lopulta yhteiskunnassa markkinalogiikka alkaa voittaa tilaa muovaten yhteiskuntaa markkinaehtoisemmaksi.

Onko siis mahdollista, että ”hyvinvointitalous” -käsitteen avulla yleistä mielipidettä optimaalisesta talousjärjestelmästä voidaan muuttaa yhteiskunnallisessa keskustelussa siten, että lopulta myös yhteiskuntapolitiikassa painopiste alkaa siirtyä sosiaali- ja terveyspolitiikan, hyvinvointipalveluiden sekä sosiaaliturvan laajentamisen ja parantamisen suuntaan? Mitä ”hyvinvointitalous” -käsitteeltä vaaditaan, jotta sillä olisi muutosvoimaa? Miten ”hyvinvointitalous” suhteutuu ”hyvinvointivaltio” ja ”hyvinvointiyhteiskunta” -käsitteisiin ja voidaanko näiden käsitteiden viimeaikaisesta käytöstä suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa oppia jotain? Erityisesti näihin kysymyksiin esityksessä etsitään vastauksia.

Perustulo uuden yhteiskuntajärjestyksen keskeisenä elementtinä

Jouko Kajanoja, Helsingin yliopisto (jouko.kajanoja@emmapalvelut.fi)

Maailmanpankin laskelmat osoittavat, että inhimillinen ja sosiaalinen pääoma selittävät valtaosan kansakunnan taloudellisesta menestyksestä. Sosiaalityeiden käsitekehikossa inhimillinen pääoma on yksilön tietoa, osaamista ja luovuutta ja sosiaalinen pääoma on yhteisössä vallitsevaa luottamusta, pelisääntöjen toimivuutta ja kansalaistoiminnan aktiivisuutta. Maita vertailevat tutkimukset kertovat, että kyse ei ole vain taloudellisesta menestyksestä vaan inhimillinen ja sosiaalinen pääoma ovat riippuvaisia toisistaan ja vahvassa yhteydessä monenlaisten muiden hyvinvointia mittaavien indikaattoreiden kanssa.

Valtavirran talousopit kannustimiseen ja nykyinen tarveharkintainen ja kontrolloiva sosiaalipoliittinen järjestelmä ovat paternalistisia. On hyviä perusteita olettaa, että paternalistinen järjestelmä ei ole paras pohja synnyttämään inhimillistä ja sosiaalista pääomaa. Siihen tarvitaan mieluummin autonomiaa, omia valintoja.

Toimiva yhteisö vaatii ”luovaa tuhoa”. Huonosti toimivia ja haitallisia rakenteita on syytä syrjäyttää paremmin toimivilla. Jotta luova tuho ei murentaisi kansalaisten hyvinvointia, kansalaisten ei tule olla liian riippuvaisia olemassa olevista toimintarakenteista.

Jos demokratia ymmärretään omaehtoisia valintoja tekevien kansalaisten yhteisenä sopimisena yhteiselämän ehdoista, ei-vapaaehtoinen ja vieraannuttava palkkatyö on demokratian vastaista.

Hypoteesini on, että perustulo luodessaan autonomiaa ja taloudellista tasa-arvoa on keskeinen elementti tavoiteltaessa taloudellisesti menestyvää, rakenteellisesti uudistuvaa, demokraattista ja kansalaisten hyvinvointia tukevaa yhteiskuntaa. Tehtävänä on kuvata tuollaisen yhteiskunnan peruspiirteitä, jos sosiaalipolitiikka mieli suunnata yhteiskunnallista kehitystä eikä keskittyä valittamaan hyvinvointivaltion alasajoa.

Vaurauden rajat: sosiaalipolitiikan uusi suunta

Tuuli Hirvilampi, Helsingin yliopisto (tuuli.hirvilampi@helsinki.fi) ja Tuula Helne, Kelan tutkimusosasto (tuula.helne@kela.fi)

Perinteisesti sosiaalipolitiikassa on ollut kysymys siitä, että asioita tarvitaan enemmän: lisää resursseja, lisää rahaa, lisää kulutusta ja lisää työtä. Hyvinvointi on virheellisesti samaistettu korkeampaan elintasoon. Tämä merkitsee myös sitä, että sosiaalipolitiikka on tullut riippuvaiseksi talouskasvusta, jonka ekologiset seuraukset uhkaavat nyt sosiaalipolitiikan perustavanlaatuisia tavoitetta: hyvinvointia. Talouskasvuun sidotun hyvinvointimallin sosiaaliset vaikutukset ovat myös kyseenalaisia, sillä elämme eriarvoisessa yhteiskunnassa, jossa kasvun hedelmät eivät suinkaan aina ohjaudu hyvinvoinnin edistämiseen. Tämän trendin kääntämiseksi tarvitaan uudenlaista sosiaalipolitiikkaa, jonka keskiössä on tietoisuus vaurauden rajoista. Esitämme, että sosiaalipolitiikassa tulisi omaksua moniulotteinen, relationaalinen ja kestävä hyvinvointikäsitelmä, jossa tunnistettaisiin elintason kohtuulliset rajat. Minimielintason turvaamisen lisäksi sosiaalipolitiikassa pyrittäisiin ekologisesti kestävämpään ja sosiaalisesti haitallisen ylikulutuksen vähentämiseen. Toisin sanoen sosiaalipolitiikassa tulisi pyrkiä vähentämään kulutusta ja haitallisia ympäristövaikutuksia – ja toisaalta edistää hyvinvoinnin rajatonta kasvua. Se on mahdollista, jos hyvinvointia lisätään vähemmän materiakeskeisillä hyvinvoinnin ulottuvuuksilla. Esityksessämme pohdimme, miksi vauraudelle tarvitaan rajat ja minkälaisia institutionaalisia muutoksia sosiaalipolitiikan uusi suunta ”enemmästä vähempään” voisi käytännössä tarkoittaa.

Autonominen tuki ja valtio

Teppo Eskelinen, Itä-Suomen yliopisto (teppo.eskelinen@uef.fi)

Viimeaikaisessa keskustelussa hyvinvointivaltiosta on usein korostettu perinteisten kategorioiden liudentumista. Tällainen on erityisesti työllisyyden ja työttömyyden välinen raja. Sosiaalipolitiikassa voidaan kuitenkin nähdä muitakin rajojen liudentumisia, erityisesti koskien sosiaalipalvelujärjestelmän ja talkoiden/vertaistuen välistä rajaa. Tuloksena on kommodifikaatio-dekommodifikaatio -hyvinvointimallin ja toisaalta ammatillinen/epäammattillinen -rajanvedon kyseenalaistuminen. Kommodifioituvien elämänalueiden kentän uudelleenmäärittely ei riitä vastaukseksi, vaan on myös kysyttävä, mikä on itseorganisoituvien sosiaalipalvelujärjestelmien tulevaisuuden rooli. Ne mitä todennäköisimmin kasvavat, mutta millä ehdoilla? Hyvinvointivaltion kestävien ideaalien näkökulmasta ydinkysymys on, miten valtiovalta voi tukea itseorganisoituvia järjestelmiä säilyttäen universalismin ja tasapuolisuuden.

Tutkin esitelmässäni vastausta kysymykseen analysoimalla aikapankkirahaa ("tovi") rahainstituutiona erityisesti sosiaalisen arvon ja taloudellisen arvon erottelun näkökulmasta, henkilökohtaisiin kokemuksiin perustuvia havaintojani diabetes 1-lasten vanhempien vertaistuen organisoitumisesta HUS-alueella, sekä tietysti Karl Marxin tuotantoa. Päädyn "arvon" ja "universaalien" käsitteiden soveltamiseen kenties yllättävälläkin tavalla.

Sosiaalihuollon käsitteen rajat

Teppo Kröger, Jyväskylän yliopisto (teppo.kroger@jyu.fi)

Tämä paperi käsittelee sosiaalihuollon käsitteen historiaa Suomessa ja pohtii käsitteen toimivuutta 2010-luvun sosiaalialan peruskäsitteenä. Esitys kattaa huolto- ja sosiaalihuolto-käsitteiden syntyvaiheet, sosiaalihuollon ”kultakauden” 1950-luvulla, siihen kohdistuneen ankaran kritiikin 1960-70 -lukujen vaihteessa, sen comebackin alan peruskäsitteeksi 1980-luvun alussa sekä sen jälkeisen kehityksen. Myös tällä hetkellä käynnissä olevaa sosiaalihuollon lainsäädäntöprosessia tulkitaan kyseisen käsitteen kehityksen näkökulmasta. Paperin pääargumentti on, että sosiaalihuollon käsite on jo nähnyt parhaat päivänsä ja progressiivisen tulevaisuuteen suuntautuneen käsitteen sijasta siitä on tullut sosiaalialan kehitystä haittaava jäännös menneisyydestä.

Tositelevisio ja sosiaalipolitiikka

Lilli Aini Rokkonen (lilli.aini.rokkonen@uef.fi) ja Iris Lehto (iris.lehto@uef.fi), Itä-Suomen yliopisto

Työn alla olevassa artikkelissamme tutkimme ja avaamme hoivan sukupuolittunutta logiikkaa ja käytäntöjä. Käytämme aineistona viittä suomalaista tositelevisio-ohjelmaa: Duudsonit tuli taloon, Kaappaus keittiössä, Pelasta perheemme, Supermarjo!, Suomen Huippumalli haussa sekä Suomen Suurin pudottaja. Ohjelmat edustavat genreä, jossa ei pyritä niinkään nöyryyttämiseen vaan hoivaan ja huolenpitoon, osallistujien auttamiseen. Sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämislain luonnoksessa todetaan, että sosiaali- ja terveyspalveluja tuottavilta tahoilta vaaditaan kykyä huolehtia ehkäisevistä, korjaavista, hoitavista ja kuntouttavista palveluista. Kaikkia näitä on luettavissa tositelevisio-ohjelmista.

Tositelevisio-ohjelmilla luodaan normatiivista käsitystä oikeanlaisesta tavasta elää. Ohjelmat opettavat oikeanlaista suhtautumista työhön ja arjen hallintaa. Esimerkiksi Suurimmassa pudottajassa ja Kaappaus keittiössä - ohjelmissa opastetaan liikkumaan oikein ja syömään terveellisesti, Supermarjo ja Duudsonit etsivät perheille yhteistä aikaa ja Huippumalli haussa kouluttaa nuoria kuuliaisiksi työntekijöiksi. Samalla tositelevisio toimii myös uutena yhteiskunnan hoivaajana. Katsojat voivat saada konkreettisia neuvoja arjen pyörytykseen kotisohvalta tai osallistumalla itse ohjelmaan.

Hyvinvointivaltion tukirakenteiden ja tukiverkostojen hapertuessa tositelevisio-ohjelmat voivat olla yksi tai joskus jopa ainut vaihtoehto korvaajaksi. Duudsonien pyytäminen kotiin voi myös olla helpompaa kuin soittaminen (kasvottomalle) ammattiauttajalle.

Aineistolähtöisessä esitelmässämme pohdimme tositelevisiota hoivan ja sosiaalipolitiikan näkökulmasta. Kysymme millä tavoin tositelevisio-ohjelmat asettuvat hoivaajan rooliin?

16. Sosiaalipolitiikan ja teknologiatutkimuksen rajapinnalla

Koordinaattorit: Raija Koskinen, Helsingin yliopisto(raija.koskinen@helsinki.fi) ja Sakari Taipale, Jyväskylän yliopisto (sakari.taipale@jyu.fi)

Sosiaalipolitiikan tutkijat ja alan käytännön toimijat pohtivat yhä useammin kysymyksiä, jotka sijoittuvat teknologian ja sosiaalisen elämän rajapinnalle. Yhtäältä sosiaalipolitiikan toimialalle kehitetään jatkuvasti uusia tietojärjestelmiä tavoitteena tehostaa julkishallinnon toimintaa ja keventää raskasta tehtävätaakkaa. Toisaalta nopea teknologisoituminen on muuttanut sosiaalialalla tehtävän työn luonnetta; työssä on perinteisesti korostettu teknologian sijaan inhimillisyyttä ja sosiaalisia tarpeita. Erityisesti sosiaalialan johtavien toimijoiden rooli uuden teknologian käyttöönotossa ja sen myötä muuttuvien työprosessien hallinnassa on merkityksellinen. Sosiaalialan palveluiden digitalisoimiseen liittyvät myös kysymykset palveluiden käytettävyydestä ja saatavuudesta (ns. digitaaliset kuilut). Käyttäjänäkökulmasta uudet teknologiat tarjoavat kanavan formaaleihin viranomaispalveluihin ja epäformaaliin vertaistukeen. Tämän lisäksi uusien teknologioiden ympärille on syntynyt joukko sosiaalisia ongelmia (esim. nettiriippuvuus ja -kiusaaminen). Työryhmään ovat tervetulleita niin aihepiiriä käsittävät empiiriset tutkimukset, teoreettiset avaukset kuin tutkimussuunnitelmatkin. Työryhmään toivotaan myös alustuksia, jotka esittelevät teknologisia sovelluksia sosiaali- ja terveysalan eri työtehtävissä ja demonstroivat niitä käytännössä. Tavoitteenamme on järjestää työryhmä, jossa alustusten pohjalta päästään käsittelemään aihetta toiminnallisesti uutta ymmärrystä tuottaen.

Tiedon tuotanto ja kuntapäätöksenteko, tapauksena sosiaalityö

Paula Saikkonen, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (paula.saikkonen@thl.fi)

THL:n toteuttamassa tutkimus- ja kehittämistyössä on arvioitu sosiaalityön vaikuttavuutta realistisen arvioinnin viitekehityksessä siten, että asiakkaat ovat aktiivisesti osallistuneet arviointiin. Arviointi on toteutettu tarkoitusta varten kehitetyllä selainpohjaisella AVAIN-mittarilla. Mittarin käytöstä on saatu myönteisiä ja kielteisiä kokemuksia sekä selkeää näyttöä siitä, että se vaikuttaa työkäytäntöihin. Mittarin tuella on pystytty osoittamaan, miten sosiaalityöllä voidaan saada aikaan myönteisiä muutoksia asiakkaan elämässä.

Sosiaalityö kuten yleensäkin sosiaalipalvelut ovat osa laajempaa julkista palvelujärjestelmää, jonka tavoitteena on lisätä ihmisten hyvinvointia. Järjestelmää ohjataan poliittisesti niin kansallisella kuin paikallisellakin tasolla. Tiedon tuotanto vaikuttaa niihin kysymyksiin, joiden on mahdollista nousta kunnallisen päätöksenteon agendalle. Yhteiskunnalliset tekijät ja kuntatason päätökset vaikuttavat puolestaan suoraan sosiaalitoimen voimavaroihin ja niihin olosuhteisiin, joissa sosiaalityötä toteutetaan. Kuntapäätöksenteko myös määrittää sosiaalityön tietokäytäntöjä ja tiedon tuotantoa. Siten päätöksenteossa otetaan kantaa siihen, miten ja mitä tietoa sosiaalityöstä tai sosiaalipalveluista tuotetaan, ja miten tietoa hyödynnetään, jos sitä ylipäänsä hyödynnetään.

Ilman riittävää käsitystä tiedon tuotannosta asiakastietojärjestelmät muotoutuvat helposti hallinnollisista lähtökohdista, jolloin niin sanotut generiset tekniikat jäävät helposti käyttämättä ja järjestelmien tuoma hyöty jää vajaaksi. Asiakasnäkökulman huomioivien tietojärjestelmien pitäisi rakentua yli hallinnollisten siilojen ja siten, että niissä on riittävästi keskinäistä rajapintaa. Asiakkaan kokemustiedon parempi huomiointi tukisi siilojen ylittämistä palvelujärjestelmässä. Tähän jo nykyinen teknologia antaa mahdollisuuksia, joita kuitenkin verrattain vähän näytettäisiin käytettävän sosiaalialalla.

Esityksessäni kerron lyhyesti AVAIN-mittarista, sen käyttöönoton kokemuksista ja siitä, minkälaista tietoa asiakkaan ja työntekijän yhteisellä arvioinnilla on kyetty tuottamaan. Peilaan tätä mittarilla tuotettua tietoa haastatteluilla kerättyihin kuntapäätäjien näkemyksiin siitä, minkälaista tietoa päätöksenteon tueksi toivottaisiin sosiaali- ja terveyslautakunnissa. Lopuksi pohdin teknologian mahdollisuuksia sosiaalipalveluiden tutkimukselle ja arvioinnille.

Rahapelaajan vastuu internetissä

Maria Heiskanen, Helsingin yliopisto (maria.heiskanen@helsinki.fi)

Rahapelikulutus painottuu yhä voimakkaammin internetiin ja rahapelejä on Suomesta mahdollista pelata niin kolmen yksinoikeusyhtiön (RAY, Veikkaus ja Fintoto), ahvenanmaalaisen PAF:n, kuin ulkomaistenkin yhtiöiden sivuilla, myös suomeksi (esim. Unibet, Betsson). Rahapelien ongelmapelaaminen on muuttunut nopeasti yhteiskunnalliseksi, toimenpiteitä vaativaksi ongelmaksi. Rahapeli riippuvuus koskettaa voimakkaasti pelaajaa ja tämän läheisiä, ja se näyttäytyy esimerkiksi terveyden, talouden, työn ja sosiaalisten suhteiden kautta.

”Vastuullinen rahapelaaminen” on rahapelitutkimuksessa paljon huomiota saanut teema, joka on alun perin rahapeliyhtiöiden lanseeraama käsite. Nykyisin vastuullisen pelaamisen käytännöt voivat kiinnittyä monelle eri tasolle: kansanterveyteen, peliyhtiöihin tai pelin ja pelaajan väliseen vuorovaikutukseen. Erilaisilla vastuullisuustyökaluilla voidaan erityisesti internetissä pyrkiä auttamaan pelaajaa pitämään oma pelaaminen hallinnassa. Voidaan tarjota esimerkiksi mahdollisuuksia asettaa pelaamiselle rahallisia tai ajallisia rajoja tai tietoa pelaajan omasta pelikulutuksesta. Tässä esityksessä tarkastellaan vastuullisen rahapelaamisen käsitettä internetissä pelattavien rahapelien osalta sekä teoreettisesti että suomalaisten ongelmapelaajien haastatteluiden

(N = 17) kautta. Tarkastelua laajennetaan sosiaalipalvelujärjestelmän tasolle sosiaalijohtajien haastatteluiden (N = 10) avulla, ja näitä kahta näkökulmaa toisiinsa peilaamalla pohditaan sekä rahapelaajan vastuuta internetissä että sosiaalipolitiikan vastuuta rahapelaajasta.

Suomalaisen rahapelimonopolin tuotot käytetään esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan, kulttuurin ja urheilun edistämiseksi. Ulkomaisilla internetsivuilla pelatessa tuotot eivät ohjaudu Suomeen, mutta mahdollisten rahapeliongelmien muodostuessa hoito maksetaan täällä. Yhtenä ratkaisuna on esitetty kulutuksen ohjaamista kotimaisten, vastuullisuustyökaluja käyttävien yhtiöiden sivuille. On kuitenkin huomioitava, että vaikka vastuullisen pelaamisen tematiikka tähtää rahapelihaittojen ehkäisyyn, saattaa se samalla vierittää vastuuta yksin pelaajalle, pois peliyhtiöiltä ja pelaamista sääteleviltä tahoilta.

Robotit, asenteet ja sosiaalipoliittiset järjestelmät

Sakari Taipale, Jyväskylän yliopisto (sakari.taipale@jyu.fi)

Tämä esitys käsittelee suomalaisten asenteita robottien käyttöönottoa kohtaan Eurooppalaisessa vertailevassa viitekehyksessä sekä osoittaa kuinka robottiasenteita voidaan ymmärtää sosiaalipoliittisten järjestelmien (regiimien) kautta. Esitykseni aluksi luon katsauksen robotteihin (teolliset vs. sosiaaliset robotit) yhteiskuntatieteellisenä tutkimuskohteena. Tämän jälkeen esittelen tutkimuksessa käytettyä aineistoa. Analysoimme Eurobarometrin vuonna 2012 keräämää "Public Attitudes towards Robots" (N=26,751) aineistoa, jonka kohderyhmänä ovat yli 15-vuotiaat EU-kansalaiset 27 jäsenmaasta.

Analyysimme tulokset osoittavat, että eurooppalaiset yleisesti ja suomalaiset erityisesti suhtautuvat varsin positiivisesti robottitekнологiaan. Robotteja toivotaan eniten tuotantoon, tieteeseen, etsintä- ja pelastustoimiin sekä sotilaskäyttöön. Vastustus on kovinta sosiaaliseen elämänpiiriin kuuluvilla alueilla, kuten vanhusten, lasten ja vammaisten hoivassa sekä koulutuksessa. Tarkempi analyysi osoittaa, että suomalaiset - ja monet muut pohjoismaisen hyvinvointimallin maat - suhtautuvat erityisen myönteisesti robottien käyttöön työelämässä (tehdasteollisuus, kuljetus, maanviljely, kotitaloustyö). Mannermaisen mallin maat puolestaan suosivat robottien lisäämistä maskuliinisilla elämänaloilla (tiede, sotilaskäyttö, turvallisuus, etsintä ja pelastustoiminta). Välimeren maissa, sekä muissa 2008 talouskriisin pahiten koettelemisissa maissa, suhtaudutaan positiivisimmin terveydenhuollon, kotitalouden ja vapaa-ajan robottisovelluksiin. Tulokset viittaavat siihen, että yhteiskunnan sosiaalinen rakenne ja sosiaalipoliittiset tuki- ja palvelujärjestelmät ovat yhteydessä siihen, miten robotteihin asennoidutaan.

Pohjoismaisen hyvinvointimallin säädellyt työmarkkinat luovat turvallisen asenneilmapiiriä robottien käyttöönotolle juuri työelämässä. Suomessa robotit nähdään erityisesti mahdollisuutena tehostaa työn tuottavuutta ja lisätä työpaikkoja. Vastaavasti suomalaiset ilmaisevat toiseksi vähiten Euroopassa huolta siitä, että robotit varastaisivat työpaikkamme. Erityisesti Välimeren maiden muodostama hyvinvointiregiimi näyttää edistävän ihmisten halukkuutta robottien käyttöön kotitaloustöissä ja vapaa-ajalla. Kun yhteiskunnan panostus sosiaalipalveluihin on pieni ja sosiaaliset etuudet polarisoituneet, roboteista toivotaan apua erityisesti huono-osaisimpien arkeen. Esitys perustuu kirjahankkeeseen "Social Robots: A Human Perspective" (Springer, 2015).

Himmeneekö ymmärrys perustehtävästä, jos teknologian käyttöä ei johdeta?

Raija Koskinen, Helsingin yliopisto (raija.koskinen@helsinki.fi)

Uuden teknologian käyttöönoton myötä johtamisen kontekstit organisaatiosta ja toimialasta riippumatta ovat muutosessa. Työntekijät, esimiehet ja johtajat sekä palveluja tarvitsevat asiakkaat ovat uuden teknologian mahdollistamien välinein ja järjestelmin sidoksissa toisiinsa. Esityksessä sosiaalipolitiikan ja teknologiatutkimuksen rajapintaa tarkastellaan tietojärjestelmien, erityisesti asiakastietojärjestelmien käytön kannalta. Paitsi sidoksia, jotka mahdollistavat työn tavoitteisiin

pääsemistä ja asiakkaiden tarpeisiin vastaavia palveluita, teknologisin ratkaisuin tuotetaan, tahattomastikin ulkopuolisuutta ja osattomuutta. Teknologian käyttöönoton ei-tavoiteltuja vaikutuksia on tunnistettu mm. muuttuvien lastensuojelun työprosessien hallinnassa (Koskinen, 2014). Tavoite hyödyntää teknologiaa perustehtävän kannalta mielekkäällä tavalla haastaa johtajat, jotka vastaavat sosiaalipoliittisten tavoitteiden toimeenpanosta omissa organisaatioissaan.

Tarkastelun teoreettisina jäsenyyksinä hyödynnän Mintzbergin (1973) aikaa kestänyttä jaottelua johtajan (yrittäjän) rooleista. Kymmenen roolia on jaettu kolmeen pääkategoriaan: ihmissuhderoolit, tiedon käsittelijän roolit ja päätöksentekoroolit. Jaottelun vahvuuksia on johtamisen hahmottaminen kokonaisvaltaisesti. Johtajan roolien määrittely perustuu puolestaan lähtökohtaoletukseen, jonka mukaan käytännön johtaminen on inhimillistä toimijaa edellyttävää työtä. Päätöksentekorooleihin kuuluvat resurssien allokoijan ja häiriötekijöiden käsittelijän roolit. Näiden roolien kautta johtaja vastaa muun muassa resurssien (kuten henkilö- ja järjestelmätoimijat) kohdentamisesta ja perustehtävän suorittamista uhkaavien häiriötekijöiden poistamisesta. Käytän esityksessäni myös toimijoiden keskinäisiä suhteita ja niiden muodostumista proaktiivisesti ja käytäntölähtöisesti tarkastelevia mallinnuksia, kuten Actor-Relational-Approach, ARA (Boelens, 2010), myös Flyvbjerg (2001).

Esityksessä asetan samaan kuvaan meneillään olevia valtakunnallisia sekä paikallisesti merkittäviä tietojärjestelmähankkeita (esim. KanTa, KanSa, Palveluväylä, Apotti). Pohdin näiden eri hankkeiden yhteyksiä toisiinsa. Perustehtävälähtöisesti haen otetta siihen, mitä muun muassa näihin hankkeisiin liittyvät muutokset merkitsevät johtajan työssä. Esitys perustuu meneillään olevaan väitöskirjatutkimukseeni, jota teen sosiaalityön muuttuvissa konteksteissa.

17. Sukupuolittuneet perheasemat ja sosiaalipoliitiikan rajat

Koordinaattorit: Lilli Aini Rokkonen, Itä-Suomen yliopisto (lilli.aini.rokkonen@uef.fi) Anna-Maija Castrén, Itä-Suomen yliopisto (anna-maija.castrén@uef.fi)

Kutsumme tähän työryhmään perheitä ja hoivaa käsitteleviä esityksiä. Rajojen rikkomisteeman mukaisesti emme halua asettaa tässä isyys-, ja äitiys-, perhetutkijoita erillisiin työryhmiin, vaan kutsua erilaisten sukupuolittuneiden perheasemien tutkijat ja aiheesta kiinnostuneet katsomaan omaa aihetta kauempaa ja etsimään yhteistä ja muuttuvaa läheisyyden ja velvollisuuden dynamiikkaa.

Ryhmässä tarkastellaan sukupuolittuneita perheasemia eri näkökulmista. Pohdimme, millaisella perhepolitiikalla ja sosiaaliturvalla voitaisiin turvata erityisesti naisten itsemääräämisoikeus perheissä ja yhteiskunnassa ja miten hoivavastuiden jakamista voisi tasapuolistaa. Perheiden hoivavastuu ulottuu kasvavassa määrin lapsista ikääntyviin vanhempiin, eivätkä odotukset omaishoitajuudesta kohdistu yhtäläisellä tavalla naisiin ja miehiin. Miehet ovat kuitenkin astuneet vähitellen hoivan kentille ja pohdimme, siirtyykö hoivavastuu myös vanhemmista sukulaisista miehille. Tasa-arvopolitiikka on yksilöllistänyt tasa-arvon ongelmat ja siirtänyt seuraukset yhä enemmän yksilöiden kannettavaksi, mutta missä kulkevat sosiaalipoliitiikan rajat, mitä voidaan perheissä säädellä sosiaalipoliitiikan keinoin ja mitkä jäävät perheiden ja erityisesti naisten päätettäväksi?

Feministisen tutkimuksen piirissä on usein kehoitettu tutkijoita erottamaan vaimous äitiystutkimuksesta, mutta tässä työryhmässä käsitellään vaimoutta luvan kanssa, unohtamatta myöskään äitiyttä, isyyttä tai muita sukupuolittuneita perheasemia. Kysymme, millaisia ovat sukupuolittuneiden perheasemien representaatiot nykykeskusteluissa ja miten harjoitettu sosiaalipoliitiikka suuntaa tehtävien jakamista naisten ja miesten kesken?

Työryhmään toivotaan niin teoreettisia kuin empiirisiäkin esityksiä, jotka sopivat yllä esitettyyn teemaan.

Abstraktit

Suomalainen perhe- ja hoivaideologia, onko sellaista? Hoivan, läheissuhteiden ja sukupuolen historiaa ja politiikkaa

Linda Hart (linda.hart@helsinki.fi) ja Hanna-Kaisa Hopponia (hanna-kaisa.hopponia@helsinki.fi), Helsingin yliopisto

Sosiaalipolitiikassa on tapahtunut parin viime vuosikymmenen aikana laajamittaisia muutoksia johtuen taloudellisista ja väestöllisistä muutoksista ja niihin liittyvästä “kestävyysvajeesta”. Näistä muutoksista keskustellaan tyypillisesti markkinoistumisen ja rakenteellisten uudistusten viitekehysessä ja tätä käännettä luonnehditaan usein ideologiseksi suunnanmuutokseksi kohti uusliberaalia (talous)politiikkaa. Hoiva- ja perhepolitiikka sekä hyvinvoinnin ja sukupuolen teemat liittyvät vahvasti näihin kysymyksiin. Vanhushoivan laatu ja saatavuus, päivähoitoon ja pienten lasten kotihoidon tukemiseen liittyvät kysymykset sekä sukupuolineutraalin avioliiton mahdollisuus puhuttavat laajasti sekä mediassa että muualla ja herättävät tunteita. Mitä oikeastaan on tekeillä?

Useamman vuosikymmenen ajan sosiaalipolitiikan painopiste on ollut julkisten palvelujen tuottamisessa ja universaalien palvelujen saatavuudessa vanhuksille, vammaisille ja pienille lapsille. Johtuen kansantaloudellisista paineista ja oikeistolaisen politiikan suosiosta on paikallaan kysyä, onko nyt meneillään prosessi, jossa hoivan tukemisen painopistettä ollaan siirtämässä ainakin jossain määrin kohti yksityisiä järjestelyjä, perheyhteisöjä ja läheissuhteita? Millaisia sukupuolittuneita vaikutuksia tällä on perheen sisäisten valtasuhteiden ja taloudellisen riippumattomuuden kannalta naisille ja miehille, jotka elävät palkkatyön ohella monimutkaisissa kiintymyksen, velvollisuuden ja vastuun verkostoissa suhteessa lapsiin, vanhuksiin ja muihin hoivan tarpeessa oleviin, kuten vammaisiin ja pitkäaikaissairauksista kärsiviin läheisiinsä? Olemmeko siirtymässä kohti sukupuolineutraalia hoivavastuuta läheissuhteissa, vai onko palkkatyön ulkopuolella tapahtuva läheishoiva edelleen ja vääjäämättömästi naisille kasautuvaa?

Esitys pohjautuu post doc -tason tutkimussuunnitelmaan, jonka tarkoituksena on analysoida 1) poliittisia ja hallinnollisia asiakirjoja, kuten kuntien palvelustrategioita (Hopponia), 2) puolueiden, järjestöjen ja kuntien julkaisemia perhepoliittisia asiakirjoja (Hart), sekä aiheeseen liittyviä eduskuntakeskusteluja kehysanalyysia (esim. Bacchi, Verloo) ja poststrukturalistista diskurssiteoriaa hyödyntäen. Tarkoitus on tuottaa synteesi tutkituista teemoista ja selvittää, miltä suomalainen 2000-luvun alun hoiva- ja perheideologia mahtavat näyttää.

Politiikkaa ja käytäntöjä: parivuotiaiden lasten äitien toiminta ja hallituksen perhepoliittiset uudistukset

Minna Salmi (minna.salmi@thl.fi) ja Johanna Närvi, , Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Hallitus ehdotti rakennepoliittisessa ohjelmassaan elokuussa 2013 kahta perhepoliittista uudistusta, kotihoidon tukikauden jakamista puoliksi molemmille vanhemmille ja subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamista osa-aikaiseksi lapsille, joiden vanhempi on kotona perhevapaalla tai kotihoidontuella nuoremman sisaruksen kanssa. Ehdotusten tavoitteeksi ilmoitettiin sukupuolten tasa-arvon edistäminen saamalla äidit nopeammin perhevapaalta töihin ja lisäämällä isien osuutta kotihoidon tuen käyttäjinä. Päivähoito-oikeuden rajoittamisen tarkoituksena on korvata kunnille kotihoidon tuen uudistuksesta aiheutuva menolisäys.

Esityksessä arvioidaan uudistusehdotuksille asetettujen tavoitteiden toteutumista tilastojen ja tutkimustiedon valossa. THL:n yhteistyössä Kelan tutkimusosaston kanssa marras-joulukuussa 2013 keräämän Perhevapaat 2013 -väestökyselyn perusteella tarkastellaan mitä kotihoidon tuki uudistuksen kohderyhmän eli parivuotiaiden lasten äidit tekevät. Erityisesti tarkastellaan äitien työmarkkina-aseman ja yksilöllisten motivaatioiden merkitystä heidän pääasialliselle toiminnalleen: miksi äidit käyttävät kotihoidon tukea, ja ketkä äidit ovat jo siirtyneet työhön. Aineistona ovat kyselyn vastaajista äidit, joiden nuorin lapsi on parivuotias (n=2234).

Tulokset kertovat, että äidin koulutus ja työmarkkina-asema ennustavat sitä mitä hän tekee lapsen ollessa parivuotias. Kotona kotihoidon tuen turvin on todennäköisimmin äiti, jolla on vähän koulutusta ja heikko työmarkkina-asema ennen lapsen syntymää. Lisäksi kotona ja töissä olevia äitejä erottaa suhtautuminen äidinhoivan ihanteeseen: kotona olevat äidit ajattelevat useammin, että pienten lasten äidin kuuluu olla kotona. Heikompi työmarkkina-asema ja äidinhoivan ihanne ennustavat toisistaan riippumatta sitä, että äiti hoitaa parivuotiasta lasta kotona.

Kotihoidon tuen uudistamiselle asetettujen tavoitteiden toteutuminen ei tulosten valossa näytä todennäköiseltä. Kotihoidon tukea käyttävät parivuotiaan lapsen hoitamiseksi äidit, joiden on vaikea löytää työtä nykypäivän työmarkkinoilta. Näiden äitien puolisoille on tuskin mahdollista käyttää oma kotihoidon tukikauden kiintiönsä, jos perheen äiti on työtön tai saa vain pienipalkkaista työtä. Äitien kannalta olisi taloudellisesti kannattavampaa ilmoittautua työttömäksi, koska työttömyyskorvaus on kotihoidon tukea suurempi. Äitien samastuminen äidinhoivan ideaaliin viittaa kuitenkin siihen, että heille kotiäidin identiteetti on mieluisampi kuin työttömän työnhakijan huolimatta sen taloudellisesta epäedullisuudesta. Tulosten valossa näyttää siltä, että muutokset kotihoidon tukijärjestelmään eivät yksin riitä, jos kotona lasta hoitavat äidit halutaan saada nopeammin ansiotyöhön.

”Tämä nyt on se ainut juttu ja sit tää on se turvallinen juttu...” – Keskustelua vanhoillislestadiolaisesta äitiydestä ja yhteisöjäsenyyden jakolinjoista
Silva Suomala, Itä-Suomen yliopisto (sisuomal@student.uef.fi)

Vanhoillislestadiolaisuutta on viime vuosina tutkittu paljon ja etenkin naisten asemaan liittyvää keskustelua on käyty aktiivisesti. Aiheesta on keskusteltu myös mediassa ja populaarikulttuurin tuotteiden välityksellä. Vanhoillislestadiolaisen liikkeen tiukkarajainen yhteisöllisyys, tiukat opilliset linjaukset sekä elämäntapaan ja kulttuuriin liittyvät normit rajaavat etenkin naisten sosiaalisia ja ruumiillisia liikkumattomuuksia. Yhteisöjäsenyyttä tarkastellessa pienillä arjen- ja elämänvalinnoilla onkin suuria symbolisia merkityksiä, jotka viestivät muille yhteisön jäsenille yhteisöön kuulumisesta ja yhteisyydestä. Vanhoillislestadiolaisessa perhe-elämässä arjen pienet valinnat korostuvat: ”lasten takia ei voi luisutella.” Parisuhteen ja perheen myötä eteen tulee kuitenkin erityisesti naisten kannalta merkittäviä elämänvalintoja, sillä yhteisönormeja noudatteleva vanhoillislestadiolaisuus tarkoittaa monelle heistä useita raskauksia, suurperheen äitiyttä, omien työelämäsuunnitelmien lykkäämistä sekä monilapsisen perheen haastavaa arkea.

Tässä esitelmässäni tarkastelen, millaisina ”oikeanlainen” uskovaisuus ja äitiys vanhoillislestadiolaisuudessa näyttäytyvät nuorten vanhoillislestadiolaisäitien kokemusten perusteella. Millaisia vaihtoehtoja vanhoillislestadiolaiselle normatiiviselle uskovaisuudelle ja perheenäitiydelle esitetään? Millaisia neuvotteluita yhteisöjäsenyydestä perheenäidit käyvät ja ketkä ovat keskustelukumppaneina? Esitelmäni pohjautuu pro gradu -tutkielmaani, jota varten haastattelin vanhoillislestadiolaisia, alle 30-vuotiaita perheenäitejä Pohjanmaalla ja itäisessä Suomessa loka-joulukuussa 2013.

Aineistoni perusteella etenkin elämäntapaan liittyvät normit, normien ja opillisten kysymysten ehdottomuus sekä yhteisöjäsenyyden tiukkarajaisuus - toisin sanoen ”oikeanlaisen” uskovaisuuden kapea-alaiset tulkinnat - aiheuttavat vanhoillislestadiolaisille perheenäideille ahdistuneisuuden,

huonommuuden ja voimattomuuden tunteita sekä kaksoiselämän kokemuksia. Toisaalta juuri ne asiat, jotka vanhoillislestadiolaisten naisten sosiaalista ja ruumiillista liikkumatilaa rajoittavat, ovat niitä, jotka luovat myös turvallisuuden tunnetta ja tahtoa elää osana vanhoillislestadiolaista yhteisöä. Erilaisten kokemusten taustalla on erilainen suhtautuminen uskoon ja uskonyhteisöön. Tämä kokemuksellinen ja näkemyksellinen jakolinja toistuu myös suhteessa äitiyttä koskeviin kysymyksiin ja hyvän äitiyden määrittelyihin. Naisten kokemuksista heijastuu vanhoillislestadiolaisuudessa laajemminkin käynnissä oleva valtakamppailu konservatiivisten ja liberaalimpien linjausten välillä.

Heikossa työmarkkina-asemassa olevat nuoret äidit – kotihoidontuki ja moraalisubjektin rakentaminen

Erika Mäntylä, Itä-Suomen yliopisto (erikanis@student.uef.fi)

Kiivas julkinen keskustelu kotihoidontuen ehdotetuista leikkauksista ja kotiäitien paikasta innosti minut tarkastelemaan aihetta äitien näkökulmasta. Tekeillä olevassa pro gradu työssäni olen kiinnostunut siitä, miten heikossa työmarkkina-asemassa olevat nuoret äidit jäsentävät paikkaansa kodin ja työelämän välillä perhepolitiikan ja sosiaaliturvan muodostaessa reunaehtoja.

Mediapuhe antaa olettaa että nuorista äideistä ollaan toden teolla huolissaan. Tuottavuuspuhe sisältää huolen äitien lisääntyneestä kotihoidontuen käytöstä. Tällöin otetaan puheeksi kotihoidontuen leikkaukset, jolloin herää kysymys; lisääntyvätkö äitien työmahdollisuudet kotihoidontuen leikkauksilla? Toisaalta psykososiaalinen asiantuntijapuhe sisältää huolen päivähoidon soveltuvuudesta pienille lapsille ja kyseenalaistaa naisten nopean työhön paluun. Äideillä on myös kotiäitinä mahdollisuus huolestua äitinä olemisesta; tieteelliset julkaisut sisältävät paljon tutkimuksia äidin vaikutuksesta lapseen.

Äitiys mittavana huolen aiheena voi nähdä samantapaisena asiana kuin Foucault kuvaa seksuaalisuutta teoksessaan Seksuaalisuuden historia (1984). Tutkielmassani teoreettisen viitekehyksen muodostavat Michel Foucault'n ajatukset moraalisubjektin rakentamisesta ja itsekäytännöistä. Kun äidit pohtivat haastatteluissa elämäänsä, he rakentavat Foucault'n mukaan itse itseään moraalisenä subjektina. On olemassa moraalikoodit ja lait, ja itsekäytännöissä reflektoidaan ja laitetaan itseään käyttäytymään tai kieltäytytään käyttäytymästä suhteessa sääntöihin ja tapoihin.

Esityksessäni tuon esille, kuinka äidit rakentavat toimijuuttaan kotiäitiyden keskellä, mutta kuitenkin työelämään suuntautuen. Näkökulmani on tässä esityksessä institutionaalinen eli nostan aineistosta esiin niitä kohtia, joissa sosiaalipolitiikka kohtaa moraalisubjektin rakentamisen ja äitinä olemisen kanssa.

Tutkielmaani varten olen haastatellut kuutta heikossa työmarkkina-asemassa olevaa 20–30 vuotiasta pienten lasten äitiä. Äideillä on ollut määräaikaisia työsuhteita, mutta esimerkiksi jääneet pois töistä lasten syntymän myötä. Kaikilla oli tai oli ollut pyrkimys hoitaa lapsia mahdollisimman pitkään kotona.

Aineistoni avulla, äitien näkökulmasta käsin lähestyn myös kysymystä siitä, miten harjoitettu sosiaalipolitiikka suuntaa tehtävien jakamista naisten ja miesten kesken.

Perhevapaat ja sukupuolittunut työnjako lapsiperheissä

Johanna Lammi-Taskula, , Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (johanna.lammi-taskula@thl.fi)

Pikkulasten vanhempien elämänpiiriä luonnehtii sukupuolittunut työnjako palkkatyön ja palkattoman hoiva- ja kotityön välillä. Äidit ovat melko pitkään perhevapailla kotona lasten kanssa, ja isät viettävät valtaosan päivästä ansiotyössä. Pikkulapsiperhevaiheessa rakentunut työnjako pysyttelee selvänä myös lasten kasvaessa. Sillä on seurauksia paitsi äidin ja isän elämänalueiden eriytymiseen ja parisuhteen kuormittumiseen, myös naisten heikompaan asemaan työmarkkinoilla.

Palkattoman hoivatyön kokemuksesta ei yleensä ole naisille hyötyä ansiotyön maailmassa rekrytoinnissa, uralla etenemisessä tai palkkauksessa. Jos riidat epäoikeudenmukaiseksi koetusta työnjaosta johtavat parisuhteen päättymiseen, heikko työmarkkina-asema voi johtaa myös suurempaan köyhyysriskiin.

Pohdin esityksessä perhevapaajärjestelmän tarjoamia mahdollisuuksia palkattoman hoivatyön tasaisempaan jakamiseen naisten ja miesten kesken. Esittelen myös vuonna 2012 tehdyn lapsiperhekyselyn tuloksia sukupuolittuneen työnjaon yhteydestä tyytyväisyyteen parisuhteessa.

Perheasemat, sukupuoli ja erojen moninaisuudet

Jaana Vuori, Itä-Suomen yliopisto (jaana.vuori@uef.fi)

Pohdin esitelmässäni sukupuolittuneiden perheasemien käsitteellistämistä osana pyrkimystä analysoida sukupuolen, seksuaalisuuden ja muiden sosiaalisten erojen risteämistä. Lähestymistapani on kulttuurintutkimuksellinen, ja pohdin esimerkkien kautta erityisesti sitä, miten helposti erilaiset yksinkertaistavat ja jopa stereotyyppiset kulttuuriset kuvastot virittyvät tilanteissa, joissa perheitä, erilaisia perhetilanteita ja perheenjäseniä käsitellään ”erilaisuuden” kautta. Väitän, että sukupuolen analyysi kaipaa aiempaa tietoisempaa herkistymistä perheasemien ja sukulaisuuden tarkastelulle.

18. Talouskriisin sosiaaliset seuraukset

Koordinaattorit: Heikki Hiilamo, Helsingin yliopisto (heikki.hiilamo@helsinki.fi) ja Pasi Moisio, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (pasi.moisio@thl.fi)

Työryhmässä käsitellään sitä, millaisia sosiaalisia vaikutuksia lamakausilla on väestön hyvinvointiin. Tarkastelussa on muun muassa ylivelkaantumisen ja pitkäaikaistyöttömyyden vaikutukset. Epäsuorina vaikutuksina tarkastellaan sitä, miten lamakausiin liittyvät menoleikkaukset heijastuvat kansalaisten hyvinvointiin. Näkökulma on Suomen tilanteessa, mutta toivomme myös vertailevia tutkimuksia.

Olemme mukana Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimushankkeessa ”Lamausien sosiaaliset seuraukset”. Hankkeemme osatutkimukset muodostavat rungon työryhmälle, mutta uskomme aiheen houkuttelevan myös muita tutkijoita mukaan.

Abstraktit

Laman jälkeen – selviytyminen vakavasti ylivelkaantuneena

Ruut Sjöblom, Helsingin yliopisto (ruut.sjoblom@helsinki.fi)

1990-luvun lama-aikana tehtiin valtava määrä konkurssseja. Ihmisiä joutui pitkäaikaiseen taloudelliseen ahdinkoon yritysvelkojen ja takausvelkojen vuoksi. Syitä 1990-luvun talouskriisille on esitetty useita aina idänkaupan romahtamisesta epäonnistuneeseen talouspolitiikkaan. Merkittävästi konkurssiaaltoon joka tapauksessa vaikuttivat valuuttaluotot, markan devalvointi ja kelluttaminen sekä kysynnän romahtaminen. Laman jäljiltä jäi satatuhatta ihmistä pysyvästi työelämän ulkopuolelle. Vielä 1990-luvulla velka oli ikuinen, mutta vuonna 2008 lainsäädäntöä

muutettiin niin, että 15-20 vuoden jälkeen velat saa anteeksi. Tutkimukseni käsittelee, miten konkurssin ja/tai takausvelkojen vuoksi vakavasti ylivelkaantuneet ovat selviytyneet pitkäaikaisessa velkaloukossa.

Tutkimuksessani käytän laadullista metodia sekä systemaattista analyysia. Aineistona on 22:n henkilön haastattelut, joista valtaosa on elänyt velkaloukossa noin 18-20 vuotta. Haastateltavat ovat kertoneet tarinansa vapaamuotoisesti painottaen itselleen merkittäviä asioita. Haastattelujen perusteella pystyy muodostamaan neljä ajanjaksoa haastateltavien kertomuksissa: 1. Aika ennen konkurssia. 2. Aika heti konkurssin jälkeen, jolloin ihminen kokee totaalisen kriisin ja kaikki on kaoottista 3. Uuteen ja erilaiseen elämäntilanteeseen sopeutuminen 4. Elämä velkaloukon päättymisen jälkeen. Vertaan tuloksia Cristian Poppen norjalaiseen ylivelkaantumistutkimukseen. Poppe on tutkimuksessan hahmottanut kolme vaihetta selviytymisprosessissa. Vaiheet ovat saman kaltaisia kuin tässä tutkimuksessa havaitut, mutta myös eroavaisuuksia on.

Tässä tutkimuksessa haastateltavat ovat kertoneet epätoivosta, epäoikeudenmukaisuudesta ja kärsimyksestä, mutta myös selviytymisestäään ja siihen positiivisesti vaikuttaneista asioista. Tutkimuksen pääpaino on selviytymisstrategioissa ja tutkimuskysymys, kuinka ylivelkaantuneet ovat selviytyneet. Haastatteluista pystyi hahmottamaan jokaiselle neljälle vaiheelle tyypillisiä selviytymiskeinoja, mutta haastateltavat kertoivat myös kokonaisuuden kannalta merkittävimpiä selviytymiseen vaikuttaneita tekijöitä. Niitä olivat muun muassa työkyvyn säilyttäminen tavalla tai toisella, hyvä avioliitto, lapsista huolehtiminen ja/tai muutamien tärkeiden sosiaalisten suhteiden säilyttäminen.

Ylivelkaantuminen ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen

Jenni Blomgren (jenni.blomgren@helsinki.fi), Nico Maunula (nico.maunula@helsinki.fi), Heikki Hiilamo, Helsingin yliopisto (heikki.hiilamo@helsinki.fi)

Ylivelkaantumisen on tutkimuksissa todettu olevan yhteydessä monenlaisiin taloudellisiin ja sosiaalisiin vaikeuksiin, stressiin sekä psyykkisen ja fyysisen terveyden ongelmiin. Erityisen usein tutkimuksissa on osoitettu, että ylivelkaantuneilla on muita useammin mielenterveyden häiriöitä. Viimeistään 1990-luvun laman aikana ylivelkaantuneita koskevassa aiemmassa tutkimuksessamme havaitsimme, että ylivelkaantuneet sairastuivat kaltaistettuja verrokkeja useammin ja nopeammin moniin kroonisiin lääkekorvausoikeuksien kautta mitattuihin sairauksiin. Ylivelkaantumisen yhteyttä työkykyyn ja sen menettämiseen ei kuitenkaan tietääksemme ole toistaiseksi tutkittu Suomessa. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, miten pitkäaikainen ylivelkaantuneisuus on ollut yhteydessä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen seurannassa, joka ulottuu 1990-luvun alun laman jälkimainingeista 2000-luvun ensikymmenen loppuun.

Käytämme rekisteriaineistoa, jossa on tiedot noin 32 000:sta Suomen Asiakastiedon rekisteristä poimitusta viimeistään 1990-luvun laman aikana ylivelkaantuneesta suomalaisesta sekä yhtä monesta iän, sukupuolen ja asuinkunnan mukaan kaltaistetusta verrokista. Näiden 64 000:n henkilön osalta on yhdistelty monia sosiodemografisia sekä sosiaalietuuksien käyttöön liittyviä tietoja useista eri rekistereistä vuosilta 1989–2009. Selvitämme työkyvyttömyyseläkkeiden alkamista ylivelkaantuneiden ja verrokkien ryhmässä aikavälillä 1995–2009. Työkyvyttömyyseläkkeiden alkamista seurataan vuositasolla, ja eläkkeitä tarkastellaan diagnoosiryhmittäin eritellen masennus, muut mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt, tuki- ja liikuntaelinten sairaudet, verenkiertoelinten sairaudet, kasvaimet, hermoston sairaudet, vammat ja tapaturmat sekä muut diagnoosit. Aineistoa tarkastellaan ristiintaulukoimalla, Kaplan–Meier-kuvioilla sekä Coxin regressiomalleilla. Malleissa vakioidaan ikä, asuinalue sekä aiempi sairastavuus, jota mitataan sairauspäivärahan saamisella sekä oikeuksilla erityiskorvattaviin lääkkeisiin. Tutkimus on osa ”Lamakausion sosiaaliset seuraukset” -hanketta.

Talouden taantumien ja työmarkkinoiden pirstaloituminen Suomessa - Pitkittäisanalyysi työmarkkinoiden muutoksesta vuosina 1991-2008

Tiina Soininen, Itä-Suomen yliopisto (tiina.soininen@uef.fi)

Työelämän pirstaloitumisesta on puhuttu Suomessa 1990-luvulta lähtien. On havaittu määräraikaisten työsuhteiden lisääntyminen, ja yksilöiden kokemukset työelämästä osoittavat, että työ koetaan epävarmaksi. Kuitenkaan kansainvälisissä tilastollisissa vertailuissa työn vakaus (employment stability) ei näytä heikentyneen Suomessa tai muualla Euroopassa. Työsuhteiden keskimääräinen kesto vaikuttaa jopa pidentyneen Suomessa hieman, mutta se vaihtelee huomattavasti yleisen talustilanteen mukaan. On hypoteettisesti oletettu, että taantumilla on yritysten työvoiman uusiutumisen kannalta ns. schumpeteriläinen luovan tuhon vaikutus. Onko työn pirstaloituminen seurausta luovasta tuhosta työmarkkinoilla vai onko kyse samanaikaisista työmarkkinoiden laajoista trendeistä, kuten ikääntymisestä, koulutusasteen kasvusta ja toimialarakennemuutoksesta, tai sittenkin työmarkkinoiden joustavuuskeskusteluista tutusta työvoiman liikkuvuuden kasvusta?

Esittelen työmarkkinoiden rakenteen muutosta työn vakauden käsitteen kautta Suomessa vuosina 1991-2008. Tutkimus on tehty pitkittäisellä työntekijät ja työnantajat yhdistävällä rekisteriaineistolla (FLEED-aineisto). Aineisto on 1/3 otos Suomen työikäisestä väestöstä. Tutkimuksessa on käytetty Cox regressiota ja siinä kuvataan työsuhteiden keston muutoksia ja tähän muutokseen vaikuttavia tekijöitä. Siinä tarkastellaan yksilötason selittävien tekijöiden (sukupuoli, ikä, koulutus jne.) lisäksi työnantajataso selittäviä tekijöitä (mm. liikevaihto, henkilöstömäärä ja taloudellinen kehitys) sekä paikallisten työmarkkinoiden tekijöitä (mm. työpaikkojen määrä alueella ja BKT). Lisäksi työsuhteen kestoa tarkastellaan sen päättymissyyn takia: vaihtavatko työntekijät työpaikkaa vai jäävätkö he ilman työtä työnantajien valintojen takia.

Tulokset kertovat tarinaa Suomen työmarkkinoiden muutoksesta kahden viimeisen vuosikymmenen aikana. Työmarkkinoiden polarisaatio vakaisiin ja epävakaisiin työmarkkinoihin on tapahtunut 2000-luvun kuluessa. Esitelmässä tarkastellaan erityisesti taloussykleihin liittyviä muutoksia työmarkkinoiden rakenteessa työn vakauden näkökulmasta. Lisäksi esitetään nykyisen taloustaantumien erityispiirteitä työmarkkinoiden muutoksissa.

Depression via depression: Long-term parental over-indebtedness during childhood as a predictor for psychiatric morbidity

Jonni Tanskanen, Helsingin yliopisto / Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, (jonni.tanskanen@thl.fi)

Ylivelkaantumisen on kansainvälisissä tutkimuksissa havaittu olevan yhteys sekä fyysiseen että psyykkiseen sairastavuuteen. Myös Suomessa pitkäaikaisen ylivelkaantumisen terveyshaittoja on hiljattain päästy tutkimaan (Blomgren, Maunula & Hiilamo 2014). Vuonna 2008 säädetyin uuden ulosottokehyksen perusteella velka vanhenee lopullisesti 15 vuoden jälkeen tuomioistuimen maksupäätöksestä. 1.4.2010 voimaan tulleen luottotietolain muutossäädöksen perusteella maksuhäiriömerkinnät tulee myös poistaa velan vanhennuttua. Lainsäädännöllisten muutosten myötä Suomen Asiakastieto Oy:ltä pyydettyjen poistettujen velkatietojen perusteella on päästy analysoimaan pitkäaikaisen ylivelkaantumisen terveysvaikutuksia kansallisella tasolla. Velkaantumisen ylisukupolvisia sosiaalisia ja terveydellisiä vaikutuksia ei kuitenkaan ole tutkittu väestötasolla.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, vaikuttaako vanhempien pitkäaikainen velkaantuminen heidän lastensa myöhempään psykiatriseen sairastavuuteen. Tutkimuksen aineistona käytetään Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämää Kansallinen syntymäkohortti 1987 -rekisteriaineistoa (n=59476), johon on yhdistetty tieto vanhempien velkaantumuksesta. Vuonna 1987 syntyneiden lasten mielenterveysongelmien kumulatiivista insidenssiä seurataan elinaika-

asetelmalla vuodesta 1997 vuoteen 2012. Mittarina käytetään Kelan lääketietorekisteristä saatuja tietoja mielenterveyslääkkeiden ostoista, joita mallinnetaan Kaplan-Meier-estimaattoreilla ja Coxin suhteellisten vaarojen mallilla. Lisäksi THL:n terveydenhuollon hoitoilmoitusrekisteristä saatuja tietoja psykiatrisella poliklinikalla tai osastolla diagnosoidusta affektiivista mielialahäiriötä mallinnetaan logistisen regressiomallin avulla. Molemmissa malleissa vertaillaan kohortin sisällä velkaantuneessa ja ei-velkaantuneessa kotitaloudessa varttuneiden lasten mielenterveysongelmien riskiä.

Erilaiset sekoittavat tekijät huomioidaan tutkimuksessa. Vanhemman mielenterveyden ongelmilla on havaittu yhteys lasten myöhempään psykiatriseen sairastavuuteen, joten ne vakioidaan molemmissa malleissa. Korkealla koulutuksella on havaittu olevan suojaava vaikutus lukuisiin sairauksiin, joten myös se kontrolloidaan. Lisäksi vanhemman yksinhuoltajuus sekä lasten kotikunnan taajama-aste lapsuudessa huomioidaan analyyseissä.

Greece in Crisis: Testing Institutions and Social Trust 2002 -2010

Antti Kouvo, University of Eastern Finland (anttikou@uef.fi),

Heikki Ervasti, University of Turku (heikki.ervasti@utu.fi)

Takis Venetoklis, University of Turku, (ta_vene@yahoo.com)

We investigate how the malfunctioning and trust deficit of public institutions associate with changes in interpersonal trust and ask whether these changes are similar in different groups of the population. Our hypothesis stems from the institution-centered theory. Conclusions in the accumulation of social trust are often based on cross-sectional data. Over time however, there is little empirical evidence of how a drastic economic crisis associate with trustworthiness of public institutions effects and social trust. In our analysis we use data from the European Social Survey for Greece and other 13 European countries during 2002-2010. During that period and compared to others, Greece gradually entered a much deeper economic and social crisis. And this, unfortunately, has lately deteriorated even further. In the analysis of institutional change and attitudes, causal explanations are usually rather problematic. The comparison of the Greek case with other European countries nonetheless, provides us with a quasi-experimental setting through which we can take positive steps towards more causal explanations. Matched against other European countries, for Greece our results indicate a sharp decline of trust in public institutions, but not yet a general decline of social trust as of 2010. We find however, differences in the variation among different subgroups of society over time. Thus, it seems that the collapse of institutional trustworthiness does not have an equal effect on the social trust of all citizens. In our paper, the theoretical and policy implications of the findings are also discussed.

Kohtalokkaat olosuhteet ja yksilölliset tekijät – Toimipaikan lakkauttamisen seurauksena työnsä menettäneiden työmarkkinoille kiinnittyminen talouden kehityksen eri vaiheissa

Arja Jolkkonen, Itä-Suomen yliopisto (arja.jolkkonen@uef.fi), Pertti Koistinen, Tampereen yliopisto (pertti.koistinen@uef.fi), Arja Kurvinen, Itä-Suomen yliopisto (arja.kurvinen@uef.fi), Liudmila Lipiäinen (liudmila.lipiainen @ uta.fi.), Tapio Nummi (tapio.nummi@uta.fi) ja Pekka Virtanen (pekka.virtanen@uta.fi), Tampereen yliopisto

Irtisanottujen uudelleen työllistymistä on selitetty pääasiassa yksilöllisillä ominaisuuksilla, mutta vähemmälle huomiolle on jäänyt yhteiskunnallisten olosuhteiden merkitys. Tässä tutkimuksessa selvitettiin, miten ajalliset ja yksilölliset tekijät vaikuttavat toimipaikkojen lakkauttamisen seurauksena työpaikkansa menettäneiden työllistymiseen ja työuriin. Ajallisten tekijöiden tarkastelu yhdessä yksilöllisten tekijöiden kanssa tuo uudenlaisen näkökulman työpaikkansa menettäneiden uudelleentyöllistymiseen. Tutkimusaineistona käytettiin Suomen Tilastokeskuksen yhdistettyä työntekijä-työnantaja rekisteriaineistoa (FLEED). Seurannan perusvuosiksi valittiin kolme talouden

ja työllisyyden suhteen erilaista ajankohtaa. Työmarkkinoille kiinnittymisen heterogeenisuutta tutkittiin trajektorianalyysillä. Suhdannetekijöillä ja työmarkkinoiden rakenteellisilla muutoksilla oli olennainen vaikutus työpaikkansa menettäneiden työllisyysurien myöhempään kehitykseen. Työllisyysurat eriytyivät myös institutionaalisten tekijöiden sekä työntekijöiden koulutustason, iän ja sukupuolen mukaan niin, että vahvasti työmarkkinoille kiinnittyneet olivat muita nuorempia ja korkeammin koulutettuja.

Economic downturns and public support for the welfare state

Heikki Ervasti, University of Turku

Jørgen Goul Andersen, University of Aalborg

Mikael Hjerm, Department of Sociology, University of Umeå

In this paper we test what repercussions economic downturns have on individuals' thoughts about the welfare state. Theoretically we identify four possible attitudinal trajectories. First, it is possible that worsening economic conditions give rise to increasing support for the welfare state because in bad times the welfare state is needed more often and by more people. Secondly, however, one could expect that support for the welfare state could decline because recession may lower expectations and eliminate pressure for improvements, or because crisis consciousness increases. Third, one could imagine that economic problems could stimulate resentment towards the welfare state: People become less willing to share their income. Finally, we hypothesise that worsening economic conditions strengthen attitudinal cleavages, especially between those who assume to benefit from the welfare state and those who perceive to give in more than they get out from it.

We test these assumptions in the context of an economic downturn in fall 2008 with two data sources. First we use ESS data in the format of time series sorted by the date of the interview. Secondly we use national Danish time series data collected at various points during the economic crisis, in particular a contrast between two surveys in 2007 and 2011, and a panel 2009-11.

The results indicate that on average the recession of 2008 has had a positive rather than a negative effect on support for the welfare state in Europe, but in Denmark we also find a significant impact of lower expectations and crisis consciousness.

Suomen lakisääteinen perusturvan riittävyden arviointi

Pasi Moisio, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (pasi.moisio@thl.fi)

Vuonna 2010 tuli voimaan laki joka neljäs vuosi tehtävästä perusturvan riittävyden arvioinnista. Lain taustalla oli SATA komitean esitys ja tutkimustieto, että pitkällä aikavälillä perusturvan taso on heikentynyt suhteessa keskimääräiseen tulokehitykseen indeksisuojusta huolimatta. On lopulta poliittinen kysymys miten yhteiskunnan yleinen vaurastuminen tulisi heijastua perusturvan tasoon. Kansainvälisesti ainutlaatuisen lakisääteinen perusturvan riittävyden arvioinnin on tarkoitus tuottaa analyttistä tietoa tätä kysymystä koskevaan poliittiseen päätöksentekoon Suomessa.

Ensimmäinen perusturvan riittävyden arviointiraporttia varten koottiin laaja asiantuntijajoukko tutkimuslaitoksista ja yliopistosta. Ensimmäinen arviointiraportti valmistui helmikuussa 2011 (THL Avauksia 9/2011). Arvioinnin kohteena oli yksittäisten etuuksien ohella kotitalouksien perustoimeentuloon vaikuttavien tekijöiden kokonaisuus ja sosiaaliturvan kannustavuus. Koska kyseessä oli ensimmäinen arviointi, tarkastelujakso oli pidempi kuin nelivuotiskausi. Arviointiraportin päätulos oli, että perusturvan taso on reaalisesti noussut viimeisen 20 vuoden aikana, mutta perusturvan taso on laskenut suhteessa palkkakehitykseen 20-30 prosenttia ja asumismenojen jälkeiset käytettävissä olevat tulot ovat jopa reaalisesti laskeneet tietyillä perusturvan varassa olevilla kotitalouksilla.

Työryhmä on aloittanut työnsä seuraavan perusturvan riittävyyden arviointiraportin tuottamiseksi- Arviointi kattaa samat alueet kuin vuoden 2011 arviointi, keskittyen nyt kuluneeseen nelivuotiskauteen. Arviointiraportin analyysit ovat laajentuneet ja syventyneet Tilastokeskuksen uuden SISU mikrosimulointimallin myötä mm. ottamaan huomioon asumiskustannusten eri tasot malliperhelaskelmissa sekä arvioimaan 2011-2015 tehtyjen etuus- ja verotuslainsäädännön muutosten vaikutuksia tuloeroihin ja köyhyysasteisiin. Arviointiraportti julkaistaan helmikuussa 2015.

19. Tutkija vapaalla. Muuttoliikkeiden tutkimuksen uudet virtaukset/ Researchers on the loose - what is new in migration research?

Koordinaattorit: Pirjo Pöllänen (pirjo.pollanen@uef.fi), Olga Davydova-Minguet & Tiina Sotkasiira, Itä-Suomen yliopisto

Tutkijoina työskennellessämme tunnemme aika ajoin harteillamme painon ja paineen keskittyä tiettyihin, esimerkiksi rahoituksen saamisen kannalta olennaisiin aiheisiin tai tehdä asioita tietyllä tavalla, koska tutkimusryhmä on valinnut kyseisen lähestymistavan tutkimuksen kohteena olevaan asiaan. Tässä työryhmässä päästetään vapaalle, kerrotaan iduillaan olevista ideoista, tunnustellaan uusia polkuja, tutkimusaiheita ja tulkintoja sekä pohditaan yhdessä, olisiko hapuilussa ainesta tutkimukseksi tai sen tuloksiksi.

Työryhmän vetäjät Olga Davydova-Minguet, Pirjo Pöllänen ja Tiina Sotkasiira työskentelevät kaikki Itä-Suomen yliopistossa, jossa he ovat tehneet sekä Suomen että Venäjän Karjalan muuttoliikkeisiin liittyvää tutkimusta. Heitä kiinnostaa erilaisten maahanmuuttoon liittyvien ilmiöiden politisoituminen. Tällaisia aiheita ovat esimerkiksi muistin ja muistamisen politiikat, maahanmuuttajien asema osana suomalaista sosiaalipoliittista järjestelmää sekä kotoutumisen ja työmarkkinoiden kiistanalaiset kytkökset.

Toivomme työryhmään papereita, joissa tutkijat esittelevät omia työn alla tai vasta suunnitelmissa olevia tutkimushankkeitaan ja -ideoitaan tai tutkimustuloksiaan. Aihepiiriä ei ole rajattu, mutta toivomme osallistujilta avointa katsantokantaa erilaisia menetelmällisiä ja tutkimuksellisia valintoja kohtaan. Tarkoituksena on luoda stressistä vapaa, paineeton tila ja ilmapiiri, jossa uskaltaa heittää ilman ajatuksia, joiden pitävyydestä ja pätevyydestä ei itsekään ole ihan varma. Tämä on erinomainen tilaisuus tulla kokeilemaan vireillä olevan tutkimusidean kantavuutta tai pohtia tutkimustuloksia, joiden tulkinnassa on vielä epävarma. Ryhmään ovat tervetulleita myös työnsä kautta maahanmuuton kanssa tekemisissä olevat, jotka pohtivat esimerkiksi uusia toimintatapoja- tai ideoita tai muuten etsivät uusia näkökulmia työhönsä.

Ryhmässä voi esittää papereita suomen, englannin ja venäjän kielillä. Ryhmässä käytetty kieli valitaan siinä vaiheessa, kun ryhmän osallistujat ovat selvillä.

Researchers on the loose – what is new in migration research?

Coordinators: Pirjo Pöllänen (pirjo.pollanen@uef.fi), Olga Davydova-Minguet & Tiina Sotkasiira, University of Eastern Finland

As researchers we from time to time feel a pressure to focus on certain topics because they are relevant from the perspective of funding. Alternatively, we may feel a need to look at research

topics in a certain way because the team that we are part of has chosen this or that approach to study the issue at hand. The idea of this working group is to "let loose", i.e., discuss ideas that are in the "process of becoming". We can explore new pathways, research topics and interpretations, and collectively discuss, if these ideas could be turned into new research or research results.

The coordinators of the working group

Olga Davydova-Minguet, Pirjo Pöllänen and Tiina Sotkasiira work at the University of Eastern Finland, where they have conducted research on ethnicity and migration in Finland and in Russian Karelia. They are all interested in the ways in which phenomena that are related to migration become politicized. Their topics include, for example, the politics of memory and remembering, the positioning of immigrants as part of the Finnish sociopolitical systems and the contested interfaces of integration and labour market.

We look forward to papers and presentations which outline research projects, ideas or results they are in process of becoming. The topics could be just about anything, yet, somehow related to the theme of the The Annual Conference of Social Policy. We wish participants to have an open mind towards different methodological and other choices. The aim is to create a stress-free and constructive space and atmosphere in which we can express thoughts and ideas that we are not certain of. This is an excellent opportunity to come and test an idea for a research project or think through research outcomes that you are yet unsure of. We also welcome people, who are dealing with migration as part of their professional lives. It is possible to come and present your thoughts on new working methods or just come and search new perspectives for your work.

Abstraktit/Abstracts

Paperittoman siirtolaisen kaksinkertainen poissaolo

Talvikki Ahonen, Itä-Suomen yliopisto (stahonen@student.uef.fi)

Artikkeli käsittelee paperittomien siirtolaisten kokemuksia algerian ranskalaisen siirtolaistutkija Abdelmalek Sayad'in käsitteistön valossa. Kaksinkertainen poissaolo merkitsee sijattomuutta samanaikaisesti kahdessa eri yhteiskunnassa: siirtolainen ei kuulu enää lähtömaahansa eikä vielä uuteen asuinmaahansa. Sijattomuus on rajalla, välissä ja liminaalissa olemista. Vaikka maahanmuuttaja sosiaalisena kategoriana syntyy siinä hetkessä, jona siirtolainen saapuu toiseen maahan, henkilökohtainen kokemus siirtolaisuudesta on kokonaisuus. Siten maahanmuuttoon liittyy aina myös maastamuutto. Artikkelin aineisto koostuu paperittomien siirtolaisten teemahaastatteluista. Lähtökohtana on tarkastella aihepiiriä paperittomien siirtolaisten henkilökohtaisten kokemusten kautta.

Paperittomat siirtolaiset kyseenalaistavat yhteiskunnan kuulumisen ja osallisuuden rajoja erityisen voimakkaasti. Siirtolaiset kantavat mukanaan sekä henkilöhistoriaansa että kansakuntien ja valtioiden välisiä voimasuhteita. Yhteiskunnalliset rakenteet konkretisoituvat voimakkaasti yksittäisen siirtolaisen arjessa. Marginaaliin sijoitetut tekevät olemassaolollaan näkyväksi myös marginaalia rajaavan ytimen. Artikkelin pohtii myös niitä diskursseja, joista käsin siirtolaisuutta on tarkasteltu. Sekä lähtö- että kohdemaiden yhteiskunnalliset rakenteet tuottavat paperittomuutta. Tästä huolimatta paperittomuuden puhutavat palautuvat yksilöiden ominaisuuksiin.

Analyysin mukaan paperittomien kertomuksista on luettavissa, paitsi kaksinkertaisen sijattomuuden tunteita, myös kokemuksia osallisuuden rajojen ylittämisestä ja monipaikkaisuudesta. Rajanylityksiä tehdään muun muassa fyysisesti, sosiaalisesti ja kielellisesti.

"Dream: Right of Indigenous Peoples to Own Law? *Legal Pluralism Put on the Table*".

Dawid Bunikowski, University of Eastern Finland, (dawid.bunikowski@uef.fi)

This contribution about right of indigenous peoples to own law is philosophical-legal. It concerns the indigenous peoples also in the context of such communities as the Sami people or the Inuit and other Northern and Arctic indigenous peoples. It is not about human rights or international public law. But the consequences of the idea presented here concern constitutional law, cultural autonomy, political autonomy, international law and the concept of sovereignty. I propose to follow my dream about legal pluralism and right of indigenous peoples to own law. The paper structure includes: theses, problems concerning theses, theses justification, conclusions. The theses are that first of all, the indigenous peoples should have the right to own autonomous law based on culture, social morality, tradition, as it is a natural and historical right; secondly, it should be the so called personal law (personally binding) which "follow" the indigenous peoples wherever they are (the law well known in the early Medieval times); and thirdly, all the state regulations concerning the indigenous peoples as the citizens should be personally limited in the regions where they live.

Muistin politiikat

Olga Davydova-Minguet, Itä-Suomen yliopisto, (olga.davydova@uef.fi)

NL:n hajoamista seuranneen poliittisen, sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen osana on ollut rajan yli tapahtuvan kanssakäymisen ja muuttoliikkeiden kasvu. Olen kiinnostunut siitä, kuinka tämä avoimuus on näkynyt muistin politiikoissa, joita harjoitetaan raja-alueilla. Ylipäänsä, miten "toiset" on otettu huomioon muistinpolitiikkoja harjoitettaessa, vai onko otettu. Tutkimuksen kohteena ovat rituaalit, muistin paikat, ihmisten toimijuus. Venäjän nykykehitys ei ole tullut tyhjältä, ja se kertoo jotain siitä, ettei "avoimuutta" ole otettu täysin varauksetta vastaan yhteiskunnallisessa kehityksessä. Esityksessäni pohdin esimerkiksi erilaisten venäläisten museoiden aineistoja tarkastelemalla, kuinka Venäjän nykyinen, varsin sekava tilanne on selitettävissä muistin politiikoilla ja niihin liittyvällä toimijuudella.

Maahanmuuttaja osana Suomea – työssä, työttömänä, perheettömänä tai perheellisenä – onko sosiaalipoliittinen kokonaisratkaisu mahdollinen?

Pirjo Pöllänen, Itä-Suomen yliopisto (pirjo.pollanen@uef.fi)

Sosiaalipolitiikassa ja maahanmuuttopolitiikassa on perinteisesti totuttu katsomaan sosiaalisia "ongelmia" sektoreittain. Asuntopolitiikka ja työpolitiikka eivät vallitsevassa hyvinvointijärjestelmässämme ole osa samaa kokonaisratkaisua, vaan omia erillisiä tutkimuksen ja käytännön kenttiä. Toisaalta maahanmuutosta ja maahanmuuttajista puhutaan aika ajoin yhtenä yhtenäisenä kokonaisuutena, kokonaisratkaisuna, yhtenä sosiaalipolitiikan osana eli maahanmuuttopolitiikkana. Tutkimuksessa maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia on kuitenkin tarkasteltu jo varsin pitkään tiettyjen, erityisten ryhmien kautta (esim. maahanmuuttajaperheet, pakolaiset). Koska itse olen sekä sosiaalipolitiikan että maahanmuuton tutkija, niin olen jo useamman vuoden ajan pohtinut, mikä olisi järkevin tapa tutkia maahanmuuttajia ja samalla soveltaa tätä tutkimusta sosiaalipolitiikan käytännön työhön? Pitääkö maahanmuuttajat esim. asuntopolitiikassa käsitellä omana erillisenä ryhmänä vai onko järkevämpi käsitellä erilaisista taustoista ja erilaisissa elämäntilanteissa eläviä maahanmuuttajia osana muuta asuntopolitiikkaa? Mikä tapa integroisi tai pikemminkin palvelisi maahanmuuttajan arkea parhaiten?

Pääteisteitä ja uusia alkuja. Osallistavat – ja luovat menetelmät maahanmuuton tutkimuksessa.

Tiina Sotkasiira, Itä-Suomen yliopisto, (tiina.sotkasiira@uef.fi)

Pääteisteitä ja uusia alkuja on Koneen säätiön rahoittama tutkimushanke, jossa Itä-Suomen yliopiston ja Mikkelin ammattikorkeakoulun tutkijat tekevät yhteistyötä Lieksassa asuvien somalien sekä pohjoiskarjalaisen toimittajan (Hannu Kauhanen, sanomalehti Karjalainen) ja joensuulaisen tuottajan (Markku Kuronen, Fixidea Productions) kanssa. Hankkeen journalistisessa osiossa laaditaan Kauhasen kanssa keskisuomalaisessa sanomalehtimediassa julkaistava laaja lehtiyleisölle suunnattava artikkeli. Markku Kuronen puolestaan kuvaa lieksansomalien elämää läheltä katsovan dokumenttielokuvan. Kaiken kaikkiaan hankkeessa tuotetaan aineistoa Tampereella vuonna 2015 toteutuvaan Afrikka Suomessa – näyttelyyn, joka puolestaan on uudenlainen pyrkimys tuoda suurelle yleisölle esiin Suomessa asuneiden ja asuvien afrikkalaisten maahanmuuttajien historiaa, elämää, tarinoita, unelmia, kulttuuria, poliittista merkitystä ja intentioita. Esityksessäni pohdin tällaisen osallistavan sekä luoville menetelmille perustuvan tutkimushankkeen mahdollisuuksia tuottaa uusia tulokulmia pitkään käynnissä olleeseen ja jokseenkin samojen argumenttien varassa käytävään maahanmuuttokeskusteluun.